

GAP
GİDEM

GAP Bölgesi'nde Kadın Girişimciliği

GAP Bölgesi'nde Kadın Girişimciliği GAP Bölgesi'nde Kadın Girişimciliği GAP Bölgesi'nde Kadın

GAP

GAP
GİDEM

GAP Girişimci Destekleme Merkezleri

GAP Bölgesi'nde Kadın Girişimciliği

Şemsa Özar

NOT¹: GAP-GİDEM Avrupa Komisyonu ve T.C., Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nin ortak bir projesi olup Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yürütülmektedir.

NOT²: Bu çalışma Avrupa Komisyonu'nun AB-GAP Bölgesi Kalkınma Programı çerçevesinde sağlamakta olduğu mali destek ile hazırlanmış ve yayımlanmıştır. Çalışmada açıklanan görüş ve öneriler Avrupa Komisyonu, GAP Bölge Kalkınma İdaresi ve/veya Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın resmi görüş ve önerileri şeklinde yorumlanamaz.

GAP
GİDEM

GAP Bölgesi'nde Kadın Girişimciliği
GAP-GİDEM Yayınları

GİRİŞİMCİ DESTEKLEME MERKEZLERİ PROJESİ
PROJE YÖNETİM VE KOORDİNASYON BİRİMİ

Willy Brandt Sokak No: 5

Çankaya 06680 Ankara

Tel: 0.312.440 50 25 Faks: 0.312.441 23 86

YAPIM ve BASIM

Nurol Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi A.Ş.

1. Organize Sanayi Bölgesi Göktürk Caddesi No: 16

Sincan 06960 Ankara

Tel: 0.312.267 19 45 (pbx) Faks: 0.312.267 19 50

www.nurolmatbaa.com

1. Basım, 500 Adet, Ocak 2005, Ankara

İçindekiler

KISALTMALAR LİSTESİ	3
SUNUŞ	
GAP-GİDEM PROJESİ ve KADIN GİRİŞİMCİLİK PENCERESİ	5
BİLGİ NOTU	6
ÖZET	8
BÖLÜM 1	
GİRİŞ	11
BÖLÜM 2	
ARAŞTIRMA PROJESİNİN AMACI ve KAVRAMSAL TARTIŞMA	12
BÖLÜM 3	
ARAŞTIRMA PROJESİNİN AŞAMALARI	15
BÖLÜM 4	
TÜRKİYE'DE ve GAP BÖLGESİNDE KADIN İSTİHDAMINA ve GİRİŞİMCİLİĞE BAKIŞ	16
BÖLÜM 5	
GAP BÖLGESİNDE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN DURUMU ve TEMEL SORUN ALANLARI	22
BÖLÜM 6	
GAP BÖLGESİNDE KADIN GİRİŞİMCİLERİN YOĞUNLAŞTIĞI İŞLER ve POTANSİYEL İŞLER	28
BÖLÜM 7	
KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİ GELİŞTİRME KONUSUNDA DİĞER ÜLKE ÖRNEKLERİ	32
BÖLÜM 8	
GAP BÖLGESİNDE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİ DESTEKLEMELİK İÇİN ÖNERİLER	39
KAYNAKÇA	42
EK 1. TÜRKİYE'DE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİ DESTEKLEYEN KAMU ve SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	44
EK 2. SAHA ARAŞTIRMASININ YAPILDIĞI İLLERDE İSTİHDAMIN İŞTEKİ KONUMA ve CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI	46
EK 3. KADIN GİRİŞİMCİLERE YÖNELİK KREDİ OLANAKLARI	48
EK 4. GAP BÖLGESİNDE KADINLARA YÖNELİK ÇALIŞMALARDA BULUNAN KAMU ve SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ FAALİYETLERİ	52
EK 5. KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİ DESTEKLEYEN ULUSLARARASI ve ULUSAL KURUMLAR	56

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği (European Union)
ABİGEM	Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezleri
AÇEV	Anne Çocuk Eğitimi Vakfı
AK	Avrupa Komisyonu (European Commission)
ÇATOM	GAP-Çok Amaçlı Toplum Merkezleri
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DİKASUM	Diyarbakır Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
DİSİAD	Diyarbakır Sanayici ve İş Adamları Derneği
EFTA-EEA	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (European Free Trade Association /European Economic Area)
GAP-GİDEM	Güneydoğu Anadolu Projesi Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezi
GEM-IWG	Toplumsal Cinsiyet, Makroekonomi ve Uluslararası Ekonomi Uluslararası Çalışma Grubu (The International Working Group on Gender, Macroeconomics, and International Economics)
HAKYAD	Hanımlar Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
HEM	Halk Eğitim Merkezleri
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KADAV	Kadınlarla Dayanışma Vakfı
KAGİDER	Kadın Girişimciler Derneği
KA-MER	Kadın Merkezi
KEDV	Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSSGM	T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü
MEKSA	Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı
OECD	İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (Organisation for Economic Co-operation and Development)
SEWA	Kendi Hesabına Çalışan Kadınlar Birliği (Self-Employed Women's Association)
SRAP	Sosyal Riski Azaltma Projesi
ŞURKAV	Şanlıurfa Kalkınma Vakfı
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu
TESKOMB	Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Merkez Birliği
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TKV	Türkiye Kalkınma Vakfı
TOSYÖV	Türkiye Orta Ölçekli İşletmeler, Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticileri Vakfı
TÜSİAD	Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Program)
UNECE	Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomi Komisyonu (United Nations Economic Commission for Europe)
UNIFEM	Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu (United Nations Development Fund for Women)
WES	Kadın Girişimciliğini Geliştirme Avrupa Ağı (European Network to Promote Women's Entrepreneurship)

SUNUŞ

GAP-GİDEM PROJESİ VE KADIN GİRİŞİMCİLİK PENCERESİ

GAP-GİDEM Projesi; 1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP BKİ) tarafından yürütülen “*Güneydoğu Anadolu Sürdürülebilir İnsani Kalkınma Programı*”nın alt-projelerinden birisi olarak başlatılmıştır. Beş yıl boyunca BMKP ve GAP BKİ tarafından finanse edilen Proje’ye, 2002 yılından itibaren Avrupa Komisyonu mali destek sağlamaya başlamıştır.

GAP-GİDEM Projesi’nin hedefi “GAP Bölgesi’nin uluslararası ve ulusal rekabet gücünü artırmak” olarak belirlenmiş olup, bu hedefe ulaşmak için Adıyaman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa’da kurulmuş olan GAP-GİDEM ofisleri, girişimcilere ve işletmelere bilgilendirme/tavsiye, danışmanlık ve eğitim hizmetleri sunmaktadır. GAP-GİDEM Projesi, temelde bir KOBİ geliştirme projesi yapısına sahip olmakla beraber; hizmet ve faaliyet stratejisinin yapı taşlarını Proje ortaklarının vizyon ve misyonları oluşturmaktadır. Bu nedenle de, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi global ölçekte kalkınma odaklı faaliyetler yürüten bir uluslararası örgüt ile Türkiye’nin ilk kamusal bölgesel kalkınma aktörü olan GAP Bölgesel Kalkınma İdaresi’nin işbirliği içerisinde yürüttükleri GAP-GİDEM Projesi’nden bölgesel kalkınma sürecinde aktif bir rol oynaması da beklenmekte ve bu yaklaşım GAP-GİDEM Projesi’ni diğer KOBİ geliştirme projelerinden daha farklı bir konuma yerleştirmektedir.

Birleşmiş Milletler’in global kalkınma ağı olarak faaliyet gösteren Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, “Yeni Binyıl Kalkınma Hedefleri”ne ulaşılması için global ve ulusal düzeyde yapılan çalışmaların koordinasyonunu da gerçekleştirmektedir. Sürdürülebilir insani kalkınma; sadece ekonomik kalkınma ile kısıtlanamayacak kadar derin; demokratik yönetimden yoksulluğun azaltılmasına kadar bir çok konuyu içerecek şekilde geniş kapsamlıdır. GAP-GİDEM Projesi’nin kadın girişimcilik konusunda yaptığı çalışmaların temelinde de Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın misyonundaki derinlik ve çeşitlilik içinde kendisine özel bir yer edinmiş olan “Kadının Güçlendirilmesi” amacı bulunmaktadır.

GAP-GİDEM Kadın Girişimcilik Projesi’nin çıkış noktası ve hedefleri ile bugün geldiği nokta arasında ciddi bir mesafe bulunmaktadır. Başta bölgesel ölçekte kadın girişimciliğinin önündeki engellerin tanımlanması ve potansiyel kadın girişimcilere destek olunarak iş kurlmalarının sağlanması gibi daha ziyade pragmatik amaçlara sahip olan Kadın Girişimcilik Projesi, gerek proje boyunca edinilen deneyim gerekse proje paydaşlarının heyecanı ile daha makro bir seviyeye taşınmıştır. Esasen kitabın çeşitli kısımlarında Güneydoğu Anadolu Bölgesi özelinde gündeme getirilen bir çok sorun Türkiye genelinde de yaşanmaktadır ve özelde *Kadın Girişimciliği* genelinde de *Kadının Güçlendirilmesi* makro düzeyde girişimleri zorunlu kılmaktadır.

Dolayısıyla, bu kitap GAP-GİDEM açısından ufak bir projenin sonuç raporu olmaktan çok daha fazla bir anlam taşımakta ve kadın odaklı kalkınma inisiatifleri ile kadın girişimciliğinin geliştirmesi kapsamında yeni açılımlar yaratmaktadır.

BİLGİ NOTU

Bu rapor, burada isimlerini tek tek sayamayacağımız kadar çok kişinin özverili ve nitelikli katkı ve çalışmalarının bir ürünüdür. Şemsa Özar tarafından yayına hazırlanan bu raporun bazı bölümleri, *Kadın Girişimciliğini Geliştirme Projesi* kapsamında yapılmış olan araştırmalara dayanmaktadır. Saha araştırması sonuçlarının aktarıldığı Bölüm 6 ve 7’de, M.Tahir Dadak’ın Şubat-Mart 2004 tarihleri arasında hazırladığı “Saha Araştırması Raporu”, Bölüm 8’de de, Hande Toğrul Keklik’in Nisan –Haziran 2004 tarihleri arasında hazırladığı “Gelişmekte Olan Ülke Modelleri ve Bazı Öneriler” raporu temel alınmıştır. Ek 3 ve 4 M. Tahir Dadak, Ek 5 Hande Toğrul Keklik tarafından hazırlanmıştır.

Kadın Girişimciliğini Geliştirme Projesi kapsamında 10 Şubat ve 9 Nisan 2004 tarihlerinde Diyarbakır’da düzenlenen toplantılara katılan kadın girişimcilere, AÇEV, Boğaziçi Üniversitesi, Diyarbakır, Evren, Mardin ve Ömerli ÇATOM, Dicle Üniversitesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, DİKASUM, DİSİAD, Diyarbakır Esnaf Odaları Birliği, Diyarbakır Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası, Erzurum Kadın Girişimciler Derneği, GAP BKİ Bölge Müdürlüğü, GAP-GİDEM, Gaziantep ABİGEM, HAKYAD KADAV, KAGİDER, KA-MER, KEDV, SELİS, Siirt Valiliği Yatırım Yönlendirme Merkezi, Şanlıurfa Kız Meslek Lisesi, ŞURKAV, TKV, Yoksulluğu Azaltma Mikro Kredi Projesi temsilcilerine değerli katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Proje kapsamında yapılan saha araştırmasının Gaziantep ayağını yürüten Gaziantep AB İş Geliştirme Merkezi’ne işbirliğinden dolayı teşekkür ederiz.

Çalışmanın koordinasyonunu yapan Diyarbakır GİDEM ofisine ve çalışmanın değişik aşamalarında Şemsa Özar’ın asistanlığını yapan Sinem Özer ve Aşkın Süzük’e titiz ve özverili katkıları için teşekkür ederiz.

Şemsa Özar

1978 yılında Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nden yüksek lisans derecesi ile mezun olmuştur. 1978-1980 yılları arasında Devlet İstatistik Enstitüsü'nde, 1980-1983 yılları arasında Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nda çalışmıştır. 1990 yılında Viyana Ekonomi Üniversitesi'nden doktora derecesi alarak mezun olduktan sonra Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaya başlamıştır. Kadınların işgücüne katılımı, toplumsal cinsiyet temelinde işgücü piyasasının analizi, mikro ve küçük işletmeler, kadın girişimciliği ve enformel kesimin istihdam açısından değerlendirilmesi üzerine çalışmaları ve yayınları bulunmaktadır. Uluslararası Feminist İktisatçılar Derneği başkan yardımcısıdır.

e-posta: ozar@boun.edu.tr

M.Tahir Dadak

1987 yılında Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi'nden mezun olmuştur. 1989 yılından itibaren Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin çeşitli illerinde, kırsal ve kentsel kalkınma konularındaki programların saha uygulamaları, yönetimi ve koordinasyonu görevlerinde yer almıştır. Ayrıca bazı kalkınma programlarının (GAP ve Doğu Anadolu bölgeleri) Temel Alan Araştırmaları'nda aktif görevlerde bulunmuştur. Kalkınma çalışmaları kapsamında, hayvancılık ve bitkisel üretilere ilişkin projelerin geliştirilmesi, uygulaması ile girişimcilik (ağırlıklı olarak kadın girişimciliği), kırsal kredi, mikrofinans, el sanatlarının geliştirilmesi ve yerel örgütlenme konularında çalışmalarda bulunmuştur. Bunun dışında bazı AB projelerinde uzman olarak çalışmıştır. Diyarbakırda kurulan Kalkınma Merkezi Kooperatifi'nin kurucuları arasındadır.

e-posta:mtahirdadak@yahoo.com

Hande Toğrul Keklik

1999-2003 yılları arasında Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu Ekonomik Güvenlik ve Haklar (UNIFEM-ESR) bölümünde araştırmacı ve program değerlendiricisi olarak çalışmıştır. Bu organizasyonun yayınladığı "Progress of the World's Women 2000" raporunu hazırlayan grubun üyesidir. Aynı raporun 2002 yılı yayınında ise ikinci yazar olarak çalışmıştır. Toplumsal cinsiyet, makroekonomi ve uluslararası ekonomi üzerine çalışmalarını sürdüren GEM-IWG'nin (Toplumsal Cinsiyet, Makroekonomi ve Uluslararası Ekonomi Uluslararası Çalışma Grubu) daimi üyesidir. Bu grubun yürüttüğü yaz okullarının organizasyonunda görev almakta ve ayrıca toplumsal cinsiyet ve yoksulluk konusundaki atölye çalışmalarında okutmanlık yapmaktadır. Hande Toğrul Keklik, halen ABD'de, Utah Üniversitesi Ekonomi Bölümü doktora programında, 'Ev-İçinde Yeniden Üretim:Türkiye'de Gelişen Biçimleri' başlıklı doktora tezini yazmaktadır.

e-posta: keklik@economics.utah.edu

handekeklik@yahoo.com

ÖZET

Ülkemizde, çalışma ve iş yaşamının hemen her alanında varolan kadın-erkek eşitsizliği, girişimcilik alanında daha da ağır bir biçimde varlığını sürdürmektedir. Türkiye, tüm OECD ve Avrupa ülkeleri arasında kadın girişimci oranının en düşük olduğu ülke konumundadır. Bu durum, açık bir biçimde, Türkiye’de kadınların, girişimci olma yolunda cinsiyetlerinden kaynaklanan ciddi engellerle karşılaştıklarına işaret etmektedir.

GAP-GİDEM projesi kapsamında gündeme gelen *Kadın Girişimciliğini Geliştirme Projesi*, GİDEM ve benzeri projeler çerçevesinde verilen girişimcilik destek hizmetlerinde toplumsal cinsiyet boyutuna şimdiye kadar yeterince dikkat gösterilmemesinden hareketle, girişimcilik konusunda toplumsal cinsiyet ve kadınların konumuna ilişkin eylem planları oluşturulması gerekliliğine yanıt vermek için geliştirilmiştir. Bu nedenle, GAP Bölgesinde yer alan Adıyaman, Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa ve Gaziantep illerinde kadın girişimciliğinin mevcut durumunu incelenmiş ve kadın girişimciliğini geliştirmek için gerekli bilgi birikiminin oluşması sağlanmıştır. Ayrıca, bu çalışma ile bu konuda varolan ulusal ve uluslararası deneyimlerden yararlanarak, kadınları girişimciliğe özendirmek, yeni bir iş kurmak veya varolan işini geliştirmek isteyen kadınları desteklemek ve bu yolla başarılı kadın girişimci sayısını artırmak için program ve öneriler sunulmaktadır.

Kadın girişimciliği derken, konunun kadın boyutuna özel bir dikkatle yaklaşmak ve konuyu kadınlara özgü yanlarıyla birlikte ele almak gerekmektedir. Bu çalışma çerçevesinde, kadın girişimciliğinin geliştirilmesinden daha çok sayıda kadının, halen sahip olduklarından daha yüksek bir gelire ulaşmasını sağlayacak ve toplumsal anlamda güçlenmelerinin önünü açacak işler kurmalarının desteklenmesi kastedilmektedir.

Kadın girişimciliğinin kadınları güçlendirme potansiyelinin son derece önemli olmasına rağmen, bu süreci, tek düze bir şekilde kredi verme-para kazanma-güçlenme ilişkisiyle açıklamak mümkün değildir. Kadınların aile ve toplum içinde güçlenmesinin sadece krediye ulaşarak

sağlanabileceğini varsaymak yanlış olur. Kadınların güçlenmesi ekonomik, toplumsal, politik, kültürel ve sosyal boyutlarıyla ele alınmalı, yani, kadınların içinde örnek girişim yaratabilecekleri ortamı hazırlama yolunda adımlar atılmalıdır. Bu nedenlerle, girişimciliği destekleme program ve politikalarının bütünsel ve birbirini tamamlayıcı parçalardan oluşan bir programın parçası olmadan, izole bir biçimde yürütülen program ve politikalarla istenilen hedeflere ulaşma şansı son derece azdır. Ayrıca, kadın girişimciliğini desteklemek ve sürdürülebilirliğini sağlamak için toplumsal cinsiyet ilişkilerini anlamak kadar, ülkenin ve özellikle bu projenin konusu olan GAP Bölgesinin sosyo-ekonomik yapısını da anlamak gerekmektedir.

Türkiye ekonomisi son iki yıldır gösterdiği yüksek büyüme oranına rağmen yakın geçmişte yaşanan krizler nedeniyle halen kırılmalı ve istikrarsız bir yapıya sahiptir. Bu ortamda, kadın girişimciler, erkeklere kıyasla, teminat olarak gösterecek mal varlıklarının daha az, eğitim düzeylerinin daha düşük ve piyasa tecrübelerinin daha kısıtlı olması nedeniyle hızla değişen ekonomik koşullarla başetmekte zorlanmaktadır. Bu koşullar GAP Bölgesinde daha da ağırlaşmaktadır. GAP Bölgesi yoksulluğun en yoğun yaşandığı bölge konumundadır. Bu bölgedeki bütün illerin ortalama kişi başına geliri Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bu durumun nedenleri arasında, 15 yıl boyunca bu bölgede yaşanan çatışma ortamında, yoğunluğu ilden ile değişmekle birlikte, kırdan kente doğal olmayan bir göç süreci yaşanması önemli bir yer tutmaktadır. Göçün olumsuz sonuçları arasında, üretim olanaklarının yitirilmesi ve dolayısıyla işsizlik, yoksulluk ve kent yaşamına uyum konularında yaşanan sorunlar yer almaktadır. Araştırmasının yapıldığı illerin hepsinde kadınların büyük çoğunluğu ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadırlar.

GAP Bölgesinde kadın girişimciliğinin temel sorun alanları aşağıdaki başlıklar altında incelenmektedir:

Sosyo-kültürel sorunlar

Bölgenin erkek egemen toplum yapısı kadın girişimciliği önünde ciddi engeller oluşturmaktadır. Kadınların

toplumsal yaşamın birçok alanında cinsiyet ayrımcılığına tâbi tutularak geri planda bırakılması, kendilerini geliştirmelerine engel olmakta ve dolayısıyla ekonomik yaşama ev dışında görünür bir şekilde katılmalarını sınırlamaktadır.

Girişimcilik kapasitesinin varlığı, eğitim ve danışmanlık hizmetleri

Eğitim eksikliği, kadın girişimciliğini engelleyen en önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgede, kadınların eğitim olanaklarından erkeklerle eşit düzeylerde yararlanamaması ülke geneline göre daha ileri boyutlardadır. Kadınların bir çoğu aile içi sorumlulukları nedeniyle ev dışı çalışma hayatına, geç yaşta ve zaman zaman kesintiye uğrayan bir biçimde katılabilmektedir. Bu nedenle, özgüven geliştirme ve girişimcilik alanında verilecek eğitimlerin büyük bir hassaslıkla planlanması ve yürütülmesi gerekmektedir.

Üretim ve pazarlama

Pazarlamaya ilişkin yaşanan sorunlar çoğu işyeri sahibi tarafından iş kurulduktan sonra karşı karşıya kalınan en büyük sorun olarak dile getirilmektedir. Oysa, pazarlama sorunlarını sadece satış sorunu olarak ele almak konuya dar bir açıdan bakmak olacaktır. Üretilen malın seçimi, tasarımı ve maliyeti gibi konular girişim başlamadan iyi düşünülmeyeceği takdirde satış aşamasına gelindiğinde pazarlama sorunu olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Finansman ve kredi kaynakları

Kadın girişimcilerin iş fikirlerini gerçekleştirme aşamasında yaşadıkları en önemli sorunlardan biri sermaye yetersizliği ve finansal ihtiyaçlarını karşılamakta çektikleri güçlüklerdir. Kadınlar, bankalar tarafından talep edilen teminatları karşılayacak mal varlığından yoksun oldukları ve kefil bulamadıkları için banka kredilerine başvuramamakta, ayrıca, kredi vadelerinin kısa olması, kredi talebinin geç sonuçlanması ve faizlerin yüksek olması gibi nedenlerden dolayı da kredi almak için müracaat etmekten kaçınmaktadırlar. Bu

nedenlerle de kurdukları işler genelde küçük sermayeli ve küçük ölçekli olmaktadır.

İş ve sektör tercihi

Finansman sorunları ve deneyim eksikliği gibi nedenlerden dolayı kadın girişimciler genellikle imalat sanayiinden çok hizmet ve perakende ticaret sektörünü tercih etmekte, çoğunlukla ev işlerinin benzeri ve birininin aynı işlere yönelmektedirler. Bölgenin ekonomik sorunlarının ağırlığı da göz önüne alındığında yeni iş olanakları yaratmanın güçlüğü ortaya çıkmaktadır. Üstelik kadınlara rol modeli olacak kadın girişimci sayısı da son derece düşük düzeydedir. Kendi iş yerini kuran kadın girişimcilerin sayısı il genelinde 5-20 kişi ile sınırlı kalmaktadır.

Kurumsal yapı ve ilişkiler

Profesyonel meslek örgütlerinin erkek egemen yapısı, kadınların, bu örgütlerin sağladığı formal ve enformel ağların dışında kalmalarına neden olmakta, bu durum da kadınların işlerini geliştirmelerinin önünde engel oluşturmaktadır. GAP Bölgesinde kadın girişimciliğine ilişkin çalışmalarda bulunan kamu ve sivil toplum kuruluşu sayısı oldukça sınırlıdır. Kamu kuruluşlarının girişimcilğe ilişkin yürüttükleri çalışmalarda kadınlara yönelik özel projeler bulunmamakta, ancak uygulanan projelerden kadınlar da yararlanabilmektedirler. Kadın girişimciliğine ilişkin çeşitli konularda sınırlı da olsa belli çalışmalarda bulunan kamu ve sivil toplum kuruluşlarının yeterli düzeyde işbirliği ve koordinasyon içinde çalışmadıkları gözlenmiştir.

Bütün bu ağır sorunlar düşünüldüğünde, GAP Bölgesinde kadın girişimciliğini geliştirmenin, bir kurumun yapılmış bir şekilde eğitim vermesi ya da kredi dağıtmasıyla mümkün olamayacağı görülmektedir. Bu nedenle, yapılan bu çalışmanın sonunda, kadınların girişimci olmalarının önündeki engellerin kaldırılması ve ülke ekonomisine katkılarının sağlanması için öngörülen faaliyetleri, programlı ve koordine bir biçimde yürütecek merkezi bir kuruma ihtiyaç olduğu kanaatine varılmıştır. Bu amaçla, bir *Kadın Girişimciliği Merkezi* kurulması önerilmektedir.

Kadın Girişimciliği Merkezi'nin muhtemel görevleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Hükümet düzeyinde kadın girişimciliğini geliştirme politikalarının hazırlanmasına altyapı oluşturacak faaliyetlerin yürütülmesi,
2. Kadın girişimciliğini geliştirme politikalarının etkinliğini artırmak için konuyla ilgili temel verilerin toplanması ve bu verilerin standardizasyonunun sağlanması (Kadınların hangi sektörlerde, ne büyüklükte ve kaç iş yeri kurdukları; bunlardan hangi özelliklere sahip olanların büyüdüğü gibi temel bilgiler politika oluşturma aşamasında önemli olmaktadır),
3. Türkiye'nin değişik bölgelerindeki kadın girişimci örgütleriyle ilişkiye geçerek koordinatör rolü üstlenilmesi,
4. Kadın girişimciliğinin gelişmesi için ilgili kurum ve derneklerin yapması önerilen faaliyetlerin koordinasyonunun sağlanması,
5. İş kurmak isteyen kadınlara staj olanakları sağlanması için Türkiye çapında bir ağ oluşturulması,
6. Başarılı kadın girişimcilerle iletişim kurarak ilk işini kuran kadınlara yardımcı olmalarını sağlayacak bir ağ oluşturulması,
7. Pazarlama konusunda bilgi sağlayan, küçük işletmelerin kendi bölgelerinin dışında satış yapabilmelerini sağlayacak bir ağ oluşturulması. Özellikle el sanatları alanında faaliyet gösteren işletmelerin ürünlerini ulusal ve uluslararası pazarlara sunacak pazarlama örgütleri ya da işletmelerle kadın girişimciler arasında ilişki kurulması,
8. Uluslararası kadın girişimci dernekleriyle ilişkiye geçerek deneyim paylaşımında bulunulması, pazarlama kanallarından yararlanmak için girişimlerde bulunulması,
9. Anlaşılır bir dille yazılmış 'İş-Kur' el kitapçığının hazırlanması. Bu kitapçıkta, bir iş kurulurken izlenmesi gereken yasal prosedürün yanında, sektör, ürün, ve mekân seçimi gibi konuların anlatılması,
10. AB kaynaklı fonlarla yapılan çalışmaların koordinasyonunun sağlanması ve sonuçlarının değerlendirilmesi.

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Dünyanın birçok ülkesinde 30 yılı aşkın bir süredir kamu ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri arasında önemli bir yer tutan kadın girişimciliğini özendirme ve destekleme program ve projeleri, Türkiye'nin gündemine ancak 2000'li yıllarda girmeye başlamıştır. Oysa, ülkemizde, çalışma ve iş yaşamının hemen her alanında varolan kadın-erkek eşitsizliği, girişimcilik alanında daha da ağır bir biçimde varlığını sürdürmektedir. Türkiye, tüm OECD ve Avrupa ülkeleri arasında kadın girişimci oranının en düşük olduğu ülke konumundadır.¹ 2003 yılı Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre, kadınlar, toplam işverenlerin sadece %4'ünü, kendi hesabına çalışanların ise %13,6'sını oluşturmaktadır.² Bu durum, açık bir biçimde, kadınların, girişimci olma yolunda cinsiyetlerinden kaynaklanan ciddi engellerle karşılaştıklarına işaret etmektedir.

Yoksul ya da zengin birçok ülke için yapılmış olan çalışmalarda, girişimciliğin genel zorluklarının kadınlar tarafından daha yoğun bir biçimde yaşandığı belirtilmektedir. Bu zorlukların ağırlığına ek olarak, kadınların, aile içi ve toplumsal konularından kaynaklanan özgül sorunlarla da karşı karşıya kaldıklarına dikkat çekilmektedir (AK, 2004). Bu sorunları aşabilmek için birçok ülkede kamu ve sivil toplum kuruluşları tarafından uzun yıllardır çeşitli eylem ve programlar yürütülmektedir. Örneğin, AB üyesi her ülkede, kadın girişimciliğini destekleyen çok sayıda kamu/sivil kurum, merkez ve ağ bulunmaktadır. Son yıllarda Avrupa Komisyonu (AK) tarafından uygulamaya konulan Best Projesi ile Avrupa Birliği (AB) üye ülkeler arasında bilgi alışverişinin hızlandırılması amaçlanmakta, AB, EFTA-EEA ve aday ülkelerdeki en iyi uygulamaların ve ulusal programların incelenerek, kadın girişimcili-

ğinin geliştirilmesi için etkin eylem ve önlemlerin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.³

Türkiye'de, bu alanda daha yolun başında olunmasına rağmen, gerek kadın örgütleri gerek girişimci destekleme kuruluşları gelecek için dersler çıkarabileceğimiz, yol gösterici önemli deneyimler elde etmiş bulunmaktadır. Dünyanın birçok yerinde ve Türkiye'de iyi niyetli çabalar ile başlamış, ancak ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel koşulları, kadınların konumları ve potansiyelleri yeterince değerlendirilmediği için başarısızlıkla sonuçlanmış birçok program ve proje bulunmaktadır. Türkiye ve diğer ülke deneyimleri, kadın girişimciliği konusunun, küreselleşmenin ülke ekonomisine etkilerinden, aile içindeki ilişkilere kadar uzanan farklı düzlemlerde, sosyo-ekonomik ve kültürel boyutları içeren çok yönlü bir bakış açısı ile ele alınması gerektiğine işaret etmektedir. Bu nedenle, konunun değişik açılardan, derinlemesine incelenmesi ve varolan deneyimlerden yararlanılması önem arz etmektedir. GAP-GİDEM projesi kapsamında gündeme gelen *Kadın Girişimciliğini Geliştirme Projesi*, GİDEM ve benzeri projeler çerçevesinde verilen girişimcilik destek hizmetlerinde toplumsal cinsiyet boyutuna şimdiye kadar yeterince dikkat gösterilmemesinden hareketle, girişimcilik konusunda toplumsal cinsiyet ve kadınların konumuna ilişkin eylem planları oluşturulması gerekliliğine yanıt vermek için geliştirilmiştir. Bu amaçla, bu proje, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kadın girişimciliği konusunu inceleyerek, varolan potansiyeli ortaya çıkarmayı ve gelecekte uygulanması planlanan program ve projeler için önerilerde bulunmayı hedeflemektedir.

Bölüm 2'de GAP-GİDEM Projesi ve bu projenin Kadın Girişimcilik Penceresi ile ilgili bilgi verilmektedir. Bölüm 3'de, önce araştırmanın amacı ortaya konulmakta, ardından, uluslararası ve ulusal platformlarda sıkça kullanılan bazı kavramlar üzerinde durularak kadın girişimciliğine yüklenen anlamlar tartışma konusu

¹ Bkz., 3-5 Haziran 2004 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen 2. OECD KOBİ'lerden Sorumlu Bakanlar Konferansı kapsamında yeralan Kadın Girişimciliği Toplantısı'nda sunulmak üzere OECD Genel Sekreterliği tarafından hazırlanmış rapor (OECD, 2004a).

² 2003 Hanehalkı İşgücü Anketi, DİE, www.die.gov.tr.

³ BEST projesi European Network to Promote Women's Entrepreneurship (WES, Kadın Girişimciliğini Geliştirme Avrupa Ağı) ile işbirliği içinde yürütülmektedir. KOSGEB, WES'in üyeleri arasındadır. BEST projesi ile ilgili raporlar için bkz., <http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/craft/craft-women/bestproject-women.htm> WES web sitesi için bkz., <http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/craft/craft-women/wes.htm>

yapılmaktadır. Bölüm 3, araştırmanın izlediği yol ve değişik aşamalarda kullanılan yöntemler konusunda bilgi vermektedir. Bölüm 4, GAP Bölgesindeki kadın girişimciliğinin mevcut durumunu makro düzeyde bir çerçeveye içinde inceleyebilmek amacıyla, son ekonomik gelişmeler bağlamında, Türkiye ve GAP Bölgesinde kadın istihdamı ve girişimciliğinin mevcut durumunu özetlemektedir. Bölüm 5 ise GAP Bölgesinde kadın girişimciliğini geliştirmenin önündeki temel sorun alanlarını ayrıntılı bir biçimde ele almaktadır. Bölüm 6 saha çalışmasının yapıldığı illerde, kadın girişimciliğinin yoğunlaştığı iş konularını değerlendirmekte ve potansiyel iş konularında öneriler getirmektedir. Bölüm 7, diğer ülkelerin kadın girişimciliği deneyimlerinden bazı örnekler sunmaktadır. Son bölümde ise, tüm araştırmanın ışığında, GAP Bölgesinde kadın girişimciliğini özendirme ve destekleme faaliyetlerinin bütünsel bir yaklaşım içinde ele alınmasının gerekliliğine bir kez daha vurgu yapılarak, konuyla ilgili farklı aktörlerin katkıları üzerine önerilerde bulunulmaktadır.

BÖLÜM 2

ARAŞTIRMA PROJESİNİN AMACI ve KAVRAMSAL TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı, GAP Bölgesinde yer alan Adıyaman, Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa ve Gaziantep illerinde kadın girişimciliğinin mevcut durumunu incelemek ve kadın girişimciliğini geliştirmek için gerekli bilgi birikiminin oluşmasına katkıda bulunmaktır. Ayrıca, bu konuda varolan ulusal ve uluslararası deneyimlerden yararlanarak, kadınları girişimciliğe özendirme, yeni bir iş kurmak veya varolan işini geliştirmek isteyen kadınları desteklemek ve bu yolla başarılı kadın girişimci sayısını artırmak için program ve öneriler sunmaktır.

Son yıllarda genel olarak girişimciliğin, özel olarak da kadın girişimciliğinin kazandığı öneme paralel olarak bu konuya yüklenen anlam ve işlevlerde de artış gözlenmektedir. Bu durumdan hareketle, araştırmanın sonuçlarını sunmaya başlamadan önce, çalışmanın amacının daha iyi bir biçimde anlaşılabilmesine yardımcı olması düşüncesiyle, konuyla ilgili bazı kavramlar tartışılacak ve bu bağlamda kadın girişimciliğine atfedilen roller değerlendirilecektir. Bu amaçla, önce “girişimci” tanımı üzerinde durulacak, ardından, “kadın girişimci”nin, özellikle Türkiye gibi ülkeler bağlamında anlamına dikkat çekilecektir.

Girişimci, ücretli olarak başkasının yanında çalışmayı tercih etmeyerek bağımsız olmak isteyen, bir iş fikri olan, yenilikçi, yönetim becerisine sahip olan ve risk alabilen kişi olarak tanımlanmaktadır.⁴ Girişimciden beklenen, kendi kazancını artırmanın yanı sıra, ülke kaynaklarını etkin bir biçimde kullanarak ekonominin büyümesine ve gelişmesine katkıda bulunmak ve istihdam yaratmaktır. Bu tanıma uyan birçok girişimci bulunduğu gibi,

⁴ Girişimciler üzerine özel olarak istatistiki veri toplanmadığı için, uluslararası kuruluşlar tarafından çalışanların işteki konumundan hareketle sayısal olarak “işveren” ve “kendi hesabına çalışanlar”ın toplamının girişimcileri temsil ettiği kabul edilir. Ücretli ve maaşlı çalışanlar, işveren, kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçisi statüsünde çalışanların toplamı istihdamı oluşturur. Bağımsız olarak bir üretim ya da ticaret yapan, işletmesinde bir ya da daha fazla işçi çalıştıran kimseye *işveren*; işçi çalıştırmadan, ya tek başına ya da çırak/ücretsiz aile işçisi yardımıyla üretim ya da ticaret yapan kişiye ise *kendi hesabına çalışan* denir (ILO-ICSE, 1993).

özellikle ekonomilerin kriz ya da durgunluk yaşadığı dönemlerde ücretli/maaşlı iş bulamadıkları için, kendilerinin ve ailelerinin geçimini sağlamak amacıyla, bir anlamda başka seçenekleri kalmadığından, iş kuran girişimciler de mevcuttur. Kurulan bu işlerin bazıları ülke ekonomisine ve girişimcinin kendisine katkıda bulunan nitelikte olabilmekle birlikte, diğerleri sadece günü kurtarmak için yapılan, çoğunlukla kayıt-dışı, verimsiz ve girişimcinin yaşam kalitesini düşürücü nitelikte işler olabilir. Buradan çıkarmak istediğimiz sonuç, her girişimin, girişimcinin kendisine ve ülke ekonomisine olumlu katkılarda bulunacağı varsayımının geçerli olmadığıdır. Bu nedenle de girişimciliği geliştirme programlarının, girişimcinin insani gelişmesinin yönünü ve girişimin ülke ekonomisine yapacağı etkileri ayırt edebilecek nitelikte olması ve olumlu yönde katkısı olanları desteklemesi beklenir.

Bu araştırma kapsamında, asıl konumuz olan kadın girişimciliği,⁵ kadınların kurdukları mikro, küçük ve orta ölçekli gelir getirici işletmeler anlamına gelmektedir.⁶ Kadın girişimciliği derken, konunun kadın boyutuna özel bir dikkatle yaklaşmak ve konuyu kadınlara özgü yanlarıyla birlikte ele almak gerekmektedir. Kadınların bir iş yeri kurma ve yönetme aşamalarında, erkeklerle kıyasla, sadece kadın olmalarından kaynaklanan daha fazla sayıda ve daha zorlu engellerle karşılaştıkları kabul edilmeseydi, kadın girişimciliği konusunda bir çalışma yapma gereği doğmazdı. Bu nedenle, kadın girişimciliğini geliştirmekten söz ederken, toplumumuzda kadınların ev içinde ve dışında ayrımcılığa uğradığını kabul edip kadın girişimciliğini destekleme mekanizmalarını bu olgunun bilincinde olarak tasarlamak gerekmektedir. Dolayısıyla, kadın girişimciliğini destekleme ve geliştirme amacıyla olan bir programın kadınların toplum içindeki konumunun dönüştürülmesine yönelik politikaları da desteklemesi beklenir. Kadın girişimciliği kavramının içine kadınları dolayısıyla toplumu değiştirme ve dönüştürme kriteri koyulmadığı takdirde, “kadın girişimci”den söz etmemize gerek kalmaz; o zaman sadece “girişimci” demek yeterli

olacaktır. Bu nedenle de kadın girişimciliğinin geliştirilmesinden, daha çok sayıda kadının, halen sahip olduklarından daha yüksek bir gelire ulaşmasını sağlayacak ve toplumsal anlamda güçlenmelerinin önünü açacak işler kurmalarının desteklenmesini anlıyoruz.

Öte yandan, son yıllarda kadın girişimciliği konusu git-tikçe artan oranda uluslararası örgütlerin ve ulusal sivil/kamu kuruluşlarının gündemlerini işgal eder olmuştur. Kadın girişimciliğinin işlevleri arasında kadın/erkek eşitliğini sağlamak, kadınların piyasa üretimine katkılarının artırılması ve dolayısıyla elde ettikleri gelirle kendilerinin ve ailelerinin yoksulluktan kurtulması ve böylelikle ülke kalkınmasına sağlayacakları yararlar sayılmaktadır. Bu hedeflerin arka planında bazen “kadın” kavramı öne çıkmakta, bazen de “girişimci” kavramına vurgu yapılmaktadır:

- kadın girişimci sayısını artırarak, girişimciler arasında cinsiyet temelinde sayısal eşitliği sağlamak,
- kadınların piyasaya sunulacak üretim yapmalarını sağlamak,
- kadınların ekonomik gücünü artırmak ve dolayısıyla toplumsal olarak güçlenmesini ve özgürleşmesini sağlamak,
- kadınlar erkeklerle kıyasla gelirlerinin daha büyük bir bölümünü evlerine ve çocuklarına harcadıkları olgusundan hareketle, ailenin refahını artırmak,
- kadınların toplum içindeki konumlarını yükseltmek,

konularında girişimcinin ‘kadın’ olması öne çıkarken;

- ülkede bireysel iş kurma (girişimcilik) potansiyelinin artırılması,
- işsizlik ve yoksulluğun azaltılması için kamusal politikalar ve uygulamalar yerine, bireylerin gelir getirici faaliyetlerde bulunarak, kendi çözümlerini geliştirmelerini sağlamak,

konularında ise ‘girişimci’ niteliğine ağırlık verilmektedir.

⁵ Avrupa Komisyonu’nun Kadın Girişimciliğini Desteklemede Başarılı Uygulamaların İncelenmesi ve Değerlendirmesi raporunda “kadın girişimci, kurduğu işte çoğunluk hisseye sahip olan; karar almada, risk üstlenmede ve günlük yönetimde aktif rol oynayan kadın olarak” tanımlanmaktadır” (AK, 2002:3).

⁶ Ülkemizde küçük ve orta büyüklükteki işletmelerle ilgili neredeyse her kuruluş kendine ait farklı bir KOBİ tanımı benimsemiştir. KOSGEB’in tanımına göre 1-50 arası çalışanı olan işyerleri küçük ölçekli, 51-150 arası çalışanı olan işyerleri orta ölçekli olarak kabul edilmektedir (www.kosgeb.gov.tr).

Yukarıda sayılan hedeflerin çoğunun özelde kadınlar, genelde toplumun tümü için olumlu sonuçları olacağını söyleyebiliriz. Ancak, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, saptanan bu hedeflerle, hedeflere ulaşmak için uygulamaya konulan programların uygunluğu hakkında kuşularımız bulunmaktadır.

Kadınların girişimciliğini destekleyen her türlü programın, her ülkede, kadının kendisini ve ailesini yoksulluktan kurtarabileceği ve kadının aile ve toplum içindeki konumunu güçlendirebileceğini varsaymak doğru olmaz. Örneğin, yapılan araştırmalara göre, dünyanın birçok ülkesinde uygulanan mikrokredi projelerinin bazıları olumlu sonuçlara yol açarken, diğerleri kadınların ve ailelerinin refah düzeyinde hiç bir artışa neden olmadığı gibi, kadınların zaten çok ağır olan iş yükünü artırmaktadır. Buna ek olarak, mikrokredi veren kuruluşlar, kredilerin zamanında geri ödenmesini sağlamak için, kadınları, krediyi birlikte aldıkları arkadaşları ve görevliler tarafından, taciz edici boyutlara ulaşan baskı altında tutmaktadırlar (BM, 1999). Bu durum da, kadınların güçlenmesinden çok ezilmelerine neden olmaktadır.

Kadın girişimciliğinin kadınları güçlendirme potansiyelinin son derece önemli olmasına rağmen, bu süreci, tek düze bir şekilde kredi verme-para kazanma-güçlenme ilişkisiyle açıklamak mümkün değildir. Kadınların aile ve toplum içinde güçlenmesinin sadece krediye ulaşarak sağlanabileceğini varsaymak yanlış olur. Kadınların güçlenmesi ekonomik, toplumsal, politik, kültürel ve yasal boyutlarıyla ele alınmalı, yani, kadınların içinde örnek girişim yaratabilecekleri ortamı hazırlama yolunda adımlar atılmalıdır.

Öte yandan, kadın girişimciliğini geliştirme yönünde adımlar atılırken ülkenin genel ekonomik durumunun iyi tahlil edilmesi ve önerilecek programın önemli bir boyutu olarak programlara entegre edilmesi gerekir. Örneğin, Türkiye’de özellikle 2000’li yıllarda yaşanan kriz ortamından olumsuz yönde etkilenen mikro ve küçük işletmelerin durumunu⁷ göz önüne aldığımızda, girişimciliğin bağımsız olmak gibi olumlu yanlarının dışında, riski yüksek bir atılım olduğu da ortaya çıkar. Bu bağlamda kadın girişimciliğini destekleme programlarının, kadınları, dalgalanmalara açık bir ekonomik ortamla başede-

bilecek şekilde hazırlaması programların başarı şansı için son derece önemli olacaktır. Bunun yanı sıra, kriz sonrası yaşanan istihdam yaratma potansiyeli düşük büyümenin ve kamu sektöründe uygulanan politikalar gereği istihdamın daralmasının, kadınların işgücüne katılımını daha da güçleştirdiği aşikârdır. Bireylerin işsizlikten ve yoksulluktan kendi iş girişimleri yoluyla kurtulmalarını beklemek iyi bir seçenek olarak gözükmektedirse de, başarılı bir girişim kurmanın ve sürdürülebilmenin hiç de kolay olmadığı açıktır. Bu duruma kadın girişimci olmanın zorlukları ve sorunları da eklendiğinde, kadın girişimciliğini özendirme ve desteklemenin kapsamlı bir program çerçevesinde yürütülmesinin gerekliliği ortaya çıkar. Türkiye’de kadın girişimci sayısının son derece düşük bir düzeyde olması ve kadın girişimcilerin genellikle erkeklerin olmadığı alanlara girebilmeleri, bu durumun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Sonuç olarak, girişimciliği destekleme program ve politikalarının bütünsel ve birbirini tamamlayıcı parçalardan oluşan bir programın parçası olmadan, izole bir biçimde yürütülen program ve politikalarla istenilen hedeflere ulaşma şansının son derece az olduğu düşünüldüğü için, bu çalışma kadın girişimciliğini geliştirme konusunu mümkün olduğunca bütünsel ve çok boyutlu bir bakış açısıyla ele almayı hedeflemektedir.

⁷ Krizin küçük ve orta boy işletmelere olumsuz etkileri için bkz., OECD (2004b:8).

BÖLÜM 3

ARAŞTIRMA PROJESİNİN AŞAMALARI

Bu araştırma, kadın girişimciliğinin özendirilmesi ve mevcut kadın girişimcilerin desteklenmesi amacıyla, GAP-GİDEM'lerin faal olarak hizmet verdikleri illerde, mevcut durum ve potansiyeli incelemeyi; aynı zamanda, bu konudaki Türkiye ve diğer ülke deneyimlerinden yararlanarak, kadın girişimciliği konusunda başvurulabilecek bir kaynak yaratmayı hedeflemiştir. Bu amaçla tarih sırasıyla aşağıdaki faaliyetler yürütülmüştür:

3.1. Paydaş analizi:

Adıyaman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa GAP-GİDEM ofisleri, buldukları illerde *Kadın Girişimciliğini Geliştirme Projesi* için paydaş analizi yapmışlar, bu grup ve kurumların faaliyet alanlarını, konuya yaklaşımlarını, ilgi düzeylerini, potansiyellerini, eksikliklerini ve projeye yapabilecekleri katkıyı içeren bir rapor hazırlamışlardır.

3.2. Bölgesel toplantı:

10 Şubat 2004 tarihinde Diyarbakır'da, başta kadın örgütleri olmak üzere, kadın girişimciliğini destekleyen, yerel kamu ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği temelinde, bu alandaki deneyim ve görüşleri paylaşmak amacıyla yerel bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıya katılan kuruluşların temsilcileri⁸ kadın girişimciliği konusundaki faaliyetlerini anlatmış ve ayrıca bölgeye özgü sorunlar detaylı olarak tartışılmıştır.

3.3. Saha araştırması:

Saha araştırması, M.Tahir Dadak tarafından GAP-Gİ-

DEM ofislerinin bulunduğu Adıyaman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa illerinde Şubat-Mart 2004 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Söz konusu illerde, kadın girişimciliği konusuyla ilgili tüm kamu ve sivil toplum kuruluşu ile kredi/finansman kurumu yetkilileri ve kadın girişimcilerle üç farklı görüşme formu eşliğinde söyleşiler yapılmıştır.

Saha çalışması kapsamındaki 4 ilde toplam 16 kadın girişimci, 53 kamu ve sivil toplum kuruluşu ve 3 kadın girişimci grubu (toplam 27 kişi) ile görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca Gaziantep-Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezi (ABİGEM) saha çalışmasında uyguladığımız formlardan yararlanarak 1 kadın örgütü ve 13 kadın girişimci ile Gaziantep'te görüşmeler yaparak anlamlı bir işbirliği gerçekleştirmiştir. Gaziantep-ABİGEM'in yaptığı bu çalışmanın sonuçları da rapora eklenmiştir.

3.4. Diğer ülke deneyimleri:

Kadın girişimciliğini destekleme konusunda birçok ülkede projeler ve programlar yürütülmektedir. Bu birikimden yararlanmak üzere Hande Toğrul Keklik makale, rapor ve internet ortamından yararlanarak ve ilgili kişilerle görüşmeler yaparak bir rapor hazırlamıştır.

3.5. Ulusal toplantı:

Saha araştırması ve diğer ülke deneyimlerinin aktarıldığı iki rapor, 9 Nisan 2004 tarihinde Diyarbakır'da düzenlenen ulusal toplantıda, Türkiye'nin çeşitli illerinden gelen konuyla ilgili kurum ve kuruluşların temsilcileri ile kadın girişimcilere sunulmuş ve tartışmaya açılmıştır.⁹ Ayrıca, toplantıda değişik bölgelerden gelen kadın girişimcilerin ve örgütlerinin karşı karşıya kaldıkları sorunlar ortaya konulmuş ve bu konularda çözüm önerileri oluşturulmaya çalışılmıştır.

Kadın Girişimciliğini Geliştirme Projesi kapsamında yürütülen yukarıda sıralanan tüm çalışmaların her aş-

⁸ Toplantıya ABİGEM, AÇEV, Boğaziçi Üniversitesi, Diyarbakır, Evren, Mardin ve Ömerli ÇATOM, Dicle Üniversitesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, DİKASUM, Diyarbakır Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Adıyaman, Diyarbakır, Mardin ve Urfa GAP-GİDEM, GİDEM Merkez Ofis, HAKYAD, KA-MER, KEDV, SELİS, Şanlıurfa Kız Meslek Lisesi, TKV, Yoksulluğu Azaltma Mikro Kredi Projesi'nden temsilciler ve girişimci kadınlar katılmıştır.

⁹ Toplantıya ABİGEM, AÇEV, Boğaziçi Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, DİKASUM, DİSİAD, Diyarbakır Esnaf Odaları Birliği, Diyarbakır Kız Teknik Enstitüsü, Diyarbakır Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası, Erzurum Kadın Girişimciler Derneği, GAP BKİ Bölge Müdürlüğü, Diyarbakır, Mardin, Adıyaman, Şanlıurfa ve Merkez GİDEM ofisleri, HAKYAD, KADAV, KAGİDER, KA-MER, KEDV, SELİS, Siirt Valiliği Yatırım Yönlendirme Ofisi, ŞURKAV, TKV, Yoksulluğu Azaltma Mikro Kredi Projesi temsilcileri ve girişimci kadınlar katılmıştır.

masında, mümkün olduğunca, konuyla ilgili kurum temsilcileri, kadın girişimciler ve potansiyel kadın girişimciler olmak üzere konunun taraflarının katılımı sağlanmış, görüş ve önerileri alınmıştır. Elinizdeki rapor bu ortak çalışmanın bir ürünüdür.

BÖLÜM 4

TÜRKİYE'DE ve GAP BÖLGESİNDE KADIN İSTİHDAMINA ve GİRİŞİMCİLİĞE BAKIŞ

Bir sonraki bölümde GAP Bölgesinde kadın girişimciliğinin mevcut durumunu ve temel sorun alanlarını değerlendirmeye geçmeden önce, konuya daha geniş bir bakış açısı kazandırmak amacıyla, bu bölümde, Türkiye genelinde ve GAP Bölgesinde istihdam, girişimcilik ve küçük ve orta boy işletmelerle ilgili bazı konulara değinilecektir. Kadın girişimciliğini desteklemek ve sürdürülebilirliğini sağlamak için toplumsal cinsiyet ilişkilerini anlamak kadar, ülkenin ve özellikle bu projenin konusu olan GAP Bölgesinin sosyo-ekonomik yapısını anlamamanın da önemli olduğunu düşünüyoruz.

4.1. Küçük ve orta boy işletmelerin genel sorunları

Türkiye ekonomisi son iki yıldır gösterdiği yüksek büyüme oranına rağmen yakın geçmişte yaşanan krizler nedeniyle halen kırılgan ve istikrarsız bir yapıya sahiptir. 2001 yılında %9,5 oranında küçülen ekonomi, 2002 yılında %7,9, 2003 yılında ise %5,9 büyümüştür.¹⁰ Oysa, bir ülkede girişimciliğin sağlıklı bir biçimde gelişmesi için en önde gelen koşullardan biri uyumlu ve istikrarlı bir ekonomidir. İstikrarsız ortamdan olumsuz yönde etkilenenlerin başında ise küçük ve orta boy işletmeler gelmektedir.¹¹ Ülke ekonomisi içinde önemli bir yere sahip olan küçük ve orta boy işletmeler geçtiğimiz bir kaç on yıl içinde inişli çıkışlı bir dönemden geçmişler, bu tür işletmelere yönelik destek programları da genellikle yetersiz kalmıştır.

Küçük ve orta boy işletmelerin ekonomik istikrarsızlığın olumsuz etkileriyle baş edebilmeleri için uzun va-

¹⁰ Bu oranlar, Gayri Safi Milli Hasıla büyüme oranlarıdır (DİE, www.die.gov.tr).

¹¹ Yakın geçmişte yaşanan istikrarsız makroekonomik ortamın Türkiye'deki KOBİ'ler üzerine olumsuz etkilerinin daha ayrıntılı bir analizi için bkz., OECD (2004b).

deli bir stratejik program içinde desteklenmeleri gereklidir. Bu tür uzun vadeli bir stratejinin gerekliliği ve böyle bir destek programının “eğitim, AR-GE, idari düzenlemeler, rekabetçi politikalar, işgücü piyasası, sosyal politikalar ve bankacılık sektöründe” düzenlemeler gibi pek çok farklı alanı kapsamasının şart olduğu hükümet tarafından da kabul edilmektedir (OECD, 2004b:29).¹²

Türkiye’deki küçük ve orta boy işletmelerin mevcut durumunu değerlendiren OECD raporu¹³ bu tür işletmelerin sorunlarını aşabilmeleri için uygulanması gereken politikaları üç başlık altında toplamıştır:

1. Finansman: Bankacılık sistemi tarafından sağlanan kredilerin toplam hacmi içerisinde KOBİ payı artırılmalı; KOBİ’lerin risk sermayesi ve mali veya gayrimenkul yatırımları gibi mali araçları daha iyi ve daha fazla kullanmalarını sağlamak üzere uygun yapılar oluşturulmalı.

2. Mali olmayan destek: Hizmet sağlayıcılar, KOBİ’ler, ticaret örgütleri ve devlet kuruluşları arasında sağlanan hizmetlerin kalitesini artırmak ve bu hizmetlerden istifade eden KOBİ sayısını çoğaltmak amacıyla iletişim ve etkileşim oluşturulmalı.

3. Teknoloji: Eğitim programları yoluyla KOBİ’lerin teknolojik seviyeleri yükseltilmeli ve firmaların teknolojik altyapılarının gelişimini desteklemek üzere AR-GE çalışmalarına destek verilmeli (OECD, 2004b: 29).

Söz konusu raporda özellikle finansman sorunları üzerinde durularak Türkiye’nin yeni kurulan işletmeleri destekleyecek mali altyapıdan yoksun olduğu vurgulanmakta ve bankaların yeni kurulan işletmelere finansman sağlamak konusunda isteksiz davrandığı be-

lirilmektedir (OECD, 2004b:52).¹⁴

Türkiye’de toplam banka kredi hacmi içinde küçük ve orta boy işletmelerin aldığı payın %3-5 arası gibi çok düşük bir oranda olduğu tahmin edilmektedir (Cindoğlu, 2003). Bu tahminlerde kredi alan girişimcinin cinsiyeti konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Öte yandan, kadın girişimciler üzerine yapılan bir çok çalışma, kadınların gerek işlerini kurma aşamasında gerek daha ileriki aşamalarda erkeklere kıyasla daha az oranda dış finansman kullandıklarını göstermektedir (KSSGM, 2000). Bu durumun nedenleri arasında kadınların teminat olarak gösterecek mal varlıklarının erkeklere oranla kısıtlı olması ve özellikle düşük eğitimli kadınların karmaşık bankacılık işlemlerini yürütmekte karşılaştıkları güçlükler sayılmaktadır (OECD, 1998:32). Bu nedenle de kadınlar, genellikle düşük sermaye gerektiren hizmet ve ticaret sektörlerinde iş kurmayı tercih etmektedirler.

Diğer yandan, birçok ülke örneğinde, genelde piyasa tecrübesi erkeklere kıyasla daha kısıtlı olan kadın girişimcilerin, hızla değişen ekonomik koşullarla başetmekte zorlandıkları da görülmektedir (OECD, 1998: 22).

4.2. İstihdam ve girişimcilik

Devlet İstatistik Enstitüsü’nün yayınladığı 2003 yılı Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre Türkiye’de toplam istihdamın %28’ini (5,9 milyon) kadınlar oluşturmaktadır. Ancak istihdam edilen kadınların %49’u ücretsiz aile işçisi konumundadır, yani 5,9 milyon çalışan kadından 2,9 milyonu başka bir aile ferdi- nin (büyük bir çoğunlukla babasının ya da kocasının) yanında, karşılığında aynı ya da nakdi bir gelir kazanmadan çalışmaktadırlar. Kadınlar toplam işverenlerin sadece %4’ünü, kendi hesabına çalışanların da %14’ünü oluşturmaktadırlar (Tablo 1).

¹² KOBİ’lerin zayıf noktaları ve güçlendirilmeleri için önerilerin ayrıntılı bir dökümü için bkz., OECD (2004b).

¹³ OECD (2004b) raporu, OECD Genel Sekreterliğinin sorumluluğunda ve KOSGEB’in mali desteği ile, OECD Bilim, Teknoloji ve Endüstri Müdürlüğü için hazırlanmış ve OECD Genel Sekreterliğinin sorumluluğu altında yayımlanmıştır.

¹⁴ “Türkiye’deki bankaların bir çoğu, küçük firmalara kredi vermemektedir. Küçük işletmeler bu nedenle ekonominin başka kanalları aracılığıyla kendilerine kaynak aramak zorunda kalmakta ve çoğu zaman da yeni ve büyüyen işlerinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterli kaynağı bulamamaktadır... Bankacılar, yapılan kredi başvurusunu gerektiği şekilde incelemek yerine küçük işletmelerden gelen tüm kredi taleplerini göz ardı etmektedir.” (OECD, 2004b:13).

Tablo 1. İstihdam edilenlerin işteki konum ve cinsiyete göre dağılımı (2003)(15 yaş+)

TÜRKİYE	Kadın (bin kişi)	Kadın istihdamı içindeki pay (%)	Toplam istihdam içindeki pay (%)	Erkek (bin kişi)	Erkek istihdamı içindeki pay (%)	Toplam istihdam içindeki pay (%)	Toplam (bin kişi)	(%)
Ücretli, maaşlı veya yevmiyeli	2,246	38.1	21.0	8,462	55.5	79.0	10,708	100.0
İşveren	42	0.7	4.0	1,010	6.6	96.0	1,052	100.0
Kendi hesabına	716	12.2	13.6	4,533	29.7	86.4	5,249	100.0
Ücretsiz aile işçisi	2,888	49.0	69.8	1,250	8.2	30.2	4,138	100.0
Toplam	5,892	100.0	27.9	15,255	100.0	72.1	21,147	100.0

Kaynak: Hanehalkı İşgücü Anketi 2003, DİE, www.die.gov.tr

Kadın girişimciliğini destekleme konusuyla ilgili bir raporun içinde istihdam üzerine bazı istatistikler vermemizin birkaç nedeni bulunmaktadır.¹⁵ İlk olarak, kadınların ücretli konumunda işgücüne katılıyor olmaları toplum ve aile içindeki konumlarını belirli ölçüde de olsa güçlendirmekte, toplumun, kadının ev dışında çalışmasını benimsemesini sağlamaktadır. Böylelikle, kadınların girişimciliğe geçebilmeleri için görece olarak daha uygun bir ortam oluşmaktadır. Yukarıda verilen istatistikler ise, Türkiye’de, çalışan kadınların yaklaşık yarısının ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edildiğini göstermektedir. Bunlara ek olarak, bir iş kurmak belirli bir tecrübe ve sermaye birikimi gerektirir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi küçük ve orta boy işletmelerin bankacılık sektöründen finansman sağlama olanakları son derece kısıtlıdır. Genelde iş kurma aşamasından önce izlenen yol, ki bu çoğunlukla erkekler için geçerlidir, erken yaşta bir atölye ya da fabrikada çalışmaya başlamak ve böylece hem bir işyerinin nasıl çalıştığı hem de belirli bir malın nasıl üretildiği konusunda tecrübe kazanmaktır. Bir yandan da, bu yolla tasarruf edilmeye çalışılarak ileride kurulacak iş için sermaye biriktirilir. Böylelikle, ücretli istihdam, bir anlamda girişimciliğin altyapısını oluşturur. Kadınlar açısından ise durum farklıdır. Ücretli çalışan kadınların sayısının azlığı girişimcilik için gerekli böyle bir altyapının oluşmasını engeller. 2001 yılında mikro ve küçük işletmeler üzerine yapılan bir saha araştırması sonuçları, kadın ve erkek girişimcilerin işlerini kurmadan önceki istihdam konumları arasında önemli bir fark ol-

duğuna işaret etmektedir. Girişimci erkeklerin %80’i işyerlerini kurmadan önce bir işte çalışıyor olmalarına rağmen bu oran kadınlar için %46’ya düşmektedir. Araştırma sırasında işyeri sahibi olan girişimci kadınların yarısına yakını işlerini kurmadan önce çalışmadıklarını beyan etmişlerdir (Özar, 2003). Bu bulgular kadınların iş yaşamına genelde ekonomik gereksinim sonucu girdiklerini ve çoğunlukla ücretli bir iş bulamadıkları için kendi işlerini yaratmak durumunda kaldıkları tezini doğrular niteliktedir (KSSGM 2000: 46; Özar 2003). Kadınların iş yaşamında tecrübesiz olmaları, iş kurma aşamasına gelindiğinde çoğunlukla evde yaptıkları işlerin uzantısı alanlarda işyeri açma eğilimlerini kuvvetlendirmekte, kadınlar bildikleri işlere yönelmeyi tercih etmektedirler.

Türkiye’de kadınların girişimci olmasının önündeki engeller tabii ki yukarıda saydıklarımızla kısıtlı değildir. Bir sonraki bölümde GAP Bölgesindeki kadın girişimciliğinin mevcut durumu değerlendirilirken tekrar bu konuya dönülecektir.

4.3. Türkiye’de kadın girişimciliği üzerine yapılmış çalışmalar

Türkiye’de küçük ve orta boy işletmeler ve girişimcilik üzerine yapılan araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu durumun başlıca nedeni, bu tür işletmelerin önemli bir oranının kayıtdışı ekonomide faaliyet gösteriyor olması ve

¹⁵ Gerek kadınların toplum içindeki konumlarını yükseltme, gerek kadın girişimciliğinin gelişmesi için kadınların artan oranda işgücüne katılımının önemi üzerine bkz., OECD (2004a).

dolayısıyla bu alanda varolan istatistiklerin KOBİ'lerin tümünü yansıtmaktan uzak olmasıdır. KOSGEB imalat sanayiinde faaliyet gösteren KOBİ'ler üzerine önemli bir veri ve bilgi kaynağı olmasına karşın, veri tabanının cinsiyet temelinde olmaması nedeniyle kadın girişimciler üzerine yapılan çalışmalarda başvuru kaynağı olarak kullanılamamaktadır (Cindoğlu, 2003).

Türkiye'de kadın girişimciliği üzerine yapılan çalışmalar genelde kadın girişimcilerin nitelikleri, işletme ve aile içindeki rol ve davranışları üzerine odaklanmıştır (Çelebi, 1997; Çelebi ve diğ., 1993; KOSGEB, 2000). Az sayıda çalışma kadın girişimciliğini özendirme ve destekleme yönünde sorunların tespiti ve çözüm önerileri üzerine yoğunlaşmıştır (KSSGM, 2000). Bu alandaki önemli eksikliklerden biri de araştırmaların genelde küçük örneklemelere dayalı saha araştırmaları olmalarıdır (Çelebi ve diğ., 1993; KSSGM, 1996; Hisrich and Öztürk, 1999; KSSGM, 2000; Ufuk ve Özgen, 2001). Ayrıca işverenler ve kendi hesabına çalışanlar için istatistik derleyen ve yayınlayan resmi kurumlar ve meslek örgütleri kadın/erkek ayrımında sistematik bir biçimde veri toplamadıkları için bu konuda detaylı ve ülkeyi ya da bir bölgeyi temsil edebilecek araştırmalar yapmak mümkün olmamaktadır.

4.4 Türkiye'de kadın girişimciliğini destekleyen örgütler¹⁶

ABİGEM (Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezleri)

Avrupa Komisyonu, TOBB ve yerel meslek odaları tarafından desteklenmekte olan ABİGEM, Gaziantep, Kocaeli ve İzmir'de İş Geliştirme Merkezleri açmıştır. Bu merkezlerde kadın girişimciliği konusunda da eğitim faaliyetleri yürütülmektedir.

AB-TESK Kadın Girişimciliğini Geliştirme Projesi

Avrupa Birliği tarafından, MEDA Programı kapsamında finansal ve teknik düzeyde desteklenen bu proje, Türkiye ve Avrupa Birliği arasında imzalanan Çerçeve Anlaşması'nın ardından, Haziran 2002'den itibaren uygulamaya başlanmıştır. Kadınların kendi işlerini kurup geliştirmeleri için ihtiyaç duyacakları hizmetleri verebilecek

ve gerekli altyapıya sahip danışmanlık merkezleri, proje kapsamında belirlenen Ankara, Bursa, Denizli, Mersin ve Çorum illerinde oluşturulmuştur. Bu merkezler aracılığıyla yaklaşık 1500 kadının girişimcilik konusunda eğitim görmüştür.

GAP-GİDEM (Güneydoğu Anadolu Projesi Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezi)

GAP-GİDEM 1997 yılında GAP İdaresi ve UNDP tarafından girişimciliğin geliştirilmesi sağlanarak GAP bölgesinin ulusal ve uluslararası alanlarda rekabet gücünün artırılması amacıyla Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin ve Şanlıurfa olmak üzere 5 ilde kurulmuştur. Birinci dönemin 2002'de tamamlanmasının ardından girişimcilik ortamına sağladığı fayda nedeniyle proje, AB finansmanı yoluyla 5 yıl daha uzatılmıştır. Projenin bu ikinci dönemi, Gaziantep'in aynı amaca yönelik başka bir AB projesine devredilmesiyle beraber geriye kalan 4 ilde uygulanmaktadır. GAP-GİDEM ofisleri GAP Bölgesindeki mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik eğitim, bilgilendirme ve danışmanlık hizmetleri sunmaktadır.

GAP-GİDEM kadın girişimciliğini geliştirmek amacıyla kamu ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde çalışmaktadır. Bu kapsamda girişimcilik eğitim programları düzenlenmiş ve bazı projeler hayata geçirilmiştir.

KADAV (Kadınlarla Dayanışma Vakfı)

1999 depremi sonrasında deprem bölgesindeki kadınlara destek olmak amacıyla kurulan KADAV, Kasım 2003 tarihinde Kocaeli Köşeköy'de meslek kazandırıcı kurs ve eğitim programlarının yanı sıra psikolojik, sağlık ve hukuki danışmanlık hizmetlerinin verildiği "Yeni Adım Kadın Eğitim ve Kültür Sitesi" adıyla bir merkez açmıştır.

KAGİDER (Kadın Girişimciler Derneği)

Mayıs 2002'de 37 kadın girişimci tarafından kurulan KAGİDER, geleceğin iş dünyasını yapılandırmada etkin kadın girişimciler yaratmayı hedeflemektedir. Bu amaçla kadın girişimci adaylarına idari, mali ve hukuki konularda destek olmaktadır. Aynı zamanda başka kuruluşlar ile de

¹⁶ Türkiye'de kadın girişimciliğini destekleyen sivil ve kamu kuruluşlarının adres bilgileri için bkz., Ek. 1.

işbirliği yaparak, kadın girişimci sayısını artırmayı, varolanları güçlendirmeyi, kadın girişimcilerin dünya ile bütünleşmesini sağlayarak, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik gelişimine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

KA-MER (Kadın Merkezi)

KA-MER, 1997 yılında Diyarbakır'da kadının insan haklarını savunmak üzere kurulmuş bir kadın merkezidir. GAP-GİDEM'in birinci döneminde uyguladığı Kadın Girişimciliği Projesi bu kuruluş ile birlikte yürütülmüştür. Kızıltepe, Batman, ve Diyarbakır illerinde kadın grupları oluşturularak işyerlerinin açılmasına destek sağlanmıştır. Bu proje çerçevesinde kadınların işlettiği 6 iş yeri kurulmuştur (1 kutu atölyesi, 1 semt pazarı, 2 lokanta, 2 kreş). Bu işbirliği neticesinde KAMER kendi içinde ilk bilgilendirme ve danışmanlık hizmetlerini vermek üzere bir kadın girişimciliği birimi oluşturmuştur.

KEDV (Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı)

KEDV, merkezi İstanbul'da olan bir kadın örgütüdür. Marmara Bölgesi'nde kadınlara mikro kredi veren MAYA (Mikro Ekonomik Destek İşletmesi) isimli bir girişimi bulunmaktadır. KEDV Diyarbakır ve Mardin illerinde çocuk bakım evleri ve mum atölyeleri kurmuştur.

TKV (Türkiye Kalkınma Vakfı)

Türkiye Kalkınma Vakfı kırsal faaliyetlere yönelik çeşitli krediler sağlamakta ve eğitim faaliyetleri yürütmektedir. Destek verdiği ve başarılı olan 32 girişimcinin %60'ını kadınlar oluşturmaktadır. Vakıf bünyesinde Kadınlara Kendi İşini Kur (KİK) eğitimleri verilmekle birlikte TKV bu alandaki çalışmalarını giderek sınırlamaktadır.

Yoksulluğu Azaltma Mikro Kredi Projesi

Bu proje, Grameen Trust ve Türkiye İsrافی Önleme Vakfı arasında ve Diyarbakır Valiliği tarafından onaylanan bir protokolle 11 Haziran 2003 tarihinde başlamıştır. Bir proje direktörü ve ikisi alan yöneticisi olmak üzere, 3 yabancı uzman ve 9 yerel çalışanla projeyi yürütmekte olan Grameen Trust'ın, toplamda 900 bin dolar dağıtarak geri dönüşümünü sağlayacağı 3 yıl sonunda, projeyi tamamen yerel aktörlere devretmesi öngörülmektedir. İlk defa Diyarbakır'da 18 Temmuz 2003 tarihinde dağıtılmaya başlanan ve 200 ile 500 milyon lira arasında de-

ğişen krediler 5 Eylül 2004 tarihi itibarıyla 850 kadına verilmiştir. Faiz oranı yıllık %20'dir. Geri dönüşümler haftalık olarak yapılmaktadır. Bugüne kadar verilen bütün kredilerde geri dönme oranı %100 olmuştur. Projenin Diyarbakır'dan sonra Bismil şubesi açılmış, Diyarbakır'ın Çınar ilçesi ile Batman ve Siirt illerinde de şubelerin açılması planlanmaktadır. Projede teminat sorunu 'dayanışma grupları' içinde kredi alanların birbirlerine kefil olma yöntemiyle çözülmüştür.

Yukarıda sayılan örgüt ve kurumların bazıları girişimciliği destekleme merkezleri olarak kurulmuşlardır. Diğerleri ise, kadın haklarını savunmak ve geliştirmek amacını taşıyan kadın örgütleridir. Bu kadın örgütlerinin hemen hepsi, girişimcilik alanına, hedef grupları olan genelde eğitim düzeyi düşük ve bir mesleği bulunmayan kadınların gelir getiren iş talebi karşısında, kendilerinin de ifade ettiği gibi, biraz da zorunluluk nedeniyle girmişlerdir. Türkiye'de kadın girişimciliğini destekleme faaliyetlerinin ilk önce Güneydoğu Anadolu ve İzmit-Kocaeli deprem bölgesinde başlamış olması raslantısal bir durum değildir. Yakın geçmişte iki bölgenin de yüksek oranda insan ve gelir kaybına yol açan afetler geçirmiş olmasının yanı sıra, ekonomik krizin daha da ağırlaştırdığı yoksulluk ve işsizlik, bu baskının oluşmasına neden olan etkenlerin başında gelmektedir. Ancak, bu örgütler iş yeri açmak ve girişimcilere eğitim ve destek programları hazırlamak konusunda deneyimleri olmadığı için başlangıçta birçok sorunla karşılaşmışlardır. Deprem bölgesinde mum atölyesi açan KADAV'ın temsilcisi Kasım 2001'de Diyarbakır'da KAMER ve GAP-GİDEM'in ortaklaşa düzenledikleri "Kadın Girişimciliği" toplantısında bu durumu şöyle ifade ediyor: "İş fikrini oluşturma, atölye düzeni ve örgütlenmeyi yaratma açısından çok zorluk yaşadığımızı söyleyebilirim. Deneyimimiz olsaydı ya da birileri deneyimlerini aktarabilseydi, o durumlara düşmek zorunda kalmayabilirdik" (KG, 2001). Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere Türkiye'de kadın girişimciliğini destekleme merkezleri ve bu konuda faaliyet gösteren örgütler birbirleriyle bilgi ve deneyim alışverişine ancak 2000'li yıllarda başlamışlardır. Bu konuda bir hayli mesafe alınmasına karşın halen kurumlar arası ilişkilerin yeterli olduğu söylenemez.

4.5. GAP Bölgesinde genel ekonomik durum, istihdam ve girişimcilik

GAP Bölgesi, ülke nüfusunun ve yüzölçümünün %10'unu teşkil etmesine karşılık, Gayri Safi Yurtiçi Ha-

sıla içinde %5 dolaylarında bir paya sahiptir. Bölgenin geliri büyük oranda tarıma dayanmakta ve sanayi sektörünün payı %17,6 ile Türkiye ortalamasının (%23,3) altında kalmaktadır. 1987-2000 yılları arasında GAP Bölgesinin, Türkiye toplam sanayi hasılası içindeki payı %4,3'den %3,8'e düşmüştür. 2004 yılında, "GAP Bölgesi İmalat Sanayindeki Gelişmeler" üzerine yapılan bir araştırmada, GAP Master Planı'nda imalat sanayi için konulan hedeflerin yakalanamadığı ve öngörülen yapısal değişikliğin istenen düzeyde gerçekleşmediği belirtilmekte; imalat sanayinin halen desteklenmeye muhtaç olduğu saptaması yapılmaktadır. Bölgenin zengin maden kaynaklarının ise yeterince değerlendirilemediği, metal eşya ve makina sanayiinde de gelişme potansiyeli bulunduğu ifade edilmektedir.¹⁷

Diğer yandan bölgede tarım sektörünün geleceğine ise kuşkuyla bakılmakta ve küreselleşen dünyada GAP Bölgesinin tarım ve tarıma dayalı sanayilerde rekabet gücü kazanabilmesinin fiziksel ve kurumsal altyapı yatırımlarının tamamlanmasına bağlı olduğu söylenmektedir (Çakmak ve Akder, 2004).

GAP Bölgesindeki bütün illerin ortalama kişi başına geliri Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.¹⁸ GAP Bölgesi, aynı zamanda, yoksulluğun en yoğun yaşandığı bölge durumundadır. 2001 yılı verilerine göre Türkiye genelinde hanelerin %21,5'u yoksulluk sınırı altında kalırken bu oran GAP Bölgesi için %34,7'i bulmaktadır (Özcan, 2004: 145).

Bu durumun nedenleri arasında, 15 yıl boyunca GAP Bölgesinde yaşanan çatışma ortamında, yoğunluğu ilden ile değişmekle birlikte, kırdan kente doğal olmayan bir göç süreci yaşanması önemli bir yer tutmaktadır. Göçün olumsuz sonuçları arasında, üretim olanaklarının yitirilmesi ve dolayısıyla işsizlik, yoksulluk ve kent yaşamına uyum konularında yaşanan sorunlar yer almaktadır (Dadak, 2004).

Öte yandan, saha araştırmasının yapıldığı illerin hepsinde kadınların büyük çoğunluğu ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadırlar. Bu konumda çalışan kadınların toplam kadın istihdamı içindeki payı Gaziantep'te %74, Diyarbakır'da %84, Adıyaman'da %85, Şanlıurfa'da %89 ve Mardin'de %90'dır.¹⁹ Ücretli çalışan kadınların oranı %5 ile en düşük Mardin'de olup, Şanlıurfa'da %7, Adıyaman'da %10 Diyarbakır'da %11 ve Gaziantep'te %20 dolaylarındadır.²⁰ Söz konusu illerde ücretli çalışan kadınların oranı Türkiye ortalamasının (%24) bir hayli altında kalmaktadır. Kendi hesabına ve işveren olarak çalışan kadınların toplam kadın istihdamı içindeki payları ise Şanlıurfa'da %4, Mardin, Adıyaman'da ve Diyarbakır'da %5 ve Gaziantep'te %6 dolaylarındadır.

Saha çalışmasının yapıldığı illerde kadınların çoğunluğunun halı-kilim atölyelerinde dokuyucu, tekstil fabrika ve atölyelerinde işçi, tezgâhtar, gündelikçi, çocuk bakıcısı, mevsimlik tarım işçisi ve kamu sektöründe memur olarak çalıştığı gözlenmiştir. Bu durum GAP Bölgesinde kadınların oldukça sınırlı alanda istihdam olanaklarına sahip olduklarını göstermektedir.²¹

Bir sonraki bölümde saha çalışmasının sonuçları kullanılarak bu bölümde özetlenmeye çalışılan durumun nedenlerini üzerinde durulacak ve kadınların çalışma yaşamına katılmada karşılaştıkları engeller incelenecektir.

¹⁷ Bu paragraftaki istatistikler ve GAP Bölgesi imalat sanayinin daha ayrıntılı bir incelemesi için bkz., Saraçoğlu (2004).

¹⁸ 2000 yılında ortalama kişi başına gelirden Türkiye ortalaması 2967 ABD doları iken, Bölgedeki kişi başına en yüksek gelir 2317 ABD doları ile Kilis'te, en düşük gelir de 830 ABD doları ile Şırnak'ta idi. (Şahin, 2004).

¹⁹ 2000 Genel Nüfus Sayımı, DİE.

²⁰ Kadın ve erkek istihdamının işteki konuma göre dağılımı için bkz., Ek 2.

²¹ Saha araştırması sırasında Şanlıurfa ilinde görüşme yapılan 4 genç kadın günde 10-12 saat bir kilim atölyesinde çalıştıklarını, geceleri ise ortalama 5 saat evde fason olarak halay mendiline pul-oya işlediklerini söylemişlerdir. Kilim üretiminden elde ettikleri gelir, bu işte daha yeni oldukları için ayda 20-30 milyon civarındadır. Düğün mendilinden ise gecede 70 tane yapabilmekte ve mendil başına 25.000 TL kazanmaktadırlar (Dadak, 2004).

BÖLÜM 5

GAP BÖLGESİNDE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN DURUMU ve TEMEL SORUN ALANLARI²²

Bu bölümde, GAP Bölgesinde kadın girişimciliğinin mevcut durumu ve temel sorun alanları *Kadın Girişimciliği Projesi* kapsamında yaptığımız çalışmalar sırasın-da ön plana çıkan başlıklar altında incelenecektir:

5.1. Sosyo-kültürel sorunlar

Kadın Girişimciliği Projesi çerçevesinde yaptığımız toplantılarda Bölgenin erkek egemen toplum yapısının kadın girişimciliği önünde ciddi engeller oluşturduğu, konuyla ilgili örgüt temsilcileri ve kadın girişimcilerin bizzat kendileri tarafından sıkça dile getirilmiştir. Her yerde olduğu gibi Güneydoğu Anadolu Bölgesinde de kadınların iş yaşamına katılmalarının özel ve toplumsal yaşamlarındaki konumlarıyla önemli ölçüde ilişkisi bulunmaktadır.²³ Ülkemizde her ne kadar genç ve eğitilmiş kuşaklarda belli bir farklılaşma gözleniyorsa da, kadın ve erkeğin toplumsal rolleri hâlâ geleneksel kalıplara göre sürdürülmektedir. Kadınlar ev içi işlerin tek sorumlu ve yükümlüsü durumunda iken erkeklere düşen rol ailenin geçimini sağlamaktır. Bu rol dağılımı kadınların büyük bir çoğunluğu tarafından da kabullenilmekte ve geleneksel rol kalıpları aile içinde yeniden üretilmektedir.²⁴ Bu olgu aile ile sınırlı kalmamakta toplumun diğer kurumlarında da çeşitli biçimleri ile sürdürülmektedir (Eyüboğlu ve diğ., 2000, KSSGM 2000). Öte yandan, kadınlar özellikle ev içinde ya

da aile işinde ve/veya tarım ve hayvancılıkta yoğun olarak çalışmalarına rağmen, yaptıkları işler ev işleri kapsamında ekonomik değer taşımayan ve yapmakla yükümlü oldukları asli görevler olarak değerlendirilmektedir.

Mevcut toplumsal yapı nedeniyle kadınların toplum içindeki rolü bir çok kısıtlamayla örülü durumdadır. Bu kısıtlamalar, kadınların diğer bireylerle olan ilişkilerinin zayıflamasına, pasif ve edilgen bir kişiliğe bürünmelerine neden olmaktadır. Özellikle, evden izin alma, çocukların bakımı gibi konularda ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Kadınların çalışmasına gösterilen direnç bölgelere göre değişkenlik göstermekte, özellikle göç alan yerlerde ekonomik zorluklar nedeniyle de olsa yasaklayıcı tutumların gevşediği görülmektedir. Bu bağlamda, özellikle Diyarbakır'da, gerek kadın örgütlerinin, gerek kadın girişimciliğini destekleyen kurumların çalışmalarıyla belirli de olsa olumlu yönde bir mesafe alındığı söylenebilir. Buna ek olarak, GAP Bölgesinde farklı kültürlerin bir arada yaşıyor olması, bazı konularda olumlu değişimler yaratmakta, tutucu bazı kalıpların yıkılmasında etkili olabilmektedir (Mardin ili buna bir örnek olarak gösterilebilir).

Kadınların toplumsal yaşamın birçok alanında cinsiyet ayrımcılığına tâbi tutularak geri planda bırakılması, kendilerini geliştirmelerine engel olmakta ve dolayısıyla ekonomik yaşama ev dışında görünür bir şekilde katılmalarını sınırlandırmaktadır. Sosyo-kültürel yapıdan kaynaklanan bu sınırlılıkların kadınlarda yarattığı en önemli etki, özgüvenin gelişmemesi veya varolan özgüvenin zamanla yitimidir. Oysa, girişimcilik için özgüven, yönetim yeteneği ve risk üstlenme gibi beceriler son derece önemlidir. Kadınların özgüven geliştirebilmek için belirli aşamalardan geçmeleri gerekmektedir. Evin dışarısına adım atabilmelerinin yanı sıra, zorlu piyasa koşulları karşısında da ayakta kalabilmeleri için gereksinimlerine karşılık verecek eğitim ve destek hizmetlerine ihtiyaç vardır.

²² Bu Bölüm'de M.Tahir Dadak'ın Şubat-Mart 2004 tarihleri arasında hazırladığı "Saha Araştırması Raporu" temel alınmış, ilgili yerlerde literatürden, Şemsa Özar'ın kendi geçmiş araştırma sonuçlarından ve *Kadın Girişimciliği Projesi* kapsamında Diyarbakır'da düzenlenen iki toplantıda yapılan tartışmalardan alıntılar yapılmıştır.

²³ 1 Şubat 2003 tarihinde Şemsa Özar'ın İstanbul'da düzenlediği "Kadın Girişimciliği" toplantısında katılımcılardan biri, kadınların işlerini yürüten karşı karşıya kaldıkları tepkilerle ilgili şunları söylüyor: "Mardin'in Kızıltepe'sinde kadınlar bir lokanta açtılar. Gayet temiz ve güzel bir yer. Ev sahibi geldi, bu lokantanın kapısını kırdı, lokantayı bastı. Sebebi, *bir kadın sadece kocasına hizmet edebilir, kocasından başka kimseye servis yapamaz*. O kadınlar hâlâ bu işi devam ettiriyorlar. Riskten çok daha fazlasını göze alıyorlar. Sorunlarla karşılaşmalarına rağmen bırakıp gitmiyorlar, tehlikelere göğüs geriyorlar".

²⁴ GAP Bölgesinde bir iş yeri sahibi kadın bu durumun sonuçlarını şöyle ifade ediyor: "TKV ve KAMER'in desteğiyle reçel imalatına başladım. İşimin büyümesini istiyorum. Ama köylerdeki kadınlardan çalışacak birilerini bulamıyoruz. Kadınlar evden çıkmak istemiyor, "erkek ne getirirse onu yerim" diyor. Ben bu sorunun çözülmesini istiyorum" (Ulusal Toplantı, 9 Nisan 2004).

5.2. Girişimcilik kapasitesinin varlığı, eğitim ve danışmanlık hizmetleri

Eğitim eksikliği, kadın girişimciliğini engelleyen en önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgede, kadınların eğitim olanaklarından erkeklerle eşit düzeylerde yararlanamaması ülke geneline göre daha ileri boyutlardadır. Özellikle eğitimsiz kadınlar, iş kurma aşamasında karmaşık bürokratik işlerin üstesinden gelememekte ve bu durumda genellikle aile yakınlarından (çoğunlukla eş) çeşitli biçimlerde destek almaktadırlar.

Kadınların büyük bir çoğunluğu kendi işlerini kurmayı sayısız engeli aştıktan sonra gerçekleştirebilmektedir. Kadınların bir çoğu aile içi sorumlulukları nedeniyle ev dışı çalışma hayatına, geç yaşta ve zaman zaman kesintiye uğrayan bir biçimde katılabilmektedir. Bu nedenle, erkekler gibi işin tüm aşamalarından geçerek, bir anlamda çekirdekten yetişme olanakları son derece kısıtlıdır. İş yaşamına ilk kez girişimci olarak adım atan kadınların işle ilgili yaşadıkları sıkıntılar, çalışma deneyimi olan kadınlara göre daha fazla olmaktadır. İş kurulan sektörde tecrübe sahibi olmanın girişimci olarak başarılı olmakta büyük rol oynadığı birçok araştırmada ortaya çıkmıştır (OECD, 1998).

Bunlara ek olarak, iş kurma sürecini gereğinden kısa sürede gerçekleştiren kadın girişimcilerin önemli sorunlar yaşadığı gözlenmiş, bu durumun işe başlamadan önce yeterince araştırma yapılmamış olmasından ve işe ilişkin yeterli bilgi sahibi olmamaktan kaynaklandığı sonucuna varılmıştır. Bu tür kadın girişimciler cesaretleri ve maddi koşulların zorlamasıyla iş kurmaya teşebbüs etmekte ve genelde kadınlık rollerine yakıştırılan işleri seçmektedirler. Dolayısıyla, işin getirisine ilişkin beklentileri de daha düşük düzeyde olmaktadır. Ancak, bu şekilde iş kuran kadınlar daha sonraki aşamalarda öngörmedikleri sıkıntılarla karşılaşmakta ve destek arayışına girmektedirler. Bu durum kadın

girişimciliğine ilişkin danışma ve destek mekanizmalarına olan gereksinimi artırmaktadır.

Geçmiş deneyimler, özgüven geliştirme ve girişimcilik alanında verilecek eğitimlerin büyük bir hassaslıkla planlanması ve yürütülmesi gerektiğine işaret etmektedir. Eğitim programlarının hazırlanmasında ve bu bağlamda eğitici yetiştirilmesinde kadınların sosyal konumları ve bilgi birikimlerinin gözönünde bulundurulması önem taşımaktadır.²⁵

Kadın girişimciliği başlığında eğitim ve danışmanlık desteği verme biçimleri konusunda faaliyet gösteren kadın merkezleri ve kuruluşlarıyla, girişimci yetiştirme ve destekleme alanında çalışan kuruluşlar arasında yaklaşım farklılıkları bulunmaktadır.²⁶ Kadın kuruluşları faaliyetleri sırasında, kadınlara özgü konulara duyarlılık göstermeyi ön plana çıkarırken, girişimci destekleme kuruluşları piyasa kurallarının geçerli olduğu bir temeli veri alarak hareket etmektedirler. *Kadın Girişimciliği Projesi* kapsamında düzenlenen toplantılarda yapılan tartışmalardan çıkan sonuç, kadın girişimciliği konusunda çalışmak isteyen her inisiyatifin, kadın girişimciliğinin iki önemli eksenini temsil eden bu farklı bakış açılarından, koşullara göre, zaman zaman birini diğerinin önüne geçirerek yararlanmak durumunda olduğudur. Girişimciliğin sonuçta bir risk olduğunu kabul ederek iki farklı uçtan yaklaşım geliştirmek mümkündür. Finansman sağladıktan sonra kadınları tamamen kendi kaderleriyle başbaşa bırakmak kadar, aşırı korumacı bir yaklaşım da sakıncalı olabilir.

Bu nedenlerle varolan eğitim programlarının gözden geçirilmesi ve değerlendirilmeye tabii tutulmasının yararlı olacağı anlaşılmaktadır. Kadınlara özgü sorunlara duyarlı eğitim dili ve programları tasarlamak ve uygulamak önem kazanmakta, aksi takdirde verilen eğitimin kadınlar tarafından algılanmasında sorunlarla karşılaşmaktadır. Özellikle, bölgede yaşayan kadınların bir bölümünün türkçe bilmediği gözönünde tutulmalıdır. *Kadın Girişimciliği Projesi* kapsamında dü-

²⁵ Kadınlara girişimcilik eğitimi veren bir kadın örgütünün temsilcisi bu konudaki deneyimini şöyle ifade ediyor: "Örneğin biz eğitimlere profesyonelleri çağırmaştık ancak yürümedi. Çünkü kadınlar sıfırın altındaydılar ve terimleri anlayamadılar" (Bölgesel Toplantı, 10 Şubat 2004).

²⁶ Bölgesel Toplantı'nın bir katılımcısı bu durumu şöyle ifade ediyor: "Girişimcilik örgütleri gerçekten kadının sorunları hakkında yeterli bilgiye sahip değiller, ama kadın örgütlerinin kadınlara yaklaşımında uygun dil ve davranış geliştirme konusunda deneyimleri var" (Bölgesel Toplantı, 10 Şubat 2004).

zenlenen toplantılarda eğitim programlarının kadınlarda bıkkınlık yarattığı sıkça dile getirilmiş, bu programların tasarım sürecinde girişimci aday kadınların da katkısının sağlanmasının eğitimlerin etkinliğini artıracacağı ifade edilmiştir. Bu bağlamda eğitimcilerin eğitimi özel önem taşımaktadır.

Aynı şekilde, her türlü destek hizmetinin miktar ve süresinin yöreye özgü koşullar içinde büyük bir özenle tasarlanması gerekmektedir. Çok az destek kadar fazla destek de zararlı sonuçlara yol açabilir. Bir yandan destek verilirken, diğer yandan kadınların kendi güçlerini sınamalarına da fırsat verilmelidir.

Kadın girişimci adaylarının tek tip olmaması, çok yoksul, yoksul, orta-alt gelir düzeyinde, hiç iş tecrübesi olmayan, başarılı/başarısız iş deneyimi olan gibi farklı kategorilerdeki kadınların hedef grup içinde yer almaları yukarıda anlatılan tüm eğitim ve destek hizmetlerinin talebe cevap verecek nitelikte hazırlanmasını şart koşmaktadır.

Bölge’de genel olarak girişimcilere, özel olarak kadın girişimcilere hizmet veren danışmanlık kuruluşlarının sayısı oldukça sınırlıdır. Bu konuda etkin hizmet veren sivil toplum kuruluşları ise yok denecek kadar azdır. Kadınların bir çoğu ise, ya danışmanlık hizmetlerinden haberdar olmamaktadırlar ya da konunun önemini farkında değildirler.

Danışmanlık hizmetlerinin yetersizliği veya bu hizmetlere gereken önemin verilmemesi nedeniyle, iş kurma sürecinde veya iş kurulduktan sonraki süreçlerde yaşanan başlıca sorunları şöyle sıralamak mümkündür:

- İşin kurulma aşamasından önce işe ilişkin fizibilite çalışmasının yapılmaması,
- İşin süreçlerine ilişkin bilgi, deneyim eksikliği,
- Sektöre ilişkin yeterli araştırma yapılmaması,

- Pazara ilişkin yeterli araştırma yapılmaması,
- İşyeri maliyetlerinin gerçekçi hesaplanmaması ve bunun yarattığı sorunlar. Genelde işyeri açıldığında öngörülenden fazla harcama ile karşı karşıya kalındığı için, iyi bir başlangıç yapılamamaktadır. Bu durum yeterli bir pazarlama kapasitesine ulaşılmamasını önlediği için işin başarısız olmasına bile neden olabilmektedir.
- İşyerinin yanlış yerde kurulması,
- İş muhasebesinde yaşanan eksiklikler,
- Yasal süreçler ve gereklilikler konusunda bilgisizlik,
- Girdi ve ekipman temini konusunda bilgisizlik.

5.3. Üretim ve pazarlama

İş kurma aşamasında yeterli araştırmanın yapılmaması ve işe ilişkin deneyim eksikliği üretim ve pazarlama konusunda önemli sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Pazarlamaya ilişkin yaşanan sorunlar çoğu işyeri sahibi tarafından iş kurulduktan sonra karşı karşıya kalınan en büyük sorun olarak dile getirilmiştir. Bu sorun özellikle imalat sektöründe daha sık olarak yaşanmaktadır.

Pazarlama sorunlarını sadece satış sorunu olarak ele almak konuya dar bir açıdan bakmak olacaktır. Üretilecek malın seçimi, tasarımı ve maliyeti gibi konular girişim başlamadan iyi düşünülmeliği takdirde satış aşamasına gelindiğinde pazarlama sorunu olarak karşımıza çıkmaktadırlar.²⁷ Sınırlı imkânlarla açılan işyerlerinin örneğin, maliyeti düşük olsun diye pazarlamaya uygun olmayan bir yerde açılması da başlı başına bir dezavantaj oluşturmaktadır. Sadece pazarlama aşamasında değil, iş projesinin hazırlanma aşamasında ülke ve yöre koşullarını gözönünde bulundurarak gerçekçi olmak büyük önem taşımaktadır. Bu sorunun üstesinden gelmede destek ve danışmanlık hizmetlerine büyük bir rol düşmektedir.²⁸ Bütün bunlara ek olarak,

²⁷ Ulusal toplantıya Erzurum’dan katılan kadın girişimcilerden biri pazarlama konusunda karşılaştıkları sorunları şöyle ifade ediyor: “Erzurum’da bir el sanatları galerisi açtık. İŞKUR’la beraber 4 aylık kursların verildiği kilim atölyelerimiz var. Sadece pazar sorunumuz var, kime başvurabiliriz? 100 tablo yaptık ve üç sergi açtık, elimizde kaldı. Takı kursunda da aynı sorunu yaşadık” (Ulusal Toplantı, 9 Nisan 2004).

²⁸ Bölgesel Toplantı katılımcılarından biri pazarlama sorununu aşmak için şöyle bir yol öneriyor: “Pazarlama konusunda ticaretin uzmanlarıyla, meslek odalarıyla da ilişki kurmayı önemsemek gerekiyor. Buralar gerçekten çok erkek örgütlenmeler ama talepkâr olarak belki kadınlara karşı daha duyarlı hale gelmeleri sağlanabilir” (Bölgesel Toplantı, 10 Şubat 2002).

bölgedeki kadınlarının satış ve pazarlama konusunda çeken davranışları da önemli sorunlar arasındadır.²⁹

Bu noktada, kadınları bir araya getirecek ve ürünlerini daha etkin değerlendirebilecek pazarlama organizasyonları kadın girişimciliğinin gelişmesinde çok önemli bir rol oynayabilir.³⁰ Bu organizasyonlar kapsamında, pazarlamanın yanında hammadde sağlanması, kredi olanaklarına erişim, tasarım ve ürün çeşitliliği gibi bir çok konuda destek verilmesi bir çok sorunun hafifletilmesine yol açabilir.

Genelde açılan işlerin büyük çoğunluğunun hızla nakde dönüşebilen işler olması, işlerin oturması açısından fazla sıkıntı yaratmamaktadır. Ancak işin ölçeği büyüdükçe sorunlar artmaktadır. Sermaye yetersizliği ve nitelikli işgücü eksikliği üretilen mal ve hizmetlerin kalitesini düşürmekte, bölgede üretilen mal ve hizmetlerin kalitesine karşı varolan önyargı ve güvensizlik pazarlama sorunlarına neden olmaktadır. Bu sorun özellikle imalat sanayinde sıkça yaşanmaktadır. Hem imalat sanayinde, hem de hizmet sektöründe nitelikli personel bulma konusunda da sorunlar yaşanmakta, bu durum üretilen mal ve hizmetin kalitesinin düşmesine neden olabilmektedir.

5.4. Finansman ve kredi kaynakları

Görüşme yaptığımız girişimciler, iş fikirlerini gerçekleştirme aşamasında yaşadıkları en önemli sorunlardan birinin sermaye yetersizliği olduğunu ve finansal ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandıklarını belirtmişlerdir.³¹ Kadınlar, bankalar tarafından talep edilen teminatları karşılayacak mal varlığından yoksun oldukları ve kefil bulamadıkları için banka kredilerine başvura-

madıklarını ifade etmişlerdir.³² Ayrıca, kredi vadelerinin kısa olması, kredi talebinin geç sonuçlanması ve faizlerin yüksek olması gibi nedenlerden dolayı da kredi almak için müracaat etmediklerini söylemişlerdir. Bankadan kredi almaya faiz ve yaptırımlar nedeniyle yanaşmayan girişimci adayı kadın sayısı da oldukça fazladır. Bu nedenle kurulan işler genelde küçük sermayeli ve küçük ölçekli olmaktadır. Sanayisi ve ekonomisi gelişen Gaziantep ilinde ise kadınların kurdukları iş konuları çeşitlenmekte, işletme büyüklükleri ve iş için kullanılan sermaye miktarı da artmaktadır.

Kadın girişimciler tarafından açılan işlerin büyük çoğunluğunun mikro ölçekte ve hızla nakde dönüşebilen özellikte işler olması nedeniyle yüksek bir kuruluş ve işletme sermayesi gerekmemektedir. İş kurulduktan sonra genelde işletme sermayesi elde edilen gelirle sağlanmaktadır. Ancak imalat sanayinde ve küçük veya orta ölçekteki işletmelerde sermaye tedariki konusunda yaşanan sıkıntıların boyutları daha büyük olmaktadır. Bazı girişimciler, iş tercihi yaparken genelde finansal yeterlilik açısından en uygun olan iş konusunu seçtiklerini belirtmişlerdir.

İşlerini kuran kadınların büyük çoğunluğu, yaptıkları işi daha büyük mekânlarda ve daha büyük ölçeklerde geliştirme talebindedir. Bunu gerçekleştirmek için uygun kredi olanaklarına gereksinimleri olduğunu belirtmektedirler.

5.5. İş ve sektör tercihi

Türkiye’de kadın girişimciler üzerine yapılan çalışmalar, kadınların imalat sanayiinden çok hizmet ve pera-

²⁹ Pazarlama sorunu ile karşı karşıya olan bir kadın derneği yöneticisi bu konuda yaşadıkları zorlukları şöyle anlatıyor: “5 aylık bir örgütlenme sürecinden sonra açtığımız 2 mum atölyesinde yaşadığımız en temel sorun pazarlama oldu. İlk başta geleneksel bir ürün olmasın, kadının sosyalleşmesinin de önü açılсын gibi kaygılardan hareket ederek muma karar verdik. Ancak başarılı olmadı. Üretim ya da ticaret hangi alanda olmalı konusunda zorluklar yaşadık ve bir pazar araştırması yapılmadığı için piyasa ihtiyaçlarına uygun ürünü belirleyemedik. Bir yandan kadınlarla grup olarak çalışmanın diğer yandan kadınları pazara çıkarmanın zorluklarıyla karşılaştık. Çoğu zaman “pazara çıkan diyorsanız biz yokuz” diyorlar. Onları zorlayarak pazara götürüyoruz” (Bölgesel Toplantı, 10 Şubat 2004).

³⁰ Ulusal Toplantı katılımcılarından biri kadın girişimcilerle ilgili bir iletişim ağı kurulması önerisini şöyle dile getiriyor: “Eğer bir iletişim ağı oluşturulursa pazarlamayı ucuz mal etme, finansman sağlama, eğitimcinin eğitimi, kadın girişimci örnekleri gibi konularda daha etkin cevap verebilen bir organizasyon yapılabilir. Finansman mı hibe mi ya da ben iş kuracağım diyenler mi halihazırda işi olanlar mı gibi tercihler de göz önünde bulundurulmalı” (Ulusal Toplantı, 9 Nisan 2004).

³¹ Kadın girişimcilere yönelik kredi olanakları için bkz., Ek 3.

³² Ulusal Toplantı’ya katılan ABİGEM temsilcisi kadınların teminat gösterememe konusunda şunları söylemiştir: “ABİGEM olarak eğitim ve danışmanlık hizmetleri veriyoruz. Her gün 2-3 kadın fikirleriyle bize geliyor. Ancak bir yere gelince tıkanıyor. Çünkü finansal kaynak sorunları var, aileden gelen mal varlıkları yok. Bunu bulamayınca geri dönüyorlar” (Ulusal Toplantı, 9 Nisan 2004).

kende ticaret sektörünü tercih ettikleri saptanmıştır. Bu duruma yol açan nedenlerin başında, bu iki sektörde de iş kurmanın imalat sanayiine göre çok daha az oranda tecrübe, bilgi birikimi ve sermayeye ihtiyaç göstermesi gelmektedir (Çelebi ve diğ., 1993; KSSGM, 1996; Ufuk ve Özgen, 2001). GAP Bölgesinde de benzer bir tabloyla karşılaşmaktayız. Bu nedenle, kadın girişimciliğinin önündeki önemli sorunlardan biri yeni iş fikirleri yaratılması ve bunların uygulanması sırasında yaşanmaktadır. Bölgenin ekonomik sorunlarının ağırlığı da göz önüne alındığında yeni iş olanakları yaratmanın güçlüğü ortaya çıkmaktadır. Üstelik kadınlara rol modeli olacak kadın girişimci sayısı da son derece düşük düzeydedir. Kendi iş yerini kuran kadın girişimcilerin sayısı il genelinde 5-20 kişi ile sınırlı kalmaktadır.

Bölgedeki kadın girişimcilerin ve kurdukları işlerin genel özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Kadınlar, genellikle ilk kurdukları işlerde müşterinin ve iş nedeniyle ilişkiye girdikleri kişilerin kadınlar olmasını tercih etmektedir.
- Kadınlar ilk etapta geleneksel rolleri icabı yaptıkları işlere yönelmekte³³ ya da katıldıkları bazı eğitim programları ile geliştirdikleri el sanatları, gıda, terzilik, berberlik gibi işleri tercih etmektedirler.
- Kadın girişimci adayları çoğu kez iş fikirleri konusunda sıkıntılar yaşamakta ve kurdukları işler genelde birbirini tekrar eden işler olmaktadır.
- İş kurmaya öncülük eden kadınların, genellikle eğitim ve ekonomik durumu daha iyi olan, ailelerinden ve yakın çevrelerinden daha az engelle karşılaşan kadınlar arasından çıktığı gözlenmiştir.
- Kadınlar ya tek başlarına ya da en fazla bir ortakla iş kurmayı tercih etmektedirler.
- İş kuranların bir kısmı il dışından gelen ve işe ilişkin deneyimleri olan, eğitim düzeyi yüksek kadınlardır. Özellikle orta ölçekli işletmeler arasında bu duruma daha çok rastlanmaktadır. Mikro ölçekteki

işletmeler ise genelde Bölge'de yaşayan kadınlar tarafından kurulmaktadır.

- Kurulan işin konusu, çoğunlukla ilin sosyal yapısına ve üretimle ilgili olanaklara göre şekillenmektedir.
- Kadınların mevcut becerileri temelinde kurdukları işler daha başarılı olmaktadır. Özellikle, geçmişte bir işyerinde çalışarak mesleklerini öğrenmiş olan kadınlar kendi işlerini kurduklarında belirli bir müşteri potansiyeli ile başlayabilmekte ve bu durum işte başarı için önemli bir kriter olabilmektedir.
- İş kuran kadınlar diğer kadınlara bir rol modeli teşkil etmesine karşın, bir çok kadın iş kurmayı düşündüğü halde toplumsal engeller ve finans sorunu nedeniyle cesaret edemediğini söylemiştir.

5.6. Kurumsal yapı ve ilişkiler

Profesyonel meslek örgütlerinin erkek egemen yapısı, kadınların, bu örgütlerin sağladığı formal ve enformel ağların dışında kalmalarına neden olmakta, bu durum da kadınların işlerini geliştirmelerinin önünde engel oluşturmaktadır. Merkezi devlet kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının kadın girişimciliği konusunda ilgili bilgi ve hassasiyetinin artırılması önümüzde duran önemli görevlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

GAP Bölgesinde kadın girişimciliğine ilişkin çalışmalarda bulunan kamu ve sivil toplum kuruluşu sayısı oldukça sınırlıdır.³⁴ Kamu kuruluşlarının girişimciliğe ilişkin yürüttükleri çalışmalarda kadınlara yönelik özel projeler bulunmamakta, ancak uygulanan projelerden kadınlar da yararlanabilmektedirler. Kamu kurumlarında genelde okuma-yazma, hobi, beceri kazandırma ve mesleki konularda verilen eğitimler ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, özellikle kamuya bağlı bazı vakıflarda halı/kilim üretimi gibi kadınlara istihdam olanağı da sağlayan kurslar mevcuttur.

³³ Bölgesel Toplantı'nın katılımcılarından biri bu konudaki kaygılarını şu şekilde dile getiriyor: "Özellikle evden hiç çıkmamış kadınlara ne istedikleri sorulduğunda ufuklarında ne varsa onu istiyorlar. Kadının istediği işi yapması elbette önemli ama bunların belirli bir ufukun belirlediği işler olduğunu da unutmamak gerekiyor. Önemli olan piyasa olanakları çerçevesinde önlerinde duran seçenekleri ortaya sermek, bu farklı seçeneklerle onların önünü açabilmek" (Bölgesel Toplantı, 10 Şubat 2004).

³⁴ GAP Bölgesindeki kadınlara yönelik çalışmalarda bulunan kurumların listesi ve faaliyetleri için bkz., Ek 4.

Kadınlara yönelik çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşları ise genelde sosyal, eğitim, sağlık ve rehabilitasyona yönelik çalışmalara ağırlık vermektedirler. Özellikle eğitim ve sosyal alanlarda çalışan kadın kuruluşlarının, kadınların kapasitelerinin geliştirilmesi ve özgüvenlerinin sağlanması açısından önemli işlevleri olmaktadır.

Hedef gruplardan gelen talepler doğrultusunda birincil çalışma konuları olmamasına rağmen bir çok kadın örgütü, kadın istihdamı ve kadın girişimciliği alanında da faaliyetlerde bulunmaktadır.³⁵ Bu örgütler bünyelerinde oluşturdukları kadın girişimciliği birimleri ile konuyla doğrudan ilgili hizmetler vermektedirler (KAMER gibi). Diğer bazı kadın kuruluşları ise kendi bünyelerinde atölyeler kurup, hem kadınlara istihdam sağlamakta, hem de kadın girişimciliğini teşvik etmektedirler (DİKASUM, SELİS, KEDV gibi).

Değişik kurumlar tarafından verilen meslek edindirme veya beceri kurslarının³⁶ büyük çoğunluğu istihdam amaçlı olup, bu kurslarda iş kurmaya yönelik bilgi ve donanımı geliştirecek eğitimler verilmemektedir. Bu kurslardan mezun olup işini kuran kişi sayısı oldukça sınırlıdır. Kursları tamamlayan girişimci özelliğine sahip kadınlar ise finansman sıkıntısı yüzünden iş kuramamaktadır. Bu kurslara katılan kadınların önemli bir kısmının alt gelir gruplarından gelmeleri nedeniyle kendi işlerini kurmaya yönelik cesaretleri de sınırlıdır. Aile ve yetişme ortamı kadınların cesaretinin yitirilmesinde etkili olmaktadır. Meslek edindirmeye yönelik kursların bir çoğu katılımın düşüklüğü ve hedef gruplara erişim konusunda da sıkıntılar yaşamaktadır. Kursların tanıtımının iyi bir şekilde yapılmadığı gözlenmiştir. Bu kurslarda kendi işini kurmaya ilişkin eğitimlerin de eklenmesi, kurslardan mezun olan kişilerin girişimciliğe yönelmelerinde etkili olacaktır.

Kadın girişimciliğine ilişkin çeşitli konularda sınırlı da olsa belli çalışmalarda bulunan kamu ve sivil top-

lum kuruluşlarının yeterli düzeyde işbirliği ve koordinasyon halinde çalışmadıkları gözlenmiştir. Farklı uzmanlık alanları olan örgütler arasında koordinasyonun sağlanması ve sürdürülebilirliği ancak tarafların bir diğerinin duyarlılığına açık olması ile sağlanabilir.

³⁵ Bir kadın örgütü temsilcisi kurumsal desteğin önemini şu şekilde ifade ediyor: "Bir kadın liderle 10-15 kadının evden destek verdiği bir lokanta açılmasına ön ayak olduk. Burada önemli olan kadınlar için bir model, örnek oluşturmaktır. Biz yapmasaydık kimse cesaret edemeyecekti. En çok orta okul mezunu olan bu kadınlara girişimcilik ruhu geldi. Örnek girişim oluşturup cesaretlendirmek bir öz güven duygusunun oluşmasını sağladı" (Bölgesel Toplantı, 10 Şubat 2004).

³⁶ Bkz. Ek 2.

BÖLÜM 6

GAP BÖLGESİNDE KADIN GİRİŞİMCİLERİN YOĞUNLAŞTIĞI İŞLER, POTANSİYEL İŞLER, ÖRNEK PROJELER ve İŞ ÖNERİLERİ

6.1. Kadın girişimcilerin yoğunlaştığı işler

Saha çalışmasının yapıldığı illerde kadınların kurdukları

işlerin genel olarak kadınlara yüklenen kimliklerle örtüştüğü dikkat çekmektedir. Kısıtlı sayıda olan bu işler birbirlerine büyük benzerlikler göstermektedir. Diğer yandan bazı illerde sosyo-kültürel yapının etkisiyle kadınların ev dışında iş yapmalarına olanak verilmediği için evde üretimin yoğunlaştığı görülmektedir.

Turizmin daha geliştiği yörelerde ise turistlere yönelik hediyelik eşya üretiminin geliştiğini görmek mümkündür.

İllere göre kadın girişimcilerin yoğunlaştığı iş alanları Tablo 1’de verilmektedir.

Kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan kadınların yaptığı işler Tablo 2’de verilmektedir.

TABLO 1. İLLERE GÖRE KADIN GİRİŞİMCİLERİN YOĞUNLAŞTIĞI İŞ ALANLARI

ÇALIŞMANIN YAPILDIĞI İLLER	İŞ ALANLARI	
	EV DIŞINDA KURULAN İŞYERLERİ	EVLERDE YAPILAN ÜRETİM
ADİYAMAN	<ul style="list-style-type: none">• Lokanta• Kuaför• Tuhafiye/çeyiz evi• Halı atölyesi• Tekstil atölyesi	<ul style="list-style-type: none">• İğne oyası, dantel, nakış, vb., çeşitli el işleri
DİYARBAKIR	<ul style="list-style-type: none">• Lokanta• Kuaför• Tuhafiye/çeyiz evi• Güzellik merkezi• Konfeksiyon• Spor salonu	
MARDİN	<ul style="list-style-type: none">• Lokanta/Kafe• Kuaför• Tuhafiye/çeyiz evi• Güzellik merkezi	
ŞANLIURFA	<ul style="list-style-type: none">• Kuaför• Terzi• Tuhafiye/çeyiz evi• Ev tekstili	<ul style="list-style-type: none">• Dantel, kazak örme• İso, biber salçası• Keçeden hediyelik eşya• Minyatür halı
GAZİANTEP	<ul style="list-style-type: none">• Lokanta• Kuaför• Tuhafiye/çeyiz evi• Mefruşat• Hediyelik eşya• Ekolojik ürünler• Güzellik merkezi• İnşaat malzemeleri• Oto lastik satış• Dil kursu	

TABLO 2. KIRSAL VE KENTSEL ALANLARDA YAŞAYAN KADINLARIN YOĞUNLAŞTIĞI İŞ ALANLARI

KENTLERDE YAŞAYAN KADINLAR	KIRSAL ALANDA YAŞAYAN KADINLAR	KIRDAN KENTE GÖÇ ETMİŞ OLAN KADINLAR
<ul style="list-style-type: none"> • Lokanta • Terzi • Kuaför • El işleri (oya, nakış, örgü) • Kilim/halı • Tuhafiye/çeyiz evi • Güzellik merkezi 	<ul style="list-style-type: none"> • Bitkisel, hayvansal üretimler • Peynir, yoğurt yapımı • Pekmez, bastık imalatı • Konserve, turşu imalatı • Kurutma, sebze yapımı • Mevsimlik işçilik • Günlük tarım işleri 	<ul style="list-style-type: none"> • Gündelikçi-temizlikçi • Çocuk bakıcılığı (ailelerde özellikle genç kızlar) • El işleri • Ev eksenli üretimler • Halıcılık, kilim

6.2. Potansiyel işler

Tablo 3'te saha araştırması sırasında ortaya çıkan potansiyel işlerin bir dökümü sunulacaktır. Bu iş alanlarını inceleyenlerken aşağıdaki konulara dikkat edilmesi gereklidir:

- Önerilen iş fikirlerinin reçete gibi değerlendirilmesi hataya yol açabilir. Aşağıda belirtilen iş fikirleri daha çok boşluğu hissedilen sektörlerden seçilmiştir.
- Girişimci adaylarının becerilerini ve olanaklarını dikkate alıp, önerilen sektörlerden kendilerine uygun olanları düşünüp inceledikten sonra tüm araştırmalar ve göstergeler olumlu ise bu iş alanına girmeleri önerilir.
- Potansiyel işler konusunda gerek il bazında, gerekse genelde uygun iş fikirlerinin kalıcı olduğunu düşünmek hatalara neden olabilir. Önerilen iş konuları farklı koşul ve zamana göre değişkenlik gösterebilir.

TABLO 3. İLLERE GÖRE POTANSİYEL İŞ ALANLARI

ADİYAMAN	MARDİN	DİYARBAKIR	ŞANLIURFA	GAZİANTEP
<ul style="list-style-type: none"> • Temizlik şirketi, • Ortak üretim atölyeleri (Tekstil, halıcılık), • Turizm bağlantılı küçük hatıra eşyaları, • Ev tekstili, • Çinicilik, • Gümüşçülük, • Çilek gibi alternatif üretimlerin geliştirilmesi, • Bağcılığın yeniden geliştirilerek pekmez, sucuk, kesme gibi üretimlerin canlandırılması, • Tarımda tütüne alternatif ürün olarak hububat, sebzecilik ve meyvecilik, • Organik tarım ve ürün geliştirilmesi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Turizm büroları ve rehberler, • Dönerci-dürümcü, • Kreş, • Çocuk bakıcılığı, • Temizlik şirketi, • Yemek fabrikası, • Reçel, salça yapımı, • Mardin taşı işleme (hediyelik eşya), • Kilimden üretilen küçük hediyelik eşyalar, • Ev pansiyonculuğu, • Üzüm ürünleri üretim atölyesi (şarap, likör, pekmez, sucuk vs.), • Salamura, yaprak basma, • Güzellik merkezi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pazarlama şirketleri (kitap, çeşitli ürünler, dağıtım şirketi, güzellik malzemeleri), • Temizlik şirketi, • Yoğurt, peynir üretim kooperatifi, • Cam, seramik atölyeleri, • Kadın lokali, • Hediyelik eşya üretimi ve satış mağazası, • Tarımla bağlantılı üretimler, • Oto yıkamacılığı, • Tekstil atölyeleri, • Dokumacılık üretimi, • Güzellik merkezi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kadınların oluşturabileceği ortak üretim atölyeleri (isot, biber salçası), • Turizm motifli ağırlıklı el ürünleri, • Ehramdan modernize elbise yapımı, • Ev yemeklerine yönelik üretimler (mahalli yemekler), • Özel yemek salonları veya sipariş üzerine yemek yapmak (mantı gibi), • Çamaşırhane, • Nakış atölyesi, • Giyim atölyesi, • Ev terziliği, ev kuaförlüğü, • Kıl çadır üretimi (Siverek), • Kuru temizleme, • Güzellik merkezi, • Eski Urfa evinin restore edilip turizme açılması, • Dekorasyon, • Ahşap tahta boyama, • Kilim, heybe, puşi, • Kahvaltı salonu, • Hazır gıda üretimi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Hizmet sektörü, • Gıda sektörü, • Turizm, • Kuyumculuk, • Konfeksiyon ve ev tekstili, • Güzellik merkezi, • Ev eksenli işler.

6.3. Örnek proje ve iş önerileri

Kadın girişimciliğini özendirme ve desteklemenin farklı hedefleri ve vurgu noktaları olabileceğinden yukarıda bahsetmiştik. Aynı şekilde, tek tür, homojen bir kadın girişimci varsayımı yapmanın doğru olmayacağını da söylemiştik. Bu nedenle, aşağıda farklı amaçlara hizmet etmesi planlanan örnek iki çerçeve proje ve projelerle ilişkili iş önerileri sunulmaktadır. Bu çerçeve projeler ve iş önerileri söz konusu iş alanlarını genel hatlarıyla ele alan taslaklar olarak değerlendirilmeli ve bu tür projelerin uygulama aşamasında çok daha ayrıntılı çalışmalar yapılması gerektiği unutulmamalıdır. Birinci çerçeve proje, daha önce piyasada iş deneyimi olmayan ya da kısıtlı deneyime sahip, alt gelir grubundan kadınların birbirleriyle dayanışarak ortaklaşa üretim yapabilecekleri bir ortam hazırlanmasına yardımcı olmayı ve bu yolla kadınların ekonomik ve sosyal olarak güçlenmelerini hedeflemektedir. İkinci çerçeve proje ise, iş yaşamında belirli bir deneyime sahip, destek hizmetlerinin yardımıyla risk alma olasılığı yüksek ve kendi başına iş kurabilecek kadınlar için oluşturulmuştur.

ÇERÇEVE PROJE 1: Kadınların güçlenmesi projesi

Uzun-dönem amaç: Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının ekonomik gücünün artırılması ve kadın girişimciliğinin geliştirilmesi.

Kısa-dönem amaç: Değişik gelir gruplarından kadınları gelir getirici ve istihdam sağlayıcı faaliyetlere yönlendirmek. Kadın hakları, kadına karşı şiddet konularında eğitim sağlamak.

Hedef grup: Alt gelir grubundan, değişik etnisite, yaş ve eğitimden kadınlar.

Faaliyetler: Çeşitli sorunların tanımlanması ve çözümler geliştirilmesi için atölye çalışmaları düzenlemek:

- Kadın girişimciliğine engel olarak görülen ekonomik, sosyal ve kültürel sorunların belirlenmesi ve çözüm yolları aranması,
- Kadınların ev-içi ve kamu alanında haklarını savunmalarını engelleyen etkenlerin belirlenmesi ve engelleri aşabilmenin yollarının aranması.

Bu proje çerçevesinde çeşitli üretim alanlarında ortak üretim atölyeleri önerilmektedir:

ORTAK ÜRETİM ATÖLYELERİ

İşin tanımı:

Kadınların birlikte üretim yapabilecekleri işyerleri.

Gerekeç:

Kentlerin yoksul mahallelerinde ya da kırsal alanda, ev içerisinde veya atölyelerde, özellikle hijyenik ortamlarda üretim olanağı olmayan kadınlara kredi, araç-gereç, hizmet ve organizasyon desteği sağlamak.

Amaç/hedef:

İş arayan ve kendi başına bir iş kurma olanağı olmayan kadınların kurulacak ortak üretim atölyeleri ile iş ve gelir sahibi olmalarını sağlamak.

Üretim/hizmetler:

İllerin özelliklerine göre değişim gösterebilir. Örneğin Şanlıurfa'da biber salçası, isot üretimi, Mardin'de pestil, sucuk, Diyarbakır'da peynir yoğurt üretim atölyeleri gibi.

Yöntem ve özellikler:

Atölyelerin, kadınların katılımı ve destek hizmeti verecek kuruluşların yardımıyla kurulması. Karar alma ve yönetimin her aşamasında kadınların birlikte davranabilmeleri için gerekli eğitimin verilmesi ve organizasyona yardımcı olunması.

Örnek iş yeri önerileri:

Peynir/yoğurt üretim merkezi:

Bu girişim, Diyarbakır ilinde süt üretiminin yoğun olduğu bir köyde kurulacak bir merkez etrafında yapılabilir. Bu merkezde hijyenik kurallara uygun olarak üretilen kaliteli yöresel peynir ve yoğurt ile piyasada önemli bir yer edinilebilir. Zaman içerisinde markalaşma girişiminde bulunulabilir.

Üzüm ürünleri üretim atölyesi:

Bağcılığın gelişmiş olduğu Mardin ilinde üzümde elde edilecek pekmez, sucuk gibi ürünlerin üretileceği atölye.

Çok amaçlı atölye:

Özellikle Adıyaman ilinde, halihazırda varolan girişimci kadın grubuyla ilişkiye geçilerek, gruba halı tezgâhı, dikiş ve nakış makinesi gibi çeşitli olanaklar sağlanarak kadınların birlikte üretim yapması desteklenebilir.

İsot/salça üretim atölyesi:

Şanlıurfa ilinde kurulabilecek bir isot/salça atölyesi ile bir çok kadına iş olanağı sağlanabilir.

ÇERÇEVE PROJE 2: Finansal sürdürülebilirlik projesi.

Uzun-dönem amaç: Kadın girişimciliğinin geliştirilmesi.

Kısa-dönem amaç: Kadın girişimcilere yeni alt sektörler yaratma, pazar arama, ürün çeşitlendirmesi.

Hedef grup: Orta ve orta üstü eğitim sahibi kadınlar (Bu grup kadınların dezavantajlı kadınlara öncü olmalarını sağlamak bu modelde öncelik haline getirilmelidir).

Faaliyetler:

- Girişimcilik talebinde bulunan kadınları biraraya getirmek ve fikir alışverişini sağlamak,
- Pazarlama üzerine fizibilite çalışmalarını desteklemek,
- Ürün çeşitlemesi için piyasa araştırmaları yapmak,
- Krediye ulaşmak için ilişki ağları kurmak,
- Yakın çevredeki girişimcilerle ilişki ağları kurmak ve birbirini desteklemek,
- Ticaret odaları, iş adamları dernekleri gibi örgütlere kadınların katılımını sağlamak için önyak olmak,
- Merkezi ve yerel yönetimlerden kadın girişimciler için destek talep etmek.

Beklentiler:

Göreceli olarak daha az ekonomik, sosyal, kültürel ve politik sorunlarla karşılaşan bu kadın grubu, bir yandan girişimciliği özendirme açısından örnek oluştururken, diğer yandan iş yaratma açısından lokomotif işlevi görmektedir.

Örnek işyeri önerileri:

OTO YIKAMACILIĞI

İşin tanımı:

Motorlu araçların, özellikle otomobillerin yıkanması, genel temizliği, pasta ve cila işleri.

Gerekçe:

Merkezi yerleşimlerde ihtiyaç duyulan ve GAP Bölgesinde kadınların şimdiye kadar yapmadığı işlerden. Kâr marjı göreceli olarak yüksek olan bir iş.

Üretim/hizmetler:

Oto yıkama, pasta ve cila işleri.

Yöntem ve özellikler:

Bu tür işler yapan firmalarla ilişkiye geçilerek bayilikler alınabilir; bu şekilde hizmet çeşitliliği sağlanabilir.

Gerekli ekipman:

Basınçlı yıkama makinesi, elektrikli süpürge, oto bakım malzemeleri.

Gerekli sermaye:

Yaklaşık 10.000.000.000 TL.

Hammadde temini:

İl içi ve bayilik veren işletmelerden.

Müşteri/pazar durumu:

Otomobil sahipleri.

Personel ve nitelikleri:

İş sahibinin yanı sıra en az iki personel gereklidir. İş sahibi ve personelin konuya ilişkin deneyim edinmesi gerekmektedir.

MERMER HALI ÜRETİMİ

İşin tanımı:

Mermer atığı olan tozlardan özellikle binalarda kullanılan dekoratif amaçlı mozaik üretimi.

Gerekçe:

Özellikle Diyarbakır ilinde mermer sanayiinin gelişmiş olması ve mermer atık maddelerinden faydalanılarak kadınlara istihdam sağlanması.

Amaç/hedef:

Bireysel kadın girişimciler tarafından kadınların istihdam edildiği bir atölye kurulması.

Üretimler/hizmetler:

Binaların iç ve dış mekânlarında dekoratif amaçlı mermer halı üretimi. Bu ürünler binaların dış cephelelerinde, iç mekânlarda tablo, zemin döşeme gibi alanlarda kullanılmaktadır.

Yöntem ve özellikler:

Üretime ilişkin hammaddeyi hazırlayacak bir atölye, bu

atölye aynı zamanda eğitimlerin verildiği ve motiflerin hazırlandığı bir merkez konumunda olacaktır. Merkez, dağıtım ve üretim destek mekanizmaları ile bir pazarlama biriminden oluşmaktadır. Bu işletmede tek bant sistemi ile en az 50 kadına iş sağlanabilir.

Gerekli ekipmanlar:

Mozaik kesme, kırma ve silme makinesi, yapıştırıcı kimyasallar, bant sistemi, metal şablonlar, kamyonet.

Gerekli sermaye:

Yaklaşık gerekli sermaye 160.000.000.000 TL.

Hammadde temini:

Mermer fabrikaları atıkları.

Müşteri/pazar durumu:

Bölge içi ve bölge dışı inşaatlar, binalar.

Personel ve nitelikleri:

En az yedi personel.

BÖLÜM 7

KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİ GELİŞTİRME KONUSUNDA DİĞER ÜLKE ÖRNEKLERİ³⁷

Bu bölümde daha çok gelişmekte olan ülke Bu bölümde daha çok gelişmekte olan ülke örnekleri ele alınacaktır. Gelişmiş ülkelerde, özellikle yapısal ve kurumsal işleyişin görece olarak daha düzenli olduğu ve toplumsal cinsiyet eşitliğine daha duyarlı bir ortam bulunduğu için kadınların bireysel iş yaratma ve yürütme faaliyetleri de daha olumlu koşullarda oluşmaktadır. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinin yapısal özellikleri göz önüne alındığında, gelişmiş ülke modellerinin bölgeye katkısının sınırlı olma olasılığı yüksektir. Örneğin, Moore ve Buttner'ın (1997) yaptığı araştırmaya göre kadın girişimciliği ABD'de en hızlı büyüyen sektör konumundadır. 129 başarılı kadın girişimcinin incelendiği araştırmada, hepsinin iş geçmişinde, bir anonim şirkette uzun dönemli iş tecrübesine sahip oldukları görülmüştür. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ise kadınların hem emek piyasasına katılım oranlarının hem de toplam istihdam içindeki paylarının oldukça düşük olduğu bilinmektedir.

Öte yandan, gelişmekte olan ülkelere ait örnek girişimcilik uygulamaları (best practices) ile ilgili kapsamlı bir çalışma bulunmadığı gibi, örnek girişimcilik değişen kriterler ile tayin edildiğinden, bütünlük sağlayacak somut bir modelleme yoluna gitmek de mümkün olmamaktadır. Bu ülkelerde, yoksulluğun yaygın olması nedeniyle kadın girişimciliği konusu çoğunlukla kayıt-dışı sektör faaliyetleri³⁸, ev-eksensiz işler veya mikrokredi programları çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu nedenlerle, bu bölümde önce mikrofinans konusu ele alınacak, mevcut araştırmaların ışığında mikrofinans programlarının olumlu ve olumsuz yanları özetlenecektir. Ardından, kadın girişimciliğinin sorunlu alanlarının başında gelen örgütlenme, eğitim ve kapasite geliştirme, ürün seçimi ve pazarlama konularındaki değişik ülke deneyimleri aktarılacaktır.

³⁷Kadın girişimciliğini destekleyen uluslararası ve diğer ülke kurumlarının listesi ve adres bilgileri için bkz., Ek.5.

³⁸Sokak satıcıları (işportacılar), küçük manav ve bakkallar, çöp toplayıcılar, sigara sarıcılar, el sanatları, aksesuar, dikiş, nakış ve tekstil sanayii için ara iş yapanlar (düğme dikmek, astarlama, vs.), yiyecek ve spor malzemesi üreticileri (özellikle spor ayakkabısı ve top dikimi).

7.1. Mikrofinans

Daha önce de ifade edildiği gibi, gelişmekte olan ülkelerde kadın girişimciliği uygulamalarında en çok rastlanan model, değişik mikrofinans araçları³⁹ yardımıyla iş kurmaktır. Girişimciliği desteklemek alanında mikrofinans araçlarından en yaygın olarak kullanılan mikro kredinin, kadının ekonomik güç ve güvenliğinin geliştirilmesi bağlamında irdelendiği zaman, her koşulda olumlu sonuçlar vermediği gözlenmiştir. Mikrofinans, kadın girişimciliği için gerekli ama yeterli bir koşul değildir. Kadınların ekonomik güç ve güvenliğinin geliştirilmesi ve dolayısıyla toplumun refahının artmasının ön koşulu, ekonomik, sosyal ve politik alanlarda, sınıf, cinsiyet ve etnik gruplar arasında eşitlik ve adaletin sağlanabilmesi için önemli değişimlere yol açacak adımların atılmasıdır. Bu tür değişimler ise çok yönlü bir seferberliği gerektirir.

UNIFEM, ilk yıllarda, “kadının ekonomik gücü” teması altında yürüttüğü çalışmalarında mikrofinans ağırlıklı projelere yönelmiştir.⁴⁰ Daha sonraki yıllarda ise, kalkınmada toplumsal cinsiyet eşitliğine erişme bağlamında daha kapsamlı programlara ihtiyaç olduğu saviyla, mikrofinansla ilgili projeleri zamanla terk etmeye başlamıştır. UNIFEM’in son on yılda yürüttüğü program ve projelere baktığımızda, kadın haklarını anlamak ve kullanmak, toplumsal cinsiyet ve makroekonomi, kadına karşı şiddet, barış ve kadın gibi konuların ön plana çıktığı gözlenmektedir. Bu eğilim, kadının ekonomik gücünün ya da insan haklarına ulaşmanın önemli ölçüde karmaşık ilişkileri kapsadığına dikkat çekmektedir.

UNIFEM’in sağladığı mali destek ile, bir mikrofinans kurumu olan ACCION’un, Latin Amerika’da 600’ü aşkın kadın ve 300’ü aşkın erkekle yapılan anketler aracılığıyla yürüttüğü araştırma, kadınların mikro girişime yaklaşımları, işlerini nasıl yönettikleri ve artan gelirlerini nasıl harcadıklarını incelemiştir. Kadınlar ev-içi işlere çok zaman harcamak zorunda kaldıkları için girişimlerinde erkeklerden daha az zaman geçirmektedirler. Bu nedenden girişimlerde göreceli olarak verimlilik sorunu yaşanmaktadır. Ayrıca, kadınlar elde ettikleri geliri işle-

rini geliştirmek yerine daha çok çocukları ve ailenin ihtiyaçları için kullanmaktadırlar. Erkeklerin ise gelirlerini kumar ve içkiye harcama eğilimi gösterdikleri saptanmıştır.⁴¹

Mikrokredi konusunda çalışan diğer bir organizasyon olan CASHPOR üyelerine eğitim, teknik yardım ve bilgi sağlamaktadır. Nepal’de bir mikrofinans kurumunun değerlendirme çalışmaları sırasında en iyi örnek diye sunulan girişimin hikâyesi şöyledir: Üç kez ardarda kredi alıp manavlık işi yapan bir kadın evinde ziyaret edilir. İş ile ilgili sorulara kadının kendisi yerine kocası cevap vermeye başlar. Asıl krediyi alan kadına soru yöneltince olup bitenden habersiz olduğu anlaşılır. Öte yandan, hane içi gelir neredeyse ikiye katlanmıştır ve manavlık işi iyi gitmektedir. Yani, bu durum tipik bir mikrokredi başarı hikâyesidir. Araştırmayı yürüten kadın, mikrokrediyi alan ev sahibi kadını tek başına yakalayıp, konuşmasını sağlar. Kadın ağlayarak işler iyi gittiği için ve daha fazla para kazandığı için kocasının ikinci bir eş aldığından bahseder ve kendisinin artık kayınvalidesiyle birlikte evin başka bir odasında yattığını söyler. Bu durumun kadının ezilmesi yanında ciddi bir ekonomik yanı da vardır. İkinci eş ve ondan olacak çocukların bakımı ailenin elde ettiği geliri eritecektir.

Araştırmacı bu bulguları mikrofinans şube müdürüyle paylaşınca şube müdürünün hane içinde toplumsal cinsiyete dayalı olası anlaşmazlıklara anlam veremediği gözlenmiştir. Mikrofinans sorumluları için iş gelir getirdiği ve kredi geri ödemeleri de zamanında yapıldığı sürece sorun yoktur. Bu girişim başarılı bir örnek teşkil etmektedir.

Bangladeş Tangail’de uzun dönem Grameen kredisi alan aileler arasında en başarılıları karıkoca beraber çalışıp, kararları beraber veren çiftler olduğu görülmüştür. Başarılı mikrofinans araçlarından bazıları, Hindistan’daki SEWA Bankası’nın kadın müşterilerinin ihtiyaçlarını göz önüne alarak sunduğu sağlık, hayat ve mülk sigortası hizmetleridir. Bir diğeri de, Grameen Bankası’nın üç yıldır kredi alan ve geri ödemesinde başarılı olmuş kişilere verdiği düşük faizli (normal kredi faizi % 20 ev kre-

³⁹ Mayoux (2001) mikrofinansın kredi, tasarruf, sigorta ve emeklilik gibi çeşitli finansal araçları içerdiğini belirtmektedir.

⁴⁰ UNIFEM doğrudan mikrofinans projesi uygulamadıysa da yürütülen projelere mali destek sağlamıştır.

⁴¹ Daha detaylı bilgi için bkz., <http://www.microcreditsummit.org/newsletter/best5.htm>

disi faizi ise % 8) ev kredisi olmuştur. Ev sahibi olmak, karar mekanizmalarında kadının rolünü güçlendirmektedir (UNCDF-SUM, 2002).

Mikrofinansın yaygın bir yöntem haline gelmesi, yoksulluğu azaltma ve yok etmeye yönelik programların ve bu programlara fon veren kurumların bu modeli temel almasından kaynaklanmaktadır. 1995’de kurulan Uluslararası Danışmanlar Grubu (CGAP) fon sağlayan ülkelerle birlikte yoksulluğu azaltmak için mikrofinansı etkili araç olarak seçmiştir. Kanada, Fransa, Hollanda, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Finlandiya, Norveç, İsveç, İngiltere, Afrika Kalkınma Bankası, Asya Kalkınma Bankası, Uluslararası Tarım Kalkınma Fonu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Birleşmiş Milletler Sermaye Kalkındırma Fonu, Dünya Bankası, İnter-Amerikan Kalkınma Bankası bu grubun içinde yer almaktadır. 1997’de başlatılan Mikro kredi Zirvesi Kampanyası da (Micro-credit Summit Campaign) bu anlayış çerçevesinde gerçekleşmiştir.

Günümüzde birçok mikro kredi programının temel sorunu, amaç ve hedefin, sadece verilen kredinin finansal sürekliliğini sağlamaya dönüşmüş olmasıdır. Bu programların esas amacı kârlılığı sağlamak ve diğer özel sektör finans kuruluşları ile yarışabilecek ve uluslararası finans piyasalarından fon alabilecek duruma gelmektir. Goetz ve Sen Gupta’nın (1996) çalışmalarında olduğu gibi, çok az araştırmacı, mikro kredinin toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerine yaptığı kişisel, hane içi ve toplumsal düzeyde etkilerine bakmıştır. Oysa, kadınların gücünün ve özellikle ekonomik gücünün sağlanması çok yönlü ilişkilere bağlıdır. Bu ilişkileri ortaya çıkarmak ayrıntılı niteliksel ve niceliksel bilgi gerektirir. Kadınlar (veya erkekler) için güçlü ve bağımsız ekonomik temele dayalı mikro kredi grupları, ancak tamamen kredi alanların kendilerinin kontrol ettiği süreçlerde mümkündür Bunun örnekleri de yok denecek kadar azdır. Hindistan’da kurulmuş olan Kendi Hesabına Çalışan Kadınlar Birliği (SEWA) bu konuda başarılı bir örnektir. SEWA, üyeleri tarafından yönetilmekte ve tüm kararlar üyeler tarafından alınmaktadır (www.sewa.org).

Önde gelen mikro finans kurumlarının birçoğu Asya’da bulunmaktadır. Bangladeş’de Grameen Bankası, Hindistan’da SHARE, Nepal’de CSD, Sri Lanka’da SEEDS, Benin’de PADME, Fas’da Association Al Amana ve Ürdün’de Microfund for Women mikro finans alanında ça-

lışmaktadır. Mikro kredi Zirvesi Kampanyası’nın 2003 raporuna göre, mikro kredi kullanan kadın sayısı 1999 yılında 10.3 milyon iken, bu sayı 2002 yılında 32.7 milyonu bulmuştur (Daley-Harris, 2003). Toplam krediye ulaşanları kapsayan niteliksel çalışmalar gerekmektedir. Genellikle mikro kredi programlarının toplumun yoksul kesimi tarafından sıcak karşılanmasının nedeni çaresizlik, köşeye itilmişlik ve kısa dönemde acil ihtiyaçları karşılamaktır. Buna karşılık mikro finans çalışmalarının yoksulluğu yok edici bir mekanizma yaratıp, sosyal değişimi sağladığına dair henüz bir değerlendirme yapılmış değildir.

En büyük mikro kredi kurumlarından biri olan Grameen Bankası kendilerinden kredi alanların %42’sinin yoksulluğu aşmış olduğunu ifade etmektedir. Bu kredilerin gelir yoksulluğunu yok ettiği gibi, insani yoksulluğu da azalttığı savı öne sürülmektedir. 1998 yılında iki buçuk ay süren sel süresinde, Grameen Bankası’ndan kredi alan grubun göreceli olarak kendini daha çabuk toparladığı belirtilmektedir. Bu süreçte, grubun tasarruflarının, kurumsal ve grup desteğinin kuvvetlendiği vurgulanmakta ve krizin üstesinden gelmekte daha başarılı oldukları ifade edilmektedir (www.grameen-info.org).

Grameen Bankası’ndan esinlenerek Dünya Bankası ve birçok fon kuruluşu da kırsal finans piyasalarını geliştirmek amacı ile özellikle kadınlara yönelik programlar başlatmıştır. Bu programlarda genelde kadınlar grup olarak birbirlerine kefil olmaktadır. Aynı zamanda, grup yöntemi birçok idari masrafı da ortadan kaldırmaktadır. Kadınlar arası dayanışma, arkadaşlık ve denetim mekanizmalarının otomatik olarak birçok sorunu hallettiği varsayılmaktadır. Kredi kurumu, grup yöntemi ile çalıştığı sürede kişilerle ilgili bilgiye de daha çabuk ulaşabilmektedir.

Mikro kredi programlarının kadının gelirini arttırması yanında toplumsal değişimi sağlama hedefleri de bulunmaktadır. Buna karşılık, Güney Asya’da yapılan birçok etnografik çalışmada, kadınların mikro kredi programları içinde tutucu bir bakış açısına sokulduğu gözlemlenmiştir (Goetz ve Gupta, 1996; Kabeer, 1998; MacIsaac, 1997; Rahman, 1999). Krediyi kadınlar alıyor görünmesine rağmen kredinin kontrolü erkeklerin elinde kalmaktadır. Üstelik kredi alımı kadının iş yükünü arttırmakta, hane üyelerine (erkekler ve yaşlı kadınlar, genellikle eşin annesi) ve kredi aldıkları kuruma bağımlı hale gel-

melerini sağlamaktadır. Kredi alımı kadının ev-eksenli girişimciliğini ve kayıtdışı sektörlerdeki faaliyetlerini artırmakta, böylece kadının yükü artarken, ev-içi iş sorumluluğunun kadına ait olduğunun altı bir kez daha çizilmektedir. Grup üyeliği her zaman olumlu yönde çalışmamakta, bazen grup üyeleri geri ödemeyi temin etmek ve kredinin devamlılığını sağlamak için diğer üyelerin tüketim harcamalarına katılmakta, bu da grup için de hoşnutsuzluk yaratmaktadır.

Mikrokredinin sosyo-ekonomik düzeyde yarar sağlayabilmesi için piyasa kuralları ve mekanizması dışında bir kurumlaşmanın şart olduğu ileri sürülmektedir. Özellikle hedeflenen grubun yoksullar ve yoksul kadınlar olması durumunda, piyasadaki iniş çıkışlardan korunmaları gerektiği, kredi geri ödeme oranlarından çok, ulaşılan kişi sayısı ve sistemin sürekliliğinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu kurumların esas amacının kâr etmekten çok yoksullukla savaşmak, gelir sürekliliği sağlamak, kadınların ekonomik gücünü geliştirerek toplum içinde yer edinmelerini sağlamak olması gerektiği mikrokredi programlarına yapılan önemli eleştiriler arasında yer almaktadır.

7.2. Kadın girişimciliğinin geliştirilmesinde örgütlenme, eğitim ve kapasite geliştirmenin rolü, ürün seçimi ve pazarlama

7.2.1. Örgütlenme, eğitim ve kapasite geliştirme

Kadın örgütlerinin oluşumundan bahsederken, hemen hemen her durumda, eğitim ve kapasite geliştirme örgütlenmenin bir parçası olarak sayılmaktadır. Eğitim ve kapasite gelişimi sağlanmadan örgütlenme ilerleyemez.

Türkiye de kadınların örgütlenmesi çok yeni bir olgudur. Ayrıca Türkiye’de sendikal örgütlenme yaygın değildir ve kadın çalışanların sendikalaşmasına da pek rastlanmamaktadır. Zaten kadınların kayıtlı sektörlerde emek piyasasına katılımı da dünya ortalamalarının bir hayli altındadır. Gelişmekte olan birçok ülkede kadınların örgütlenmesi ve taleplerini duyurması, kadınların sendikal hareketlere katılması ve değişik şekillerde örgütlenmeyi öğrenmesi ile başlamıştır. Kadınlar örgütlendikleri zaman piyasalara daha kolay ulaşabilmektedirler. Bu örgütlenme biçimleri şöyle sıralanabilir: köy ve cemaatler içinde, kooperatiflerde, kadın bankaları ve sendikalarda (Carr, Chen ve Jhabvala, 1996).

Aşağıda gelişmekte olan ülkeler arasında başarılı örnekler olarak değerlendirilen örgütlenme deneyimleri aktarılacaktır.

Bangladeş Kırsal Gelişme Komitesi (BRAC), 1972’den bu yana çalışmalarını sürdüren, dünyanın en büyük yerel sivil toplum kuruluşlarından biridir. BRAC’ın kırsal kalkınma programı köy grupları (VO’lar), kredi ve tasarruf grupları ve sektörel programlar temelinde kadın gruplarını organize eder. Köylerde kapı kapı gezen BRAC üyeleri yerel grupları oluşturmak için hedef kitlenin tayinini yapar. 5 kişilik gruplar oluşturulup bu kişilerin sosyal ve yakın çevre sorunları ile ilgili bilinç yükseltme çalışmaları yapılır. Her VO, 35-40 üyeden ve 7-8 alt gruptan oluşur. Alt gruplar haftalık toplantılarda kredi ve tasarruf konularında tartışmalar yapar ve ayda bir kez bütün alt gruplar biraraya gelir ve bu toplantıda önemli sorunlar ele alınır. VO’ların yönetimi alt gruplardan seçilen liderlerden oluşur. Bu liderler BRAC ile VO’lar arasındaki iletişimi de sağlar. VO’larda grup üyeleri için vatandaşlık hakları, miras kanunu gibi çeşitli konularda eğitim programları düzenlenir. Kredi ve tasarruf gruplarında bir kadın eğer bir VO’nun üyesi ise ve BRAC’da da tasarruf hesabı var ise kredi almaya hak kazanır. Krediyi aldıktan sonra haftalık ödemesini alt grubun nezdinde yapmaya başlar. BRAC, kümes hayvanları ve diğer hayvancılık, deniz ürünleri, tekstil, tarım, orman alanlarını koruma, sulama gibi alanlarda hizmet paketleri sunar. BRAC çalışanları, sektör programları oluşturmak, üyelere yapacakları işlerde yardımcı olmak, verimliliklerini ve gelirlerini artırmak gibi çalışmaların yanı sıra, kadınlar için yeni istihdam alanları da yaratır (manav, restoran, kereste satış, sebze tohumu çiftliği, tamir atölyesi, balık çiftliği, vs.). Örneğin kadınlar için yaratılan birçok bakıcılık işi bulunmaktadır: civciv bakıcısı, kümes bakıcısı, dut ağacı bakımı, yumurta toplayıcı, ipek boyacısı ve dokuyucu gibi. BRAC’ın yoksul grupları örgütlenme aşamalarından diğer ikisi de eğitim ve sağlık hizmetleri sunma yoluyla olur.

Proshika (Bangladeş STO-kırsal kalkınma), Proshika Manobik Unnayan Kendra adlı STK biri kırsal orman alanlarını koruyan diğeri kentsel gecekondu (Dhaka şehrinde) hayatını iyileştirmeye çalışan kadın gruplarını örgütlemiştir. Başlangıçta kırsal kesimden topraksız kadın ve erkeklerden küçük gruplar oluşturulur. Bunlara *samities* denir. Bu gruplarda bilinçlenme eğitimleri yanında pratik beceriler de edinilir. Bu yolla grup üyeleri sorun-

larını tanımlamayı ve kendi kendilerine çözüm bulmayı öğrenirler. Bu gruplar olgunlaştıkça daha büyük sorunlara değinmeye başlanır ve bu sorunlar daha büyük çapta koordinasyona ihtiyaç doğurur. Bu koordinasyonu sağlamak ve sorunlara daha iyi çözümler bulmak için üç seviyeli federasyon kurulur; 6-7 *samities*'dan oluşan köy koordinasyon komiteleri; 10 köy koordinasyon komitesinden oluşan sendika koordinasyon komitesi ve hepsini biraraya getiren *thanalar*.

CDF'ler (Kooperatif Geliştirme Birliği-Güney Hindistan) gönüllü sosyal hareket grupları olarak seksenli yılların başında kurulmuştur. Bu gruplar yerel kaynakların birlik ve beraberlik içinde kullanımı için küçük çiftçileri örgütlemektedirler. Başlangıçta kadın gruplarını örgütlemek gibi bir rolleri olmasa da, daha sonra kadınların da kooperatiflere katılımını sağlamak için çalışmışlardır. Erkek ve kadın üyelerin eşanlı desteklenmesine önem verilmiş ve bu bir CDF politikası haline gelmiştir.

1972 yılında bir sendika olarak kurulan SEWA'nın (Hindistan) amacı, kendi hesabına çalışan en zayıf ve en çok sömürüye tabi olan kadınları örgütlemektir. SEWA kırsal alandaki kadınların istihdam ve pazarlık gücünü artırmak için fırsatlar yaratmak, mal edinmelerini sağlamak, kadının liderlik rolünü ve kapasitesini geliştirmek ve üyelerine gıda ve sosyal güvence sağlamayı hedeflemektedir. SEWA, sendika stratejileri kullanarak işçilerin her türlü haklarını korumayı amaç edinmiş, aynı zamanda kooperatiflerin gelişmesi ve istihdama yönelik çalışmalarda da yoğunlaşmıştır. SEWA örneği kadının ekonomik, politik ve sosyal gücünü artırmak için tek tip bir örgütlenme veya çözüm arama şekli olmadığını, çeşitli örgütlenme biçimlerinin aynı çatı altında etkin olarak kullanılabilirliğini göstermektedir.

SEWA için bütün işçilerinin sendikalaşma süreci, işçilerin sosyal ve ekonomik değişimlerini sağlamak açısından önemli bir örgütlenme örneğidir. Zaten SEWA'nın da gücü buradan gelmektedir; ücret pazarlığını çocuk bakımı, sağlık, tasarruf ve istihdama bağlı sigorta gibi sosyal güvence konularıyla bütünleştirir.

SEWA yerel istihdamı artırmak için şu yollara başvurmuştur:

- Kadınların mal, servet ve varlıklarını geliştirmek,
- Kırsal kesimde yaşayan kadınların kapasitesini ve liderliğini geliştirmek,

- Gıda ve sosyal güvence sağlamak,
- Kendi kendine yeterli olmayı sağlamak,
- Hükümetin kırsal kesim programlarıyla işbirliği yapmak,
- Şehirlerde çeşitli iş kollarıyla ilgili kampanyalar sürdürmek.

Örgütlenme sürecinde grup ve alt grupların organize olması, iş bölümünü sağlanması ve eğitimin yeri önemlidir. Örgütlenmenin amacı belli bir sorunun paylaşımı ve ona çözüm aramaktır. Bu da ancak sorunlarını birlikte, paylaşarak ifade etmeye çalışan kişiler tarafından gerçekleştirilebilir. Varolan durumun değişebileceğine inanan ve bu yönde çalışan grupların başarı sağlama olasılıkları mevcuttur. Tabii ki bu tür örgütlenmeler için belli bir platform oluşturmak oldukça zordur. Bu durumda, yazılan bu rapor gibi, dışarıdan desteğe, eğitim ve bilgi alış verişine ihtiyaç duyulur. Kadın girişimciliği konusunda amaç ve hedeflerini sağlam temellere oturtmuş organizasyonlar başarı sağlamaktadır. Bu başarının ön koşullarından biri de çeşitli platformlarda görüşlerini savunmak ve kararlı olmaktan geçmektedir.

7.2.2. Ürün Seçimi

Kadınlar ve kadın grupları tarafından başlatılmış birçok mikro veya küçük ölçekli girişim, kadınların toplumsallaşma süreçlerinde edindikleri yetenekler ve bilgi birikimleri doğrultusunda gelişmektedir. Yani kadınların ev içinde yaptıkları işler, ücretsiz tarım işçisi olarak çalışmaları ve yine toplumsallaşma süresinde öğrendikleri el sanatları onlara girişimcilik için acil ürün seçeneği sunar. Özellikle işsizliğin yüksek olduğu bölgelerde ailelerinin geçim sorunuyla karşı karşıya kalan kadınlar en kolay şekilde üretebilecekleri, pahalı hammadde gerektirmeyen, ulaşım maliyeti bulunmayan, yakın mesafeler içinde satışını yapabilecekleri ürün veya hizmeti sunmaya yönelirler. Amaç, kısa yoldan, en az maliyet ile gelir sağlamak ve ev halkını doyurmak ve barındırmaktır. Oysa işin sürdürülebilirliğini sağlamak için girişimcinin ülke, bölge, şehir ve mahallenin sosyo-ekonomik durumunu göz önüne alarak ürün seçimine gitmesi gerekir. Halihazırda çok sayıda lokantası olan bir yerde, diğerlerinden çok da farklı olmayan ya da çevrede yaşayanlara hitap etmeyen yeni bir lokanta açmanın ekonomik bir getirisi olmayacaktır.

Aşağıdaki konular ürün seçiminde ve üretim sürecinde önem verilmesi gereken konular olarak sıralanabilir:

- Gelişmekte olan sektörleri ve alt dallarını tayin etmek,
- Benzer ürünleri üreten girişimcilerin kooperatif kurmasını teşvik etmek,
- Pazar araştırması yaparak tüketicinin ihtiyaç ve beğenilerini belirlemek,
- Ürün çeşitleme çalışmaları yapmak ve kolektif pazarlama yolları araştırmak,
- Atölye çalışmaları ve toplantılar yoluyla bilgi alışverişini sağlamak,
- Yeni teknolojileri kullanarak aynı ürünü daha kolay üretmenin yollarını araştırmak,
- Üretimde kalite ve standardizasyonu sağlamak.

Bu aşamada, kadınların geleneksel olarak yaptıkları bir üretimi yaratıcı yollarla geliştirerek piyasa için nasıl çekici bir hale dönüştürdükleri anlatılacaktır. Shea yağı (beurre de karite), Batı Afrika'da yetişen kabuklu bir yemiştikten çıkarılır. Yerel besin kaynağı olmakla birlikte kozmetik sanayiinde ve eczacılıkta da kullanılmaktadır. Burkina Faso dünya shea yağı üretiminin %25'ine sahiptir. Ürüne hem iç hem dış talep (Avrupa ve Japonya) çok yüksektir. 1999 yılında UNIFEM'in yürüttüğü bir proje dahilinde 300'e yakın kadın üreticiye teknolojik üretim ve uluslararası kalite üzerine eğitim sağlanmıştır. Liberal ekonomi ilişkilerinin hakimiyeti ve üreticilerin birbirleriyle iletişiminin olmaması nedeniyle, fiyat oluşturulması sürecinin üreticilerin aleyhine çalışmasını önlemek için, UNIFEM özel satış merkezleri kurarak aracılı ortadan kaldırıp, alıcılarla üreticileri karşı karşıya getirme imkânı yaratmıştır. Daha sonra düzenlenen shea yağı fuarlarında değişik ticari kuruluşlara ulaşmak mümkün hale gelmiş, Fransız kozmetik endüstrisinin büyük firması olan OCCITANE ile üretici arasında doğrudan bağ kurulmuştur. Bu yolla kadın üreticilerin kazançları artmış ve daha önceleri fiyat savaşları yüzünden ellerinde kalan malın tümü pazarlanır hale gelmiştir (UNIFEM, 2000).

Shea yağı projesi kadın emeğinin yoğun kullanıldığı üretim sürecini daha kolaylaştırmak, kadınların becerisini, bilgisini artırmak ve pazar fırsatlarını geliştirmek için planlanmıştır. Elle yapılan kabuktan ayırma, pres makinelerinin tanıtımı ile kadınların 10 saatte yaptığı işi iki saate indirmiştir. Bu süreçte kadınlar okuma-yazma kurslarından yararlanmış, finansman, kredi, muhasebe, satış, pazarlama konularında temel bilgiler almışlardır. Böylelikle, üretim tekniğini geliştirerek ve kadının pazar bilgisini artırarak gelir düzeyi yükseltilmiştir (www.unido.org).

7.2.3. Pazarlama

Bir girişim için kredi sağlanmış, ürün veya hizmet seçimi doğru yapılmış olsa bile, pazarlama ve pazarlamanın sürekliliği büyük bir sorun oluşturabilir. Günümüzde piyasalar oldukça karmaşık bir hale gelmiş, pazarlamacılık zaman içinde bir bilim haline dönüşmüştür. Müşteri grubunu seçmek, ihtiyaçları ve beğenileri anlamak önem taşımakta, bu nedenle pazarlama ve ürün seçimi iç içe girmektedir. Pazarlama konusunda mikro ve küçük ölçekli girişimcilerin işi büyük firmalara göre daha kolay gibi görünse de, kadın girişimcinin pazarlama sorunları en az büyük firmalarınki kadar zordur. Birçok mikro kredi projesinde dile getirildiği gibi üretimin küçük ölçekli olması, bilgiye sınırlı ulaşım, piyasalara uzak olmak, pazarlama bilgi, tecrübe ve becerisinin eksikliği ve kalite kontrolünün olmaması bu sorunu yaratan en önemli etkenler olarak sıralanmaktadır. Bu durumda, devlet, özel sektör ve program/projeyi yürüten kurum arasındaki iletişimin güçlendirilmesi önem kazanmakta, kurulacak organizasyonlar aracılığıyla yerel düzeyde danışmanlık ve eğitim hizmetleri verilmesi önerilmektedir.

Mikkelson (1999), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) için yaptığı araştırmada pazarlama konusunda başarılı uygulamalar olarak sunduğu Latin Amerika örneğinde de mikro ve küçük girişimcilerin teknoloji, coğrafi konum, hammadde eksikliği ve doymuş yerel piyasalar gibi sorunlarla karşılaştığına değinir. Bu sorunların üstesinden gelebilmek için pazarlama hizmetlerinin yararından bahseder. Pazarlama hizmeti sunan aracı kurumlar vasıtasıyla kârlı piyasalara doğrudan ya da dolaylı katılım sağlanabileceği gibi, diğer birçok üretim öncesi ve üretim sonrası konularda da yardım alınabilmektedir.

Sivil toplum ve kadın örgütleri, kadınların ulaşamadığı doymuş piyasalara girebilmek için çeşitli çözümler önermektedir (Carr, Chen ve Jhabvala, 1996). Aga Khan Kırsal Destekleme Programı (AKRSP), Bangladeş Kırsal Gelişme Komitesi (BRAC) ve Proshika'nın (Bangladeş-kırsal kalkınma) önerilerinin başında kadınların geleneksel faaliyetlerden uzaklaşmaları gelmektedir. Bunu başarabilmek için kadınların daha yüksek teknik kapasite ve sermayeye ihtiyaçları olacak, buna karşılık daha fazla talep ve kâr imkânı doğacaktır. Terzilik, dokuma ve tuğla üretimi örnek ürünleri oluşturmaktadır. Pazar bilgisi ve pazara ulaşım konusunda kadınlara destek olan AKRSP, kadın örgütlerinin tüccarlar, pazarlama

kooperatifleri ve kamyon şoförleri ile tanışmasını ve böylelikle kadınların ürettiği patateslerin pazara ulaşmasını sağlamıştır. Kadınların Kalkınma Federasyonu da (WDF-Sri Lanka) üyelerinin ürettikleri ürünler için piyasa bilgisi toplayıp onların doğrudan alıcılardan iş yapmasını sağlamıştır.

Ürün seçimi ve pazarlama konusunda hazırlık yapılırken hedef alıcının saptanması, ürüne olan talep, üretim mekânı, alıcıya ulaşım, ürünün reklâmı ve fiyatlandırma dikkat edilmesi gereken konular arasında sayılmaktadır.

Kadın girişimciler açısından çoğu zaman sorun, piyasa araştırmasına ihtiyaç olmasına karşın, bu iş için yeterli kapasitenin ve gerekli paranın bulunamayışıdır. Aşağıdaki liste pazarlama ve ürün seçimi yapılırken dikkat edilmesi gereken bazı noktalara işaret etmektedir:

- Daha önceden iş tecrübesi olan kadınların ürün seçimi ve pazarlamasında daha doğru kararlar aldığı önemsenmeli,
- Bir iş kurma kararı almadan yakın iş çevresi ile kısa görüşmeler yapılmalı,
- Aynı sektörde daha büyük ölçekli firmaların faaliyetleri incelenmeli,
- Muhasebe günü gününe ve doğru tutulmalı,
- Kanunlar ve kurallar ile ilgili bilgi sahibi olunmalı,
- Yakın çevrede görülen bir ürünün taklidi yapılmamalı, ürün çeşitlendirmesi yoluna gidilmeli,
- Satışa başlanılan andan itibaren müşteri ile sürekli birebir ilişki kurup tatmin olması sağlanmalı ve söz konusu ürüne ihtiyacı olduğunda aklına ilk bu üreticinin gelmesine çalışılmalı,
- Sürekli olarak benzer ürünleri satanların faaliyetleri incelenmeli,
- Mahallede, şehirde, bölgede aynı tip girişimcilerle birlikte kooperatifler kurulmalı ve rekabet yerine koordinasyon ve işbirliği sağlanmalı,
- Küçük girişimcileri destekleyen ulusal ve uluslararası fonları takip edebilmek için değişik organizasyonlara, ticari kuruluşlara ve kadın örgütlerine üye olunmalı,
- Hammaddenin seçimi ve alımı işletmeye yakın yerlerden toptan yapılmalı, bu konuda diğer üreticilerle işbirliği sağlanmalı.

Kaynak: Mikkelsen 1999'dan uyarılama.

Örneğin, SEWA'nın pazarlama konusundaki plânı,

mümkün olduğu kadar yeni müşterilere ulaşmayı artırmak üzerine yoğunlaşmaktadır. SEWA'da bütün çalışanlar bu sürece dahil edilir. Pazarlama planı, bağımsız bir kurum tarafından, üyelerin katılımı ile düzenli olarak değerlendirilir. Plan her 6 ayda bir gözden geçirilir ve yılda bir defa yenilenir. Müşteri hizmetlerinde çalışan elemanların eğitimine özel ihtimam gösterilir.

Pazarlama ve ürün seçimi konusunda yukarıda yapılan öneriler dışında genel bir reçete sunmak mümkün değildir. Bu konuda yukarıda bahsedilen bazı temel kurallar bulunsa da her ülkenin, bölgenin, şehrin, köyün ve hatta mahallenin yapısı farklılıklar arz edebilir. Pazarlama ve ürün seçimi bir ihtisaslaşma dalı haline gelmiştir ve bu bağlamda tüketici davranışlarının rolü büyüktür. Ürünün kendisi ve pazarlandığı mekânlar inanılmaz bir hızla değişime uğramaktadır. Yani, doğru yerde, doğru zamanda, doğru ürünü seçmek girişimcilik açısından büyük önem taşımaktadır.

BÖLÜM 8

GAP BÖLGESİNDE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİ DESTEKLEMELİK İÇİN ÖNERİLER

GAP Bölgesinde yürütölen saha araştırması, kadın girişimciliği konusunda yapılan yerel ve ulusal toplantılardaki tartışmalar ve diğer ölkede deneyimleri, hep birlikte, kadın girişimciliğini desteklemenin çok boyutlu ve bütünsellik içinde ele alınması gerekliliğine işaret etmektedir.

Kadın girişimciliğini desteklemenin ölkede ekonomisi ve kadın/erkek eşitliği için önemine inanan birçok ölkede bu konuda bakanlıklar düzeyinde programlar başlatmıştır (AK, 2002). Örneğin, kadınların küçük ve orta boy işletmelerin %45'ine sahip olduğu Kanada'da doğrudan Başbakanlık'a bağlı özel bir birim bulunmaktadır. Bu birimin görevi kadın girişimcilerle iletişime geçip ekonomiye katkılarının arttırılmasını sağlamaktır. Kadın girişimciliğini geliştirmek için bu birimin Kanada Başbakanlığı'na yaptığı öneriler arasında kadın girişimcileri destekleyecek, gelişmelerini ve Kanada ekonomisine tam entegrasyonlarını sağlayacak uzun vadeli bir ulusal stratejinin oluşturulması bulunmaktadır. Bu stratejik planı hazırlaması ve uygulamaya geçirmesi için özel bir merkez önerilmektedir. Ayrıca bu birimin bir diğer görevi, hükümetin diğer birimlerinin kadınlar için engeller oluşturabilecek uygulamalarını önlemeye dönük girişimlerde bulunmaktır (PMTFWE, 2003).

ABD, Finlandiya, İsrail, Kanada, Polonya ve Slovenya'da hükümetlerin kadın iş dernekleri, diğer özel inisiyatifler, belediyeler ve yerel yönetimlerle ortaklaşa yür-

rüttükleri faaliyetlerin kadın girişimciliğinin desteklenmesiyle ilgili yeni yöntemler geliştirilmesinde başarılı oldukları görölmektedir.⁴²

Türkiye'de kadın girişimciliğini destekleyen kurumların ise, uluslararası kuruluşlardan aldıkları fonların yardımıyla, diğer ilgili kuruluşlarla ilişkilerini asgari düzeyde tutarak, yalıtılmış bir biçimde faaliyetlerini sürdürdükleri görölmüştür. Oysa, Türkiye ve diğer ölkede deneyimleri kadın girişimciliğini geliştirme konusunun, bir kurumun yalıtılmış bir şekilde eğitim vermesi ya da kredi dağıtmasıyla mümkün olamayacağına işaret etmektedir. Bu nedenle, kadınların girişimci olmalarının önündeki engellerin kaldırılması ve ölkede ekonomisine katkılarının sağlanması yolunda gerek duydukları kaynaklara ulaşmalarının kolaylaştırılması için öngörölen faaliyetlerin programlı ve koordine bir biçimde yürütölmelerini sağlayacak ilgili bakanlığa bağlı bir *Kadın Girişimciliği Merkezi* öneriyoruz.

Kadın Girişimciliği Merkezi

Aşağıda Merkez'in muhtemel görevleri sıralanmaktadır:

1. Hükümet düzeyinde kadın girişimciliğini geliştirme politikalarının hazırlanmasına altyapı oluşturacak faaliyetlerin yürütölmeleri,
2. Kadın girişimciliğini geliştirme politikalarının etkinliğini arttırmak için konuyla ilgili temel verilerin toplanması ve bu verilerin standardizasyonunun sağlanması (Kadınların hangi sektörlerde, ne büyüklükte ve kaç iş yeri kurdukları; bunlardan hangi özelliklere sahip olanların büyüdüğu gibi temel bilgiler politika oluşturma aşamasında önemli olmaktadır).
3. Türkiye'nin diğer bölgelerindeki kadın girişimci örgütleriyle ilişkiye geçerek koordinatör rolü üstlenilmesi,
4. Kadın girişimciliğinin gelişmesi için ilgili kurum ve derneklerin yapması önerilen faaliyetlerin koordinasyonunun sağlanması.
5. İş kurmak isteyen kadınlara staj olanakları sağlanması için Türkiye çapında bir ağ oluşturulması,⁴³
6. Başarılı kadın girişimcilerle iletişim kurarak ilk işini kuran kadınlara yardımcı olmalarını sağlayacak bir ağ

⁴² Ewa Ruminska-Zimny (UNECE) yaptığı konuşmanın metni (OECD, 2004c).

⁴³ Nitekim, Diyarbakır GAP-GİDEM'in başlattığı ve Dicle Üniversitesi, Diyarbakır Ticaret Odası ve Ticaret Borsası'nın destek verdiği, girişimcilik eğitimi almış ve girişimci olma isteği bulunan kız öğrencilerin, KAGİDER üyesi kadın işverenlerin işyerlerinde staj görmeleri böyle bir programın başlangıcı olmuştur.

oluşturulması,

7. Pazarlama konusunda bilgi sağlayan, küçük işletmelerin kendi bölgelerinin dışında satış yapabilmelerini sağlayacak bir ağ oluşturulması. Özellikle el sanatları alanında faaliyet gösteren işletmelerin ürünlerini ulusal ve uluslararası pazarlara sunacak pazarlama örgütleri ya da işletmelerle kadın girişimciler arasında ilişki kurulması.

8. Uluslararası kadın girişimci dernekleriyle ilişkiye geçerek deneyim paylaşımında bulunulması, pazarlama kanallarından yararlanmak için girişimlerde bulunulması,

9. Anlaşılır bir dille yazılmış 'İş-Kur' el kitapçığının hazırlanması. Bu kitapçıkta, bir iş kurulurken izlenmesi gereken yasal prosedürün yanında, sektör, ürün, ve mekân seçimi gibi konuların anlatılması,

10. AB kaynaklı fonlarla yapılan çalışmaların koordinasyonunun sağlanması ve sonuçlarının değerlendirilmesi.

Kadın girişimciliğini destekleme programlarının değerlendirme kriterlerinin oluşturulması ve programların her aşamasının sonunda değerlendirmenin yazılı bir biçimde yapılarak paydaşların bulunduğu bir toplantıda açıklanması ve tartışılması.

Aşağıda kadın girişimciliğini geliştirmek konusunda ilgili kurum ve derneklerin yapması önerilen faaliyetler sunulmaktadır:

Merkezi hükümet ve kamu kuruluşları:

1. Ekonominin istikrara kavuşturulması için gerekli önlemlerin alınması,
2. Uzun dönemli istihdam politikalarının oluşturulması,
3. İş kurarken yapılması zorunlu olan bürokratik işlemlerin azaltılması ve anlaşılır kılınması,
4. Bankaların mikro ve küçük işletmelere düşük faizli ve teminatı az olan kredi vermesi için düzenlemeler yapılması,
5. Yasalarda kadın/erkek eşitliğinin sağlanması için düzenlemelerin yapılması,
6. İŞKUR'un kadın istihdamını artırmak için özel programlar oluşturmasının sağlanması.
7. Kadınların çeşitli iş kollarında istihdam edilmelerinin desteklenmesi için girişimde bulunulması,

8. Bir Kadın Girişimciliği Merkezi'nin kurulması için gerekli olanakların sağlanması,

9. Girişimcilikle ilgili kamu kuruluşlarının Kadın Girişimcilik Merkezi ile koordinasyon halinde çalışmasının sağlanması,

10. Kamu kuruluşlarının satın alma ihalelerine kadın girişimcilerin katılımının teşvik edilmesi,⁴⁴

11. Kadın girişimciliği ile ilgili bilgi düzeyinin artırılması ve resmi istatistiklerin kadın/erkek ayrımı gözönünde tutularak toplanması ve yayınlanması,

12. Kamu kuruluşlarında kadınlara karşı ayrımcılığı önleyecek bilinç yükseltme eğitim ve çalışmalarının yapılması,

13. Kırsal alanda, kadınların yapacağı, tarımsal üretimle bağlantılı işlerin desteklenmesi,

14. Kamu personeline, kadınlara karşı ayrımcılığı önleyecek eğitim çalışmalarının yapılması,

15. Temel olarak imalat sanayiinde faaliyet gösteren KOSGEB'in yetki alanının kadın girişimlerin daha yoğunlukta olduğu hizmet ve ticaret sektörüne destek verecek şekilde genişletilmesi ve böylelikle KOSGEB'in kadın girişimcilere açık bir kuruluş haline getirilmesi.

Yerel yönetimler:

1. Personele, kadınlara karşı ayrımcılığı önleyecek eğitim çalışmalarının yapılması,
2. Yuva ve kreş sağlanması,
3. Kadınların biraraya gelebileceği mekânların sağlanması.

Meslek örgütleri, Sanayi ve Ticaret Odaları:

1. Üyelere ve personele, kadınlara karşı ayrımcılığı önleyecek eğitim çalışmalarının yapılması,
2. Kadın girişimciliği ile ilgili bilgi düzeyinin artırılması ve üyelere ait istatistiklerin kadın/erkek ayrımını göz önünde tutularak toplanması ve yayınlanması,
3. Kadın üyelerin Kadın Girişimcilik Merkezi ile iletişime geçmelerine yardımcı olunması,
4. Kadın üyelerle ilgili konularda Kadın Girişimcilik Merkezi ile işbirliği içinde çalışılması,
5. Erkeklerin çoğunlukta olduğu mesleklerde kadın girişimci sayısının artırılması için Kadın Girişimcilik Merkezi ile ortaklaşa çalışılması,

⁴⁴ Örneğin, ABD'de bu tür teşvikler 20 yılı aşkın bir süredir yürürlüktedir (OECD, 1998:43).

6. Çoğunlukla erkek girişimcilerin bulunduğu pasaj, çarşı, sanayi sitesi gibi iş yerlerine kadın girişimcilerin de girmesinin sağlanması için girişimlerde bulunulması.

Okullar ve meslek okulları:

1. Personele, kadınlara karşı ayrımcılığı önleyecek eğitim çalışmalarının yapılması,
2. Öğrencilere, kız-oğlan eşit bireyler oldukları konusunda bilinç yükseltme çalışmalarının yapılması,
3. Mesleki beceri geliştirme veya istihdam yaratıcı kursların veya etkinliklerin kadınların talebi ve günün koşullarına göre düzenlenmesi,
4. Kadın girişimciliğini geliştirmek için verilecek kurslarda Kadın Girişimcilik Merkezi'yle ortaklaşa çalışılması.

Bankalar ve diğer finans kuruluşları:

1. Personele, kadınlara karşı ayrımcılığı önleyecek eğitim çalışmalarının yapılması,
2. Mikro ve küçük işletmelere düşük faizli ve teminat şartları uygun olan kredi verilmesi için düzenlemeler yapılması; kadınlara özel, daha düşük faizli ve teminat şartları uygun olan kredi sisteminin oluşturulması,
3. Kadınlar tarafından yeni kurulan mikro ve küçük işletmelere kredi verilmesinin sağlanması,
4. Kadın girişimcilere özel bankacılık hizmetlerini düzenlerken Kadın Girişimciliği Merkezi'yle bilgi alışverişinde bulunulması,
5. Mikro ve küçük işletmelere verilen kredilerin mevzuat ve işlemlerinin basitleştirilmesi,
6. Kredi vadelerinin belirlenmesinde girişimcilerin taleplerinin de dikkate alınması,
7. Verilen kredinin kadınlar adına alınmasına karşın, erkeğin kullanımına sunulmasını önlemek için bazı yaptırımların düzenlenmesi.

Kadın örgütleri:

1. Kadınlarla, haklarının farkındalığını artıracak çalışmalar yapılması,
2. Özgüven artırıcı çalışmalar yapılması,

3. İş kurmak isteyen kadınların Kadın Girişimcilik Merkezine yönlendirilmesi,
4. Kadın girişimcilere yönelik faaliyetlerin Kadın Girişimciliği Merkezi ile koordinasyon halinde yürütülmesi,
4. Kadınlara ilgili her türlü eğitim programının hazırlanmasına katkıda bulunulması,
5. Kamu ve sivil toplum kuruluşlarında kadınlara karşı ayrımcılığı önleyecek eğitim çalışmalarının hazırlanmasına katkıda bulunulması.

Diğer sivil toplum kuruluşları:

1. Üyelere ve personele, kadınlara karşı ayrımcılığı önleyecek eğitim çalışmalarının yapılması,
2. İş kurmak isteyen kadınların Kadın Girişimcilik Merkezi'ne yönlendirilmesi.

GAP-GİDEM:

1. Personele, kadınlara karşı ayrımcılığı önleyecek eğitim çalışmalarının yapılması,
2. Kadın Girişimciliği Merkezi'nin kurulması için girişimde bulunulması,
3. Kadın girişimcilere yönelik faaliyetlerin Kadın Girişimciliği Merkezi ile koordinasyon halinde yürütülmesi,
4. Kadınlara girişimcilik kapasitelerinin geliştirilmesi için eğitim ve danışmanlık hizmeti verilmesi, bu amaçla farklı kadın girişimci tiplerine hitap edecek eğitim paketlerinin oluşturulması. Temel bilgilerin verildiği eğitim programlarının yanı sıra kadınların yetersiz olduğu bazı alanlarda takviye kurslar oluşturularak kadın girişimcilerin kendilerini geliştirmek istedikleri alanları seçebilecekleri esnek bir program oluşturulması,⁴⁵
5. Kadınlara değişik örnek iş konuları sunarak ufuklarının açılmasına yardım edilmesi,
6. Kadın girişimcilerin pazarlama için gerekli ve mevcut tüm kanallardan yararlanmasında yardımcı olunması (e-pazarlama, reklam, sergi, fuar, kermes, vs).

⁴⁵ Avrupa ve diğer OECD ülkelerinde kadın girişimciliğini destekleyen başarılı uygulamaların anlatıldığı Avrupa Komisyonu raporunda da kadın girişimcilere, becerilerini kendi istekleri doğrultusunda geliştirmek için seçim yapabilecekleri esnek eğitim olanaklarının verilmesinin önemi üzerinde durulmaktadır (AK, 2002: 105).

KAYNAKÇA

AK (Avrupa Komisyonu) (2002) *Good Practices in the Promotion of Female Entrepreneurship. Examples from Europe and other OECD Countries*, hazırlayan: Austrian Institute for Small Business Research, Viyana.

AK (Avrupa Komisyonu) (2004) *Promoting Entrepreneurship Amongst Women. Best Report No.2*, Brüksel.

Carr, Marilyn, Martha Chen ve Renana Jhabvala (1996) *Speaking Out: Women's Economic Empowerment in South Asia*, Aga Khan Foundation, Canada.

Cindoğlu, Dilek (2003) Women's Microenterprise Activity, yayınlanmamış rapor.

Çakmak, Erol H. Ve A. Halis Akder (2004) "Tarım Politikaları ve GAP Bölgesi: Pozisyon Ne Olmalı?", Uygur ve Cıvır (2004) içinde, ss. 81-87).

Çelebi, Nilgün (1997) *Turizm Sektöründeki Küçük İşyeri Örgütlerinde Kadın Girişimciler*, KKSGM, Ankara.

Çelebi, Nilgün, B. Tokuroğlu ve A. Baran (1993) *Bağımsız İşyeri Sahibi Kadınların Aile ve İş İlişkileri*, T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları. Sayı.76, Ankara.

Dadak, M. Tahir (2004) GAP Bölgesinde Kadın Girişimciliğini Geliştirme Projesi Saha Araştırması Raporu, GAP-GİDEM Kadın Girişimciliğini Geliştirme Projesi için hazırlanmış rapor.

Daley-Harris, Sam (2003) State of the Microcredit: Summit Campaign Report, 2003.

Eyüboğlu, Ayşe, Şemsa Özar ve Hülya Tufan Tanrıöver (2000) *Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım sorunlarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutları*, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara.

Goetz, A. M. ve Sen Gupta R (1996) "Who Takes The Credit? Gender, Power and Control over Loan Use in Rural Credit Programmes in Bangladesh," *World Development*, Cilt 24, Sayı. 1, ss. 45-63.

Hisrich, Robert D. ve Sevgi Ayşe Öztürk (1999) "Women Entrepreneurs in a Developing Country," *Journal of Management Development*, Cilt.18, Sayı. 2, ss. 114-124.

Kabeer, Naila (1998) "Money Can't Buy Me Love?" Re-evaluating Gender, Credit and Empowerment in Rural Bangladesh", Brighton, IDS.

KG (Kadın Girişimciliği) (2001) "Kadınlar Geleceğe Bakıyor. 1. Toplantı. "Kadın Girişimciliği", KA-MER ve GAP-GİDEM'in ortaklaşa düzenledikleri toplantı raporu.

KOSGEB (2000) *Kadın Girişimcilerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Profili. Ankara Örneği*. Yazarlar: Hatun Ufuk and Özlen Özgen, Ankara.

KSSGM (1996) *Supporting Women-Owned Businesses in Turkey: A Discussion of Needs, Problems, Opportunities, and Strategies*, by Development Alternatives Inc. and the Strategic Research Foundation, Ankara.

KSSGM (2000) *Türkiye'de Kadınlara Ait Girişimlerin Desteklenmesi*, Beyda Basımevi, Ankara, KSSGM 1996'nın türkçe basımı.

MacIsaac, Norman (1997) *The Role of Microcredit in Poverty Reduction and Promoting Gender Equity*, CIDA, Strategic Policy and Planning Division, Asia Branch. Hull, Canada.

Mayoux, Linda (2004) Micro-finance for Women's Empowerment: A Participatory Learning, Management and Action Approach, UNIFEM Conceptual Paper.

Mayoux, Linda (2001) Beyond Rhetoric: Women's Empowerment and Micro-enterprise Development, yayınlanmamış rapor.

Mikkelsen, Lene (1999) *Good Practices in Marketing Micro and Small Enterprise Products: Cases from Latin America*, ILO.

Moore, Dorothy P. ve E. Holly Buttner (1997) *Women Entrepreneurs Moving Beyond the Glass Ceiling*, Sage Publications, UK.

OECD (1998) *Women Entrepreneurs in Small and Medium Enterprises*, Paris.

OECD (2004a) *Women's Entrepreneurship: Issues and Policies*, Paris.

OECD (2004b) *Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler. Mevcut Durum ve Politikalar*, OECD Genel Sekreterliği sorumluluğunda ve KOSGEB'in mali desteği ile OECD Bilim, Teknoloji ve Endüstri Müdürlüğü için hazırlanmış, OECD Genel Sekreterliğinin sorumluluğu altında yayınlanmış rapor.
www.oecd.org/dataoecd/37/37/33705673.pdf

OECD (2004c) *OECD Accelerating Women's Entrepreneurship Forum*, 5-7 Haziran 2004 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen Forum'un bildirimlerinin toplu olarak bulunduğu yayın.

Özar, Şemsa (2003) *Barriers to Women's Micro and Small Enterprise Success in Turkey*, <http://www.policy.hu/ozar/>

Özcan, Kıvıncım Metin (2004) "GAP Bölgesi Gelir Dağılımı", Uygur ve Cıvcir (2004) içinde, ss. 141-153.

PMTFWE (The Prime Minister's Task Force on Women Entrepreneurs) (2003) *Report and Recommendations*, October, www.liberal.parl.gc.ca/entrepreneur.

Rahman, Aminur (1999) "Micro-credit Initiatives for Equitable and Sustainable Development: Who Pays?" *World Development*, Cilt. 27, Sayı.1, ss. 67-82.

Saraçoğlu, Bedriye (2004) "GAP Bölgesi İmalat Sana-yındaki Gelişmeler, Uygur ve Cıvcir (2004) içinde, ss. 103-139.

Şahin, Hasan (2004) "GAP Bölgesi İşgücü Piyasası (Ücret Eşitsizliği)", Uygur ve Cıvcir (2004) içinde, ss. 155-165.

UN (1999) *1999 World Survey on the Role of Women in Development: Globalization, Gender and Work. Report of the Secretary-General*, UN.

UNCDF-SUM (2002) *Supporting Women's Livelihoods: Microfinance that Works for the Majority – A Guide to Best Practices*, UNCDF.

UNIFEM (2000) *Progress of the World's Women 2000*, New York.

Uygur, Ercan ve İrfan Cıvcir (ed.) (2004) *GAP Bölgesinde Dış Ticaret ve Tarım*, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara.

Ufuk, Hatun ve Özlen Özgen (2001) "The Profile of Women Entrepreneurs: A Sample from Turkey", *International Journal of Consumer Studies*, Cilt. 25, Sayı.4, ss. 299-308.

EK 1 : TÜRKİYE'DE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİ DESTEKLEYEN KAMU ve SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

AB Türkiye Temsilciliği

Uğur Mumcu Cad. No:88 Gaziosmanpaşa
Ankara - Türkiye
Tel : (312) 446 55 11
Faks : (312) 446 67 37
E-Posta : delegation-turkey@cec.eu.int
Web sitesi : <http://www.deltur.cec.eu.int>

ABİGEM

Web Sitesi : www.abigem.org

ABİGEM Gaziantep

İncilipınar Mahallesi, Nail Bilen Caddesi,
5 No'lu sokak, Metropol İş Merkezi Kat : 6
Şehitkamil / Gaziantep 27090
Tel : +90-342-215 44 46 (pbx)
Faks : +90-342-215 44 99
E-posta : gaziantep@abigem.org

ABİGEM İzmir

Atatürk Organize Sanayi Bölgesi,
Mustafa Kemal Atatürk Bulv. No:42 Çiğli, İzmir
Tel : +90-232-328 19 84-86
Faks : +90-232-328 19 90
E-Posta : izmir@abigem.org

ABİGEM Kocaeli

Kocaeli Sanayi Odası Binası, Fuar İçi, 41040
İzmit, KOCAELİ
Tel : +90 - (262) 323 08 56
E-posta : kocaeli@abigem.org

ÇATOM

Çok Amaçlı Toplum Merkezleri
Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinde toplam 28 adet
ÇATOM ofisi bulunmaktadır.
Harran Kapı Caddesi Ramazan Çiftçi Apt. No: 1
Şanlıurfa
Tel : (414) 2158299
Faks : (414) 2158299
E-Posta : urfatom@mynet.com
Web Sitesi : <http://www.gap.gov.tr/Turkish/catom-urun/casayfa.html>

GAP-GİDEM

GAP Girişimciliği Destekleme ve Yönlendirme
Merkezleri

Proje Yönetim Birimi

Willy Brandt Sokak No:5 Çankaya. Ankara 06610
Tel : 0 312 440 5025
Faks : 0 312 4412386
E-Posta : info@gidem.org
Web Sitesi : www.gidem.org

Adıyaman GİDEM Ofisi

Yahya Kemal Cad. No:1/C Adıyaman 02100
Tel : 0 416 216 0265
Faks : 0 416 2169005
E-Posta : adiyaman@gidem.org

Diyarbakır GİDEM Ofisi

Kültür Sarayı Kat: 5 Diyarbakır 21100
Tel : 0 412 228 6132
Faks : 0 412 228 3945
E-Posta : diyarbakir@gidem.org

Mardin GİDEM Ofisi

Eski Emniyet Müdürlüğü Binası Meydan Başı.
Mardin 47100
Tel : 0 482 212 7914
Faks : 0 482 212 4422
E-Posta : mardin@gidem.org

Şanlıurfa GİDEM Ofisi

Yusuf Paşa Mah. Sarayönü cad.
Bayaslan İş Merkezi No: 147 Kat:5 Şanlıurfa 63100
Tel : 0 414 215 0195
Faks : 0 414 215 0197
E-Posta : urfa@gidem.org

Grameen Yoksulluğu Azaltma Mikro-kredi Projesi

Sosyal Yardımlaşma Vakfı 2.Kat
Turgut Özal Bulvarı Bağlar Diyarbakır
Tel : 0 412 234 00 81
Faks : 0 412 2340080
E-posta : tgmpturkey@yahoo.com

KADAV

Kadın Dayanışma Vakfı
Gazeteci Erol Dernek Sok. Hanifhan 11/5
Beyoğlu İstanbul
Tel : 212 2515850
Faks : 212 2515850
E-posta : kadindayanisma@hotmail.com

UNDP

UNDP Türkiye Temsilciliği
Birleşmiş Milletler Binası Birlik Mahallesi, 2. Cadde
No:11 Çankaya, 06610 Ankara
Tel : 0312-454 1100
Fax : 0312-496 1463
Web sitesi : www.undp.org.tr

KA-MER

Ali Emiri 3.Sok Es-şal Apt. Kat:1 Yenişehir Diyarbakır
Tel : 412 2281053
Faks : 412 2242319
E-Posta : d.kamer@superonline.com

KAGİDER

Kadın Girişimciler Derneği
Ortaklar Caddesi No: 4 Aksu Apartmanı
Kat 4 Daire: 13 80290 - Mecidiyeköy - İstanbul
Tel : 0 212 213 01 62 – 63
Faks : 0 212 213 01 64
E-posta : kagider@kagider.org
Web sitesi: www.kagider.org

KEDV- MAYA Mikro Ekonomik Destek İşletmesi

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
Bekâr sokak No. 17 Beyoğlu-İstanbul
Tel : 0 212 292 26 72
Faks : 0 212 249 15 08
E-posta : kedv@kedv.org.net
Web sitesi : www.kedv.org.tr

KSSGM

T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel
Müdürlüğü
Meşrutiyet Caddesi No:19 Bakanlıklar
Ankara 06550, Türkiye
Tel : 90-312-419 29 79
Faks : 90-312-418 49 17
E-Posta : info@kssgm.gov.tr
Web Sitesi : http://www.kssgm.gov.tr

TKV

Türkiye Kalkınma Vakfı Çetin Emeç Bulvarı
8. Cadde No: 14/11 Öveçler, 06460 Ankara TURKEY
Tel : +90 (312) 472 60 20
Fax : +90 (312) 472 60 21
E-Posta : tkvinfo@tkv-dft.org
Web Sitesi : www.tkv-dft.org

EK 2. SAHA ARAŞTIRMASININ YAPILDIĞI İLLERDE İSTİHDAMIN İŞTEKİ KONUMA VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI (2000 yılı)

ADİYAMAN	Kadın	Toplam istihdam içindeki pay (%)	Erkek	Toplam istihdam içindeki pay (%)	Toplam	(%)
Ücretli,maaşlı veya yevmiyeli	9,010	18.6	39,437	81.4	48,447	100.0
İşveren	500	22.3	1,739	77.7	2,239	100.0
Kendi hesabına	4,427	9.0	44,957	91.0	49,384	100.0
Ücretsiz aile işçisi	79,482	72.9	29,565	27.1	109,047	100.0
Toplam	93,419	44.7	115,698	55.3	209,117	100.0

DİYARBAKIR	Kadın	Toplam istihdam içindeki pay (%)	Erkek	Toplam istihdam içindeki pay (%)	Toplam	(%)
Ücretli,maaşlı veya yevmiyeli	17,717	13.8	110,513	86.2	128,230	100.0
İşveren	1,193	23.0	4,002	77.0	5,195	100.0
Kendi hesabına	6,838	9.0	68,792	91.0	75,630	100.0
Ücretsiz aile işçisi	133,398	70.5	55,696	29.5	189,094	100.0
Toplam	159,146	40.0	239,003	60.0	398,149	100.0

GAZİANTEP	Kadın	Toplam istihdam içindeki pay (%)	Erkek	Toplam istihdam içindeki pay (%)	Toplam	(%)
Ücretli,maaşlı veya yevmiyeli	20,837	11.3	164,068	88.7	184,905	100.0
İşveren	850	6.8	11,638	93.2	12,488	100.0
Kendi hesabına	5,498	7.8	64,939	92.2	70,437	100.0
Ücretsiz aile işçisi	76,469	71.6	30,364	28.4	106,833	100.0
Toplam	103,654	27.7	271,009	72.3	374,663	100.0

MARDİN	Kadın	Toplam istihdam içindeki pay (%)	Erkek	Toplam istihdam içindeki pay (%)	Toplam	(%)
Ücretli,maaşlı veya yevmiyeli	4,755	9.0	48,119	91.0	52,874	100.0
İşveren	282	18.0	1,282	82.0	1,564	100.0
Kendi hesabına	3,826	9.2	37,601	90.8	41,427	100.0
Ücretsiz aile işçisi	79,844	68.1	37,438	31.9	117,282	100.0
Toplam	88,707	41.6	124,440	58.4	213,147	100.0

ŞANLIURFA	Kadın	Toplam istihdam içindeki pay (%)	Erkek	Toplam istihdam içindeki pay (%)	Toplam	(%)
Ücretli,maaşlı veya yevmiyeli	11,814	11.3	92,558	88.7	104,372	100.0
İşveren	478	10.3	4,171	89.7	4,649	100.0
Kendi hesabına	6,428	6.8	88,449	93.2	94,877	100.0
Ücretsiz aile işçisi	153,456	68.1	72,033	31.9	225,489	100.0
Toplam	172,176	40.1	257,211	59.9	429,387	100.0

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, DİE.

EK 3. KADIN GİRİŞİMCİLERE YÖNELİK KREDİ OLANAKLARI

Kadın girişimciliğinin gelişmesinin önündeki engellerin başında, uygun koşullarda kredi olanaklarının mevcut olmaması gelmektedir. Bankalar ve sivil toplum kuruluşlarının kredi olanaklarını araştırmak amacıyla yaptığımız görüşme ve incelemelerde kadın girişimcilere yönelik finansman kaynaklarının oldukça sınırlı olduğunu gördük.

Bankalarda kadın girişimcileri hedefleyen krediler yok denecek kadar azdır; Halkbank'ın sağladığı "Genç ve Kadın Girişimci Kredisi" ise günümüz ihtiyaçlarına cevap vermekten uzaktır.

Diyarbakır ilinde uygulanan "Grameen Mikro Kredi Projesi"nin hedef gruplarının çoğunluğu kadınlardan oluşmakta; bu projenin kredi limitleri düşük olup, yok-sulun yoksulu diye tabir edilen kesimi kapsamaktadır.

Banka kredileri girişimcileri kadın/erkek ayırmadan hedeflemekte, kadınlar kredi koşullarını yerine getirebildiği takdirde bu kredilerden yararlanabilmektedirler. Bu kredilerin büyük kısmının önemli bir koşulu, işletmelerin geriye dönük en az 6 aylık bilançolarının incelenmesi sonucunda uygun buldukları takdirde krediden yararlandırımlarıdır. Bankalar yeni kurulacak işlere genelde kredi vermemektedir. Ayrıca bankaların istedikleri teminatın, alınan kredinin iki misli tutarında olması da, kredi almak isteyen kadın girişimcilerin ekonomik durumları dikkate alındığında, kadınların kredi olanaklarına erişimlerinin zayıflığına işaret etmektedir.

Kredi programları incelendiğinde, mikro ve küçük işletmelere yönelik kredi olanaklarının son derece sınırlı olduğu, bu olanakların daha çok orta veya büyük işletmelere yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum çoğunlukla mikro ve küçük ölçekte işletmeler kuran kadınların bu kredilere ulaşmasının ne kadar zayıf bir olasılık olduğuna işaret etmektedir.

Girişimcilere yönelik kredileri genel olarak şu başlıklar altında ele almak mümkündür:

1. BANKA GİRİŞİMCİ KREDİLERİ

Ülkemizde mevcut bankaların büyük çoğunluğu farklı isimler altında girişimcilere çeşitli kredi olanakları sağ-

lamaktadırlar. Bu kredilerin büyük çoğunluğu koşullar açısından benzerlik göstermektedir:

Bankaların çoğunluğu bir süredir faaliyette olan işletmelere kredi sağlamakta, en az bir bilanço döneminin sonucunu görmek istemektedirler. Bilançolarının kredi sağlamaya uygun sonuçlar taşıması gerekmektedir.

Bankalar genelde verilen kredilerin iki katı kadar teminat istemektedir. Şahıs kefaleti de geçerli olmasına rağmen, genelde memurların kefil olması istenmektedir.

Kredi faizleri genelde piyasa faizlerinin üzerinde olmaktadır ve ekonomik gelişmelere göre sıklıkla güncelleştirilmektedir.

Kredilerin vadesi 24 aya kadar uzayabilmektedir. Kredilerin taksit ödemeleri, banka tarafından belirlenen vade sınırı içerisinde, esnek ödeme olanakları ile sağlanabilmektedir. Kredilendirmelerde sektör ve cinsiyet ayrımı yapılmamaktadır.

İmalat sektörüne sağlanan kredilerde vergi ve komisyon alınmadığı için krediler daha ucuza gelmektedir.

2. ESNAF VE SANATKÂRLAR KEFALET KOOPERATİFLERİ (EKK) ARACILIĞIYLA KULLANDIRILAN KREDİLER

Esnaf ve sanatkârlar kefalet kooperatifleri, ortaklarına mesleki faaliyetleri için gerekli krediyi sağlamakta veya kredi ve banka teminat mektubu almak üzere kefil olmaktadır. Ülkemizde esnaf ve sanatkârların kredilendirilmesinde önemli bir rol oynayan bu kuruma bağlı kredi ve kefalet kooperatiflerinin sayısı 970'e ulaşmıştır.

Kooperatiflerin aralarındaki işbirliği ve bağlantıyı sağlamak amacıyla 32 Bölge Birliği kurulmuştur ve bu birlikler Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Merkez Birliği (TESKOMB) çatısı altında toplanmışlardır.

Halk Bankası kooperatif kredileri, Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri kefaletiyle esnaf ve sanatkârlara kredi kullanılmaktadır. Bu kredilerden ya-

rarlanmak isteyen esnafın üye oldukları faaliyet alanlarındaki EKK'ye başvurmaları gerekmektedir. Kooperatif kredilerinden faydalanmak için bu kooperatiflere ortak olmak zorunludur.

HALKBANK tarafından EKK'lere iskonto kredisi, işletme kredisi, aylık eşit taksitli işletme kredisi, tesis kredisi, kooperatif ihracat, tesis kredisi, istihdamı destekleme kredisi, şoför taşıt edindirme kredisi, şoför esnafına taşıt onarım kredisi, servis aracı-kamyonet yenileme kredileri kullanılmaktadır.

3. TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ (TOBB) - HALKBANK KOBİLERE YÖNELİK KREDİ PROTOKOLU

TOBB, 29 Şubat 2004 tarihinde küçük ve orta ölçekli (KOBİ) işletmelere yönelik Halkbank ile birlikte kapsamlı bir finansman inisiyatifi başlatmıştır. Söz konusu protokol kapsamında TOBB, Halkbankası'na 100 trilyon TL tutarında kaynak aktaracaktır.

Bu kaynak Halkbank tarafından, reel sektörün desteklenmesi, kredi portföylerinin çeşitlenmesi, uygun koşullarda kredi kullanımının yaygınlaştırılması ve riskin tabana yayılması ilkelerine uygun olarak, 1 yıla kadar vade ve yıllık %16,9 oranında bir maliyet ile KOBİ'lere kredi olarak verilecektir. Kredilere ilişkin anapara ve faiz ödemeleri de yeniden kredi olarak verileceğinden, bu kaynak ile 1 yıl içinde yaratılacak kredi hacmi 156 trilyon liraya ulaşacaktır. Söz konusu kaynağın en geniş şekilde dağılımını temin etmek üzere, her bir işletmeye kullanılacak kredi, azami 50 milyar lira ile sınırlandırılmıştır. Bu sayede 5 bin civarında üyeye finansman imkanı sağlanacağı tahmin edilmektedir.

Kredilendirmeye ilgili tüm değerlendirme Halkbank tarafından yapılacağından, kredilerle ilgili tüm risk ve teminatlandırma, Halkbankası'na ait olacaktır.

4. TÜRKİYE HALK BANKASI KOBİ KREDİLERİ

- Halk İşlem Kredisi
- KOBİ Sanayi Kredisi
- Turizm Kredisi
- Seracılık Kredisi

- KOBİ Yüksek Teknoloji Kredisi
- İş Makineleri Kredisi
- Onarım Kredisi
- Büyük Ölçekli Sanayi Kredisi
- ISO 9000 Kalite Standartları Belgesi ve CE İşareti Kredisi
- Fuar ve Sergilere Katılma Kredisi
- Spot Kredi
- Ürün Geliştirme Kredisi
- Bilgisayar Yazılım Kredisi
- İşyeri Yenileme ve Edindirme Kredisi
- Serbest Meslek Kredisi
- Genç ve Kadın Girişimci Kredileri
- KOBİ Teşvik Fonu Kredisi
- Sanayileşme Fonu Döviz Kredisi
- Orta Vadeli Döviz Kredisi II
- Küçük Sanayi Siteleri Fonu
- Organize Sanayi Bölgeleri Fonu
- Tabii Afete Maruz Kalan Yörelere Destekleme Fonu kredileri kullanılmaktadır.

5. KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETME (KOBİ) KREDİLERİ

Bu krediler Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) ile VAKIFBANK işbirliği içinde kullanılmaktadır.

Bu kredilerden,

- İmalat sanayinde çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren, İşyerinde en fazla 150 işçi istihdam eden,
- Bağımsız nitelikteki veya sermayesinin en fazla %25'i büyük işletmelere (holding, grup, vb) ait olan, gerçek ve tüzel kişiliğe haiz işletmeler (KOBİ'ler) yararlanabilecektir.

Kredinin konusu:

- Yurt içi ve yurt dışından yeni makine teçhizat alımı,
- Belirli bir bağlantı ve siparişin gerçekleştirilmesinde gerekli olan hammaddenin yurt içi ve yurt dışından temini,
- Normal üretim faaliyetlerine ilişkin hammadde alımında ya da işletmenin diğer ihtiyaçlarının karşılanması,
- KOBİ'lerin rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek amaçlı, üretim alanları ile ilgili entegrasyonu tamamlayacak yatırım harcamalarının karşılanması,
- KOBİ'lerin ülke içinde ve dışında pazarlanabilir ürünleri, istihdamı artırıcı üretim, kalite ve standardı geliştire-

rici yatırımlarının finanse edilmesi,

- Bankaca belirlenecek imalat sanayine yönelik diğer kullanımların finanse edilmesi, amacıyla kredi kullanılabilir olacaktır.

Kredinin limiti:

Azami 200.000 dolar karşılığı kadar Türk Lirası cinsinden kredi kullanılabilir olacaktır.

Kredinin vadesi:

Kredi genel olarak 18 ay vadeli olmak üzere, azami 24 ay vadeli olacaktır.

Kredinin faiz oranı/komisyon oranları:

Krediye; kredinin kullanıldığı tarihte, TC. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü'nce (DİE) açıklanmış en son aya ait 12 aylık Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (TEFE) + 5 puan oranında faiz uygulanacak olup, kredinin vade sonuna kadar faiz oranı sabit kalacaktır.

Kredide teminat:

Gayrimenkul ipoteği, kefalet, gerçek ticari işlemlerden doğan müşteri çekleri ve senetleri, kredi garanti fonunun (KGF) vereceği garanti.

Bu kapsamda benzer koşullara sahip eşit ödemeli ihracat kredisi de mevcuttur.

KREDİ GARANTİ FONU

1991 yılında kurulan Kredi Garanti fonu KOBİ'lerin Halkbankası, Vakıfbank, Şekerbank ve Garanti Bankası tarafından kullanılan kredilerine garanti vermek amacıyla gütmektedir.

TESK (Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu), TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği), TOSYÖV (Türkiye Orta Ölçekli İşletmeler, Serbest Meslek Mensupları Ve Yöneticiler Vakfı), KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı), MEKSA (Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı) ve Halkbankası tarafından kurulmuştur.

Kredi Garanti Fonu için KOBİ tanımı 250 işçiye kadar işçi istihdam eden işletmeler olmaktadır.

Garantinin Koşulları: Kredi Garanti Fonu, anlaşma yapı-

lan bankaların yönlendirdiği projelerin yapılabilirliğini değerlendirerek bu projelere garanti kefaleti sağlamaktadır. Sağlanan garanti kefaleti kredinin büyüklüğüne göre değişmektedir. Kredi garanti fonu maksimum 400.000 euro ya eşdeğer kredilere kefalet sağlamaktadır. Kredinin tutarı 200.000 euro'ya kadar olan kredilerin %80'ine garanti kefalet vermektedir. 200.000 euro ile 400.000 euro arasındaki kredi tutarlarının ise %70 kredi kefalet sağlamaktadır.

Kredi garanti fonu vermiş olduğu garanti kefaletinin karşılığı olarak nakit kredilerden %3, gayri nakdi kredilerden %2 komisyon tahsil etmektedir.

Toplam fonları 4.7 milyon euro olan Kredi Garanti Fonunun fonlarını arttırmaya yönelik çalışmaları devam etmektedir.

Bugüne kadar 1,200 projeye, kredi garanti fonu aracılığıyla finansman sağlanmış olup, bu sayede temin edilen kredi miktarı 68 milyon euro'ya ulaşmıştır. Fon'un sorunlu kredi oranı ise sadece %4'dür.

6. KREDİ SAĞLAYAN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Türkiyede kredi olanağı sağlayan sivil toplum kuruluşlarının büyük çoğunluğu mikro ölçekteki işletmeleri ve genelde kadınları hedeflemektedirler. Bu kuruluşların verdikleri krediler genelde küçük miktarlarda olup mikrokredi özelliğindedir.

Mikrofinans kuruluşları:

Grameen Mikro Kredi Projesi

Dünyada özellikle yoksul ülkelerde yaygın olarak kullanılan mikrokredi uygulamalarının bölgemizdeki ilk örneğidir. Haziran 2003'te Diyarbakır'da Türkiye İsrافی Önlleme Vakfı, Grameen Bankası arasında düzenlenen protokol ve işbirliği kapsamında başlatılmıştır.

Bu proje ile özellikle ekonomik olarak yoksulun yoksulu diye tabir edilen gruplar hedeflenmektedir. Projenin ağırlıklı hedef grubunu ise kadınlar oluşturmaktadır. Şimdiye kadar kredi yararlanıcılarının % 90'dan fazlası kadınlar olmuştur. Kredi verilmesi aşamasında genelde 5 kişilik gruplar oluşturulmaktadır. Teminat sorunu 'da-

yanışma grupları' içinde kredi alanların birbirlerine kefil olma yöntemiyle çözülmektedir. Sistemde faiz yerine hizmet bedeli terimi kullanılmaktadır. Kredi vadesi 3, 6, 9 ve 12 aylık seçeneklerden oluşmaktadır. Şimdiye kadar 12 aylık seçenek tercih edilmiştir. İlk haftadan itibaren geri ödemeler başlatılmaktadır. Haftada zorunlu asgari bir milyon liralık tasarruf öngörülmektedir.

Grup oluşturulduktan sonra bir hafta boyunca hedef gruplarla toplantılar yapılarak sistem ve kredi kullanımı konusunda eğitim ve bilgilendirme yapılmaktadır. Kredi uygulamaları kırsal alanı da kapsayacak şekilde Diyarbakır merkez ve Bismil ilçesinde başlatılmıştır. İlk defa Diyarbakır'da 18 Temmuz 2003 tarihinde dağıtılmaya başlanan, 200 ile 500 milyon lira arasında değişen, toplam 460 milyar TL tutarında mikrokredi, Eylül 2004 tarihi itibarıyla 850 kadına verilmiş bulunmaktadır. Faiz oranı yıllık %20 dir. Geri dönüşümler haftalık olarak yapılmaktadır. Bugüne kadar verilen bütün kredilerde %100 geri dönüşüm sağlanmıştır. Bismil şubesi açılmış, Çınar ilçesi ile Batman ve Siirt illerinde de şubelerin açılması planlanmaktadır.

Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV)

1969 yılında kurulan vakfın amacı tarımsal kalkınmanın desteklenmesidir.

Son dönemlerde TKV aynı kredi ve teknik destek programlarını kentsel faaliyetlere kaydırmış, bireysel kullanıcılara 3.000, grup kullanıcılarına ise 10.000 dolar üst limit ile aynı kredi sağlamaya başlamıştır. Bu kredileri, oluşturduğu Girişimci Destekleme Fonu (GDF) kapsamında kullanılmaktadır. Bu krediler şimdiye kadar Diyarbakır, Mardin, Batman merkez ve ilçelerdeki girişimcilere verilmiştir. Kredilendirme kurulan iş için alınan ekipmanların faturaları karşılığı alım yapılan iş yerine ödeme şeklinde yapılmaktadır.

2002 yılında başlayan uygulama kapsamında 2004 yılı sonuna kadar 52 kişi veya gruba toplam 220.000.000.000 TL. kredi kullanılmıştır. TKV, proje müdürlüklerinin bulunduğu diğer illerde de bu kredileri kullanılmaktadır. Kredilerin aylık faiz oranları %3'tür. Faiz oranları gerektiğinde güncelleştirilmektedir. Kredilerin geri ödemeleri 6'ncı aydan itibaren başlamakta ve 1,5 yılın sonunda bitmektedir. Kredi yararlanıcılarının %70'i kadınlardan oluşmaktadır. Vakıf, bu

kredileri vermeyi 2004 yılı sonu itibarıyla sona erdirecektir.

Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP)

Dünya Bankası'nın desteklediği ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu SYDV aracılığıyla yürütülen proje yoksul kesimleri hedeflemekte, grup oluşturan girişimcilere öncelik tanınarak her bireye kırsal alanda 3.000, kentsel alanda ise 5.000 dolar kredi sağlanmaktadır. Krediden yararlanım için belirlenen formata göre kabul edilebilir proje sunulması gerekmektedir. Kredi, verildiği tarihteki TL. kuru üzerinden ve faiz uygulanmadan 2. yılın sonunda ilk taksidi ödenmek üzere, toplam 3 taksit halinde ödenmektedir (Toplam 4 yıl vadeli).

EK 4. GAP BÖLGESİNDE KADINLARA YÖNELİK ÇALIŞMALARDA BULUNAN KAMU ve SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ FAALİYETLERİ

Saha çalışmasının yapıldığı Adıyaman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa illerinde kadınlara yönelik çalışmalarda bulunan başlıca kamu ve sivil toplum kuruluşları ve faaliyetleri aşağıda yer almaktadır (Gaziantep ilinde yürütülen saha çalışması ABİGEM tarafından sadece kadın girişimciler ile görüşmeler kapsamında yapıldığından bu konuya ilişkin bilgiler mevcut değildir).

1. HALK EĞİTİM BAŞKANLIĞI

Milli Eğitim Müdürlükleri bünyesinde Halk Eğitim Başkanlıkları bulunmaktadır. Halk Eğitim Başkanlığı bünyesinde de Halk Eğitim Merkezleri ve Mesleki Eğitim Merkezleri yer almaktadır.

Halk Eğitim Merkezleri (HEM)

Her ilde mevcut olan Halk Eğitim Merkezleri bir çok konuda beceri kursları açmaktadır. Genelde bu kurslar giyim, el sanatları, kuaförlük, dikiş-nakış, makrame, trikotaj gibi konularda düzenlenmektedir. Kadınlar kurslara büyük oranda boş zamanlarını değerlendirmek, sosyal bir çevrede bulunmak, kendi ihtiyaçlarını karşılamak ve çeyiz hazırlamak için gelmektedirler. Kuaförlük kursu alan kadınların bazıları bu meslekte çalışmaya başlamışlardır. Genelde HEM kurslarına devam edenlerin ancak %2'si iş kurma girişiminde bulunduğu bildirilmiştir.

HEM kurslarının bir yararı da, bir işyerinde çalışmak için bu işi bildiğine dair bir belge sağlamasıdır. Ancak, burada verilen kurslar yasal olarak işyeri açılması için yeterli olmamaktadır.

Mesleki Eğitim Merkezleri

Bir kişinin kendi işini kurabilmesi için çıraklık, kalfalık, ustalık sürecinden geçmesi ve bunu belgelenmesi gerekmektedir. Kişinin önce bir işyerinde çırak veya kalfa olarak çalışması, ustalık belgesini alabilmesi için de hem bir işte çalışması hem de Mesleki Eğitim Merkezi'nin düzenlediği kurslara katılması gerekmektedir.

Merkez, 113 meslek kolunda kurslar düzenlenmektedir. Kurslar sonunda başarılı olanlara ustalık belgesi verilmektedir. Bu mesleklere ilişkin işyerinin yasal olarak açılabilmesi ancak bu aşamalardan sonra mümkün olabilmektedir.

2. KIZ MESLEK LİSELERİ

Kız meslek liselerindeki öğrencilerin çoğu üniversite girişi sınavlarında kendilerine avantaj sağlayan bölümlere yönelmektedir. Beceri gerektiren mesleklere ilişkin bölümlerin tercih edilmesi durumu son derece azalmış, hatta birçok bölüm kapanmıştır. Halen en fazla tercih edilen bölüm çocuk gelişimi bölümüdür.

Bu liselerde belirli dönemlerde hedef gruplardan gelen talepler doğrultusunda çeşitli beceri ve meslek edindirme kursları düzenlenmektedir. Farklı kurs konularında yetkin eğitim kadroları mevcuttur.

3. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARI

Valilikler bünyesinde bulunan vakıflar, özellikle halı-kilim dokuyuculuğu alanında, yoksul kadınlar için istihdamaya yönelik kurslar düzenlemektedir.

Bu Vakıf, Dünya Bankası kaynakları ile uygulanmakta olan Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) kapsamında, bireysel veya grup olarak, işini kurmak isteyen yoksullara kişi başına 2000 dolar faizsiz kredi sağlamaktadır.

4. GAP-ÇOK AMAÇLI TOPLUM MERKEZLERİ (ÇATOM):

GAP İdaresi bünyesinde çalışan ÇATOM'larda kadınlara yönelik çok amaçlı eğitim programları yürütülmektedir. ÇATOM'ların hedef grupları yoksul kadınlardan oluşmaktadır. GAP bölgesinde toplam 28 ÇATOM mev-

cuttur; çalışmanın yürütüldüğü 4 ilde de ÇATOM merkezleri bulunmaktadır. Bu merkezlerde okuma-yazma, anne ve çocuk sağlığı, bilinç yükseltme çalışmalarının yanı sıra, beceri edindirme ve gelir getirici faaliyetlerde de bulunan kadınlar bugüne kadar dikiş-nakış, kilim, takı, keçe vb. üretiminde bulunmuşlardır. Kursların önemli kısmı diğer kurumlarla işbirliği halinde yürütülmektedir. Gelir getirici etkinlikler alanında, Mardin ilindeki ÇATOM'lar en faaldir. Mardin'de il merkezinde üç, ilçe merkezlerinde üç tane olmak üzere toplam altı ÇATOM bulunmaktadır. Bir yıllık bir geçmişi bulunan Diyarbakır ÇATOM henüz gelir getirici faaliyetlere geçmemiştir.

Düzenlenen kurslar ve eğitimlerin başlıcaları:

- Okuma-yazma,
- Hukuk eğitimi,
- Halk oyunları,
- Sağlık eğitimi,
- Bilgisayar,
- Erken çocuk gelişimi,
- Ahşap boyama kursu,
- Estetisyenlik,
- Bağlama çalma,
- Tekstil,
- Hamur işleri,
- El sanatları,
- Mardin taşı işleme,
- Telkari gümüş işlemeciliğidir.

ÇATOM saha sorumlularından 20 kişi Mikro İşletme Eğiticiler Eğitimi almış bulunmaktadır. Bu eğitimin içeriği "Kendi İşini Kur" eğitimi ile büyük paralellik göstermektedir.

Bunun yanında ÇATOM'lar tarafından kendi bünyelerinde veya bireysel girişimcilere kurulan iş yerleri de bulunmaktadır.

ÇATOM' lar tarafından kurulan işlerin başlıcaları:

- Tekstil atölyesi (Batman),
- Kuaför ve tekstil (Halfeti-Ş.Urfa),
- Yorgan atölyesi, güzellik merkezi (Kilis),
- Keçe atölyesi (Yakubiye mah.-Ş.Urfa),
- Kilim atölyesi (Dargeçit, Kılavuz-Mardin, Evren ÇATOM-Mardin),
- Oltu taşı atölyesi (Dargeçit-Mardin),

5. MESLEKİ EĞİTİM VE KÜÇÜK SANAYİ DESTEKLEME VAKFI (MEKSA)

Mesleki eğitim konusunda yetkinleşen kurum Diyarbakır, Şanlıurfa ve Gaziantep illerinde faaliyet göstermektedir. Kadınlara yönelik büro yönetimi, sekreterlik, halkla ilişkiler ve bilgisayar konusunda eğitimler düzenlenmektedir.

6. TÜRKİYE İŞ KURUMU (İŞKUR)

İşsizlerin kaydını tutmakta ve iş bulmalarına aracılık etmektedir. Genelde işçi ile işveren arasında köprü görevini gören bir kuruluştur. Kurumun, Dünya Bankası destekli istihdam garantili kurslara yönelik destekleme projesi mevcuttur. 2004 yılı içerisinde koşulları henüz belli olmayan AB kaynaklı bir projenin uygulamaya geçeceği yetkililer tarafından belirtilmiştir.

7. KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ GELİŞTİRME VE DESTEKLEME İDARESİ BAŞKANLIĞI (KOSGEB)

KOSGEB'in Şanlıurfa ilinde işletme geliştirme merkezi, Diyarbakır'da da bir temsilciliği bulunmaktadır. KOSGEB'in, finansmanı kısmen AB fonlarından karşılanan, girişimcileri desteklemeye yönelik bazı projeleri bulunmaktadır:

Küçük Ölçekli İş Kurma Danışmanlık Desteği Projesi

- Kendi işini kurmak isteyenlerin girişimciliğe yatkınlık ve beceri değerlendirmesi,
- Kısa dönemli girişimcilik eğitimi,
- Yapılabilirlik ve iş planı hazırlama danışmanlığı,
- Muhasebe, hukuk, maliyet, pazarlama ve satış danışmanlıklarını içermektedir.

Bu kapsamda girişimci adaylarına çeşitli eğitimler verilecek ve başarılı olanlar kabul görebilecek projelerle geldikleri takdirde 10.000 euro'ya kadar kredi desteği alabilecek. Bu kredinin 2.000 euro'su hibe, geri kalanı faizsiz kredi olarak verilmektedir.

İş Geliştirme Merkezi Projesi (İŞGEM)

"Özelleştirme Sosyal Destek Projesi" kapsamında, KOSGEB, Bakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

ve Türkiye İş Kurumu işbirliği ile yürütülmektedir. Küçük işletmeler kurmak isteyen girişimcilere, belli dönemlerde büro ve donanımların ortak kullanımını ücretsiz sağlayarak, işlerini kurmalarına destek sağlamaktadır. Bu merkezlerde işletmelerin ihtiyaç duyduğu bir çok alanda bilgi desteği de sağlanmaktadır. Bu projeden özelleştirme ve ekonomik reform programları nedeniyle işini kaybetmiş, işsizlik kaydını yaptırmış ve işini kurmak isteyen kişiler ile son altı ayda işini kurmuş olan girişimciler yararlanmaktadır.

Genç Girişimci Geliştirme Programı

Üniversite son sınıf ve yüksek lisans öğrencilerinden işlerini kurmak isteyen veya aile işletmesini geliştirmek isteyenlere kapsamlı bir eğitim programı olanağı sunmaktadır.

8. TÜRKİYE KALKINMA VAKFI (TKV)

Türkiye Kalkınma Vakfı kırsal faaliyetlere yönelik çeşitli krediler sağlamak ve eğitim faaliyetleri yürütmektedir. Vakfın kredi verdiği ve başarılı olan 52 girişimcinin %70'ini kadınlar oluşturmaktadır. Vakıf bünyesinde Kadınlara Kendi İşini Kur (KİK) eğitimleri verilmektedir.

9. DİKASUM (Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi)

Kadın sorunlarını araştırma ve uygulama merkezi olarak çalışan DİKASUM Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi bünyesinde çalışmaktadır. Diyarbakır'ın en yoğun göç alan Hasırlı mahallesinde kadınların ücret ödemediği yararlandıkları bir çamaşırhane ve tandır evi kurmuştur. Çamaşır yıkamaya gelen kadınların çocuklarının yararlanması için bir oyun odası da bulunmaktadır. Günde ortalama 50 kadının faydalandığı bu evlerde ayrıca okuma-yazma ve temel sağlık eğitimleri de verilmektedir. DİKASUM ayrıca gelir getirici faaliyetlerin yer aldığı cam, seramik ve takı atölyeleri bulunan *Yeni Yaşam Evlerini* açmış bulunmaktadır.

10. HAKYAD (Hanımlar Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı)

HAKYAD, Bağlar semtinde 2,5 yıldır sosyal güvencesi

olmayanlara sağlık hizmeti veren bir poliklinik işletmektedir. Kadınların kurduğu poliklinik önceleri sadece kadınlara hizmet vermiştir. Halen poliklinikte çalışan 10 kişi arasında erkekler de bulunmakta ve poliklinikte kadın/erkek herkese hizmet verilmektedir.

11. İL ESNAF SANATKÂR ODALARI BİRLİĞİ

İllerde çeşitli meslek odalarını çatısı altında toplayan bir birliklerdir. Üyeleri arasında çoğunlukla kuaför, terzi, lokantacı ve tuhafiyeciler bulunmaktadır. Bu birliklerdeki kadın üyelerin sayısı ilden ilden değişmekle beraber %5-10'un üzerine çıkmamaktadır.

Birlik, üyelerine Halkbank esnaf kredilerinden yararlanma durumunda kefillik ve aracılık etmektedir.

TESK ve İl Esnaf Sanatkâr Odaları işbirliği ile AB programları kapsamında kadın girişimci adaylarına girişimcilik eğitiminin planlandığı projenin hazırlıkları yürütülmektedir.

12. TİCARET ve SANAYİ ODALARI

Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odasının kadınlara istihdam olanağı sağlayan ve kadın girişimcilere bazı olanaklar sağlayacak projeleri devam etmektedir. Oda, kadın istihdamına yönelik bir *Kafeterya* açmıştır.

Adıyaman Ticaret ve Sanayi Odası, ildeki kadın girişimci grubunun örgütlenmesine çeşitli konularda destek sağlamaktadır.

13. KADIN MERKEZİ (KA-MER)

KA-MER, 1997 yılında Diyarbakır'da kadının insan haklarını savunmak üzere kurulmuş bir kadın merkezidir. GAP-GİDEM'in birinci döneminde uyguladığı Kadın Girişimciliği Projesi bu kuruluş ile birlikte yürütülmüştür. Kızıltepe, Batman, ve Diyarbakır illerinde kadın grupları oluşturularak işyerlerinin açılmasına destek sağlanmıştır. Bu proje çerçevesinde kadınların işlettiği 6 iş yeri kurulmuştur (1 kutu atölyesi, 1 semt pazarı, 2 lokanta, 2 kreş). Bu işbirliği sonucunda, KA-MER kendi

bünyesinde danışmanlık hizmetleri sağlanması amacıyla “Kadın Girişimciliği Birimi” oluşturmuştur.

KA-MER, Diyarbakır dışında saha çalışmasının yapıldığı Mardin ve Şanlıurfa illerinde de desteklediği kuruluşlar ile çalışmalarını yürütmektedir.

14. KADIN EMEĞİNİ DEĞERLENDİRME VAKFI (KEDV)

KEDV, merkezi İstanbul’da olan bir kadın örgütüdür. Marmara Bölgesinde kadınlara mikrokredi veren MAYA (Mikro Ekonomik Destek İşletmesi) isimli bir girişimi bulunmaktadır. KEDV, Diyarbakır ve Mardin illerinde çocuk bakım evleri ve mum atölyeleri kurmuştur.

15. SELİS

2 yıldır kadın danışma merkezi olarak çalışan bu kuruluşta temel olarak kadınlara psikolojik destek, sosyal ve hukuk danışmanlığı hizmetleri sağlanmaktadır. Geçtiğimiz yıl gelir getirici faaliyetler olarak kilim ve dikiş atölyeleri kurulmuştur. Pazar sorunu nedeniyle kilim atölyesi şu anda çalışmamaktadır. Özellikle yöresel kıyafetler dikilen dikiş atölyesine yurt dışından sipariş de alınmasına rağmen pazar sıkıntısı çekilmektedir. SELİS ileride kreş ve lokal açmayı planlamaktadır.

16. YOKSULLUĞU AZALTMA MİKRO KREDİ PROJESİ

Bu proje, Grameen Trust ve Türkiye İsrافی Önleme Vakfı arasında ve Diyarbakır Valiliği tarafından onaylanan bir protokolle 11 Haziran 2003 tarihinde başlamıştır. Bir proje direktörü ve ikisi alan yöneticisi olmak üzere, 3 yabancı uzman ve 9 yerel çalışanla projeyi yürütmekte olan Grameen Trust’ın, toplamda 900 bin dolar dağıtarak geri dönüşümünü sağlayacağı 3 yıl sonunda, projeyi tamamen yerel aktörlere devretmesi öngörülmektedir.

EK 5. KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİ DESTEKLEYEN ULUSLARARASI ve ULUSAL KURUMLAR

Aşağıda sıralanan kurumlar, kadın girişimciliğine ya doğrudan fon vererek ya da değişik program ve projeler kapsamında destek vermektedirler:¹

1. ULUSLARARASI KURUMLAR

African Development Bank
Asian Development Bank
The Commonwealth Secretariat
Department for International Development, UK (DFID)
Inter-American Development Bank International Labor Organization: SEED (Small Enterprise Development)
International Labour Organization, Employment Sector Division- Informal Economy (INFECO)
United States Agency for International Development, Office of Women in Development
United Nations Children's Fund (UNICEF)
United Nations Development Fund (UNDP)
United Nations Development Fund for Women (UNIFEM)
United Nations Division for the Advancement of Women (CEDAW)
United Nations Economic Commission for Africa (UNECA)
United Nations Statistical Institute for Asia and the Pacific
The World Bank Group
USAID Gender Reach

2. ULUSAL KURUMLAR

Almanya Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ)
German Agency for Technical Cooperation (GTZ)
Kreditsanstalt für Wiederaufbau (KfW)
Avusturya Ministry of Foreign Affairs
Avusturalya Australian Agency for International Development
Belçika Belgian Administration for Development Cooperation

Danimarka Ministry of Foreign Affairs
Finlandiya Ministry for Foreign Affairs (FINNIDA)
Fransa Ministère des Affaires Étrangères
Hollanda Ministry of Foreign Affairs
İsveç Swedish International Development Agency (SIDA)
İsviçre Swiss Agency for Development Cooperation (SDC)
İtalya Ministry of Foreign Affairs
Japonya Japan Bank for International Cooperation (JBIC)
Japan International Cooperation Agency (JICA)
Kanada Canadian International Development Agency (CIDA)
Norveç Norwegian Agency for Development Cooperation (NORAD)

3. KÜRESEL VE BÖLGELERE GÖRE KURUMLAR

KÜRESEL KURUMLAR

► Mikrofinans Kuruluşları ve STK'lar

Women's Opportunity Fund

2122 York Road, Suite 340, Oak Brook, Illinois 60523, USA
Tel: 630-645-4100/215, fax: 630-645-1458,
email: wof@opportunity.org
Website: www.womensopportunityfund.org

Women for Women International

733 15th Street NW, Suite 340, Washington, DC 20005, USA
Tel: +1 (888) 504-3247, fax: +1 (202)737-7709,
email: general@womenforwomen.org

Women's World Banking

8 West 40th Street, New York, NY 10018 USA
Tel. (212) 768-8513, fax: (212) 768-8519,
email: ww@swwb.org
Website: www.womensworldbanking.org/INDEX.HTM

¹ Sunulan liste Sussex Üniversitesi Kalkınma Çalışmaları Enstitüsü için Kasım 2001'de Paola Brambilla, Emma Bell ve Charlotte Sever tarafından hazırlanan rapordan yararlanılarak ve geniş bir elektronik araştırma sonucu hazırlanmıştır.

The Foundation for International Community Assistance (FINCA)

1101 14th street, N.W., 11th Floor, Washington, D.C.,
20005, USA
Tel: +1 (202) 682-1510, fax: +1 (202) 682-1535,
email: finca@villagebanking.org
Website: www.villagebanking.org/

Save the Children International

54 Wilton Road, Westport, CT 06880, USA
Tel: +1 800 728-3843,
Website: www.savethechildren.org/contact.shtml

► **Araştırma Enstitüleri**

Institute of Development Studies

University of Sussex, Brighton BN1 9RE, UK
Tel.: +44 (1273) 606261,
fax: +44 (1273) 621202/691647
Website: www.ids.ac.uk/ids/index.html

Special Unit for Microfinance (SUM)

United Nations Capital Development Fund
Two UN Plaza, 26th Floor, New York, NY 10017, USA
Fax: 212/ 906-6479, general email: info@uncdf.org
Website: www.uncdf.org/sum/index.html

International Center for Research on Women (ICRW)

1717 Massachusetts Avenue, NW, Suite 302,
Washington, DC 20036, USA
Tel: +1 (202) 797-0007, fax: +1 (202) 797-0020,
email: info@icrw.org

► **Destekleyici Organizasyonlar**

International Coalition on Women and Credit

Website: www.womensworldbanking.org/English/1000/coalition/

► **Elektronik Kaynaklar**

Virtual Library on Microcredit

Global Development Research Center
SP 354, 2-15-1, Shibuya, Shibuya-ku,
Tokyo - 150-8944, Japan
email: hsrinivas@gdrc.org, website:
www.gdrc.org/icm/
(http://www.gdrc.org/icm/wind/wind.html)

► **Çoktarafli kuruluşlar**

International Labour Office (ILO)

Small Enterprise Development Programme (SEED)
CH-1211 Geneva 22, Switzerland
Tel: +41 (22) 7996862, fax: +41 (22) 7997978,
email: IFP-SED@ilo.org
Website: www.ilo.org/public/english/employment/ent/sed/index.htm

BÖLGELERE GÖRE KURUMLAR

AFRİKA:

► **Mikrofinans Kuruluşları ve STK'lar**

Women's Finance House Botswana (WFHB)

Private Bag 124, Gaborone, Botswana
Tel: +267 356-500, fax: +267 304-176

The Gambia Women's Finance Association (GAWFA)

PMB 81, Banjul, The Gambia
Tel. +220 397-063, fax +220 397-062,
email: gawfa@gamtel.gm

Kenya Women Finance Trust (KWFT)

Muchai Drive, off Ngong Road, Nairobi, Kenya
Tel. +254 (2) 725-255, fax +254 (2) 723-883,
email: kwft@arcc.or.ke

DUTERIMBERE

Boulevard L'OUA, near traffic lights at crossroad,
Gikondo and Kacyira, Kigali, Rwanda
Tel. +250 73-598, fax +250 72-184,
email: duterimb@rwandatel1.rwanda1.com

Women Finance Cooperative of Zambia Limited (WFCZ)

Plot 11072, National Housing Authority Bank
Building, Kabwata Estates, Burma Road, Lusaka,
Zambia
Tel. +260 (1) 221-628, fax +260 (1) 227-335
(call first), email: wfcz@zamnet

Tototo Home Industries

Wajir Rd., Tudor, P.O. Box 1636, Mombasa, Kenya
Fax 00254 11 491702, Att. Beata Mkok,
e-mail: tototo@africaonline.co.ke

PELIP Housing Company

9th Floor Eric Tindale Building, Govan Mbeki Avenue,
PO Box 364, Port Elizabeth 6000, South Africa
Tel: +27 (41) 506 2459 Fax: +27 (41) 506 2380
email: pelip@iafrica.com

Uganda Women's Finance Trust Limited (UWFT)

Buganda Road, Kampala, Uganda
Tel. +256 41-251-109, fax +256 41-255-144,
email: uwft@swiftuganda.com

Fondation pour le developpement local et le partenariat (FONDEP)

Avenue Hassan II, Immeuble Essâada, Entrée 5,
9ème étage, Rabat 10.000 - Maroc
Tel: +212 (7) 70 88 35, fax: (212) 7 70 88 67,
email: fondep@fusion.net.ma
Website: www.fusion.net.ma/fondep/

► Kurumlar-Birlikler-Sendikalar**Self Employed Women's Union (SEWU)**

35 Baines House, 60 Broad Street, Durban 4001,
South Africa
P.O.Box 62745, Bishopsgate, Durban 4008,
South Africa
Tel. +27 (31) 304 6504, fax +27 (31) 304 6503,
e-mail: sewu@sn.apc.org
Website: www.wiego.org/movement/SEWU.html

► Bankalar**Caisse Cooperative d'Epargne et de Credit Mutuel (CECM)**

5188 Minipext BDI, Bujumbura, Burundi
Tel. +257 226-682, fax: +257 226-682

► Diğer Organizasyonlar**Association d'Entraide des Femmes (AssEF)**

01 BP 1048, Cotonou, Senegal
Tel: (229) 30-22-51 Fax: (229) 31-35-59

Women's World Banking Ghana Savings and Loans Company Ltd. (WWBG)

01 BP 1048, Cotonou, Bénin
Tel. +229 30-22-51, fax +229 31-35-59

Women's Development Banking (WDB)

Metal Box Centre, 12 th floor, Auckland Park, 2006
Johannesburg, South Africa
Tel. +27 (11) 726-4320, fax +27 (11) 726-1938,
email: wdb@wn.apc.org

Mutuelle d'Epargne et de Credit des Groupements de Femmes des Plateaux (ADZEDZI)

BP 479, Kpalime, Togo
Tel. +228 41-04-61, fax +228 41-01-63

Femmes Developpement Enterprise en Afrique (FDEA) (Women Development Enterprise in Africa)

Rue 1 X F point E, Bourgviba, PB 3921, Dakar, Senegal
Tel: +221 23.00.58/220240, fax: +221 25-42-87

ASYA - PASIFIK:**► Mikro Finans Kuruluşları ve STK lar****Centre For Development Alternatives**

First Floor, GK Flats, Medavakkam Koot Road,
Chennai-601 302, India
Email: cfda@vsnl.com,
website: www.cfda.wmnsnetbiz.com/

ACLEDA - The Association of Cambodian Local Economic Development Agencies (ACLEDA)

132, Street 163, Tuol Tumpung I, P.O. Box 1149,
Phnom Penh, CAMBODIA
Tel +855 (23) 364-619, fax +855 (23) 364-914 ,
email acleda@forum.org.kh
Website: www.bellanet.org/partners/mfn/acleda.htm

Grameen Bank

Website: www.grameen-info.org/

Shakti Foundation for Disadvantaged Women (SHAKTI)

Shantras House, House #49, Road #12A (new),
Dhanmondi R/A, Dhaka 1209, Bangladesh
Tel. +880 (2) 9121645, fax +880 (2) 911 2650,
email: shakti@citechco.net

Friends of Women's World Banking/India (FWWB/INDIA)

G-7, Sakar I Building, Opposite Gandhigram Station,
Ashram Road, Ahmedabad 380 009, India
Tel. +91 (79) 658 0119, fax: +91 (79) 650 0119,
email: fwwb@wilnetonline.net

Association of Women Entrepreneurs of Karnataka (AWAKE)

B-76, Industrial Estate, Rajajinagar, Bangalore 560
044, India
Tel. +91 (80) 338 9964/5874, fax +91 (80) 338 9964
(call first), email: awakener@blr.vsnl.net.in,
website: www.bangalorennet.com/awake

Women's World Banking/Japan (WWB Japan)

Yamasa-Mita Hights 1F, Mital-12-22, Meguro-ku,
Tokyo 153, Japan
Tel. +81 (3) 3711-8514, fax +81 (3) 3711-8550,
email: adachi@p-alt.co.jp
Website: www.p-alt.co.jp/wwb/

Center for Agriculture and Rural Development (CARD)

120 M. L. Quezon St., City Subdivision, San Pablo
City 4000, Philippines
Tel. +63 (49) 562-4309, fax +63 (49) 562-009,
email: card@msc.net.ph

Negros Women for Tomorrow Foundation (NWTF)

102 San Sebastian/Verbena Streets, 6100 Bacolod City,
Philippines
Tel. +63 (34) 433-7025, fax +63 (34) 433-0228,
email: pdnwtf@babysky.net.ph

Janashakti Bank Societies (JBS)

Women's Development Federation (WDF) of Hambantota
Vihara Maha Devi Mandiraya, Hambanthota Mawatha,
Hambanthota, Sri Lanka
Tel. +94 (1) 047-20499, fax +94 (1) 047-20499,
email: hwdf@slt.net.lk

Bangladesh - Association for Social Advancement (ASA)

23/3 Block-B, Khiliji Road, Shamoli, Mohammadpur,
G.P.O. Box 2507, Dhaka 1207, Bangladesh
Tel. +880 (2) 811-09-34, fax +880 (2) 811-11-75,
email: asa@bd.drik.net Website: www.asabd.org

India - Society for Helping Awakening Rural Poor through Education (SHARE)

1-244/58, Rajeen Nagar, Nacharam, Hyderabad-17,
Andhra Pradesh, India
Tel. +91 (40) 715-8387/8184, fax +91 (40) 717-3558,
email: share@hd1.vsnl.net.in

Nepal - Centre for Self-Help Development (CSD)

P.O. Box 8852, Thapathali, Kathmandu, Nepal
Tel. +977 (1) 245-469, fax +977 (1) 245-469,
email: csd@csd.mos.com.np

Sri Lanka - Sarvodaya Economic Enterprises Development Services (SEEDS)

Arthadharma Kendraya, 45 Rawatawatte Road,
Moratuwa, Sri Lanka
Tel. +94 (1) 75-558081, fax +94 (1) 74-202393,
email: seedsrep@sri.lanka.net

Pusat Pengembangan Sumberdaya Wanita (PPSW)

Centre for Women's Resources Development
Billy Moon H1 No.10, Pondok Kelapa, Jakarta,
13450, Indonesia
Tel. +62 (61) 8642134/8657945, fax +62 (61) 8642134,
email: ppsw@indo.net.id

► Araştırma Kurumları**Women in Credit Information and Resource Centre (WCIRC)**

Islamabad, Pakistan.
Contact: Zahra R. Babar, Programme Manager,
email: wcirc@isb.comsats.net.pk

► Kurum-Birlikler-Sendikalar**Self Employed Women's Association (SEWA)**

SEWA Reception Centre , Opp. Victoria Garden ,
Bhadra, Ahmedabad - 380 001. India
Tel: +91 (79) 5506444, 5506477,
fax : +91 (79) 5506446, email :mail@sewa.org

► Bankalar**SEWA Cooperative Bank, India**

109 Sakar-2 Ellis Bridge opposite Town Hall,
Ahmedabad , India
Tel. +91 (79) 646-6384, fax +91 (79) 657-6074,
email: sewabank@email.com
Website: www.sewa.org

AVRUPA**► Mikro Finans Kuruluşları ve STK'lar****Bosnian Committee for Help (BOSPO)**

Rudarska 72, 75000 Tuzla, Bosnia and Herzegovina
Tel. +387 (75) 281-607, fax +387 (75) 283-247,
email: bospo@bih.net.ba

Russian Women's Microfinance Network (RWMN)

Stolovy Pereylok 6/2, Room 418, Moscow 121863,
Russian Federation
Tel. +7 (95) 202-9812, fax +7 (95) 203-0807,
email: rwmn@com2com.ru

► **Kurum-Birlikler-Sendikalar**

Association pour le Développement des Initiatives Economiques par les Femmes (ADIEF)
1, allée des Rives de Bagatelle, 92150 Suresnes, France
Tel. and fax: +33 (1) 47-28-86-41

Fundación Laboral WWB en España (WWB Spain)
C/ Villanueva 31 1o Dcha, 28001 Madrid, Spain
Tel. +34 (91) 435-47-03, fax +34 (91) 576-80-26,
email: ww@mad.servicom.es
Website: www.servicom.es/WWB/

► **Bankalar**

Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives - Thailand
469 Nakornsawan Road, Bangkok, Thailand
Tel. +66 (2) 2800180, fax +66 (2) 2800442,
email: train@baac.or.th
Website: www.baac.or.th/eng_baac/home.htm

ORTADOĞU

Social Fund for Development, Government of Egypt
Website: www.sfdegypt.org/en/

KUZEY AMERİKA

► **Mikro Finans Kuruluşları ve STK'lar**

Women's Opportunities Resource Center (WORC)
1930 Chestnut Street, Suite 1600, Philadelphia, PA 19103, USA
Tel. +1 (215) 564-5500, fax +1 (215) 564-0933,
email: worc-pa@erols.com Website: www.worc-pa.com

Ms. Foundation for Women

120 Wall Street, 33rd Floor, New York, NY 10005, USA
Tel: +1 (212) 742-2300, fax: +1 (212) 742-1653,
email: info@ms.foundation.org
Website: www.ms.foundation.org/

LATİN AMERİKA VE KARAIPLER

► **Mikro Finans Kuruluşları ve STK'lar**

Fundación Banco Mundial de la Mujer (FBMM)
Colón 1140, Córdoba 5000, Argentina
Tel. +54 (51) 425-8318, fax: +54 (51) 425-8318
(call first), email: wwba@arnt.com.ar

Fundación Boliviana para el Desarrollo de la Mujer (FUNBODEM)

René Moreno 476, Santa Cruz, Bolivia
Tel. +591 (3) 362-417, fax +591 (3) 362-417
(call first), email: funbodem@cotas.com.bo

Associação Brasileira para o Desenvolvimento da Mulher/Banco da Mulher

Rua da Candelaria, 9-Sala 401, Rio de Janeiro CEP - 20091, Brazil
Tel. +55 (21) 233-6128, fax +55 (21) 233-6128
(call first),
email: bmsede@ism.com.br

Corporación WWB/Filial Chilena WWB (FINAM)

María Luisa Santander No. 505, Providencia, Santiago, Chile
Tel. +56 (2) 341-2115, fax: +56 (2) 341-2115
(call first),
email: finam@finam.cl
Website: www.finam.cl

Corporación Mundial de la Mujer Colombia (CMM/Bogotá)

Calle 36 Sur, No. 75C-28, Kennedy, Bogotá, Colombia
Tel. 57 (1) 451-8463, fax +57 (1) 264-6503,
email: crpmc@col1.telecom.com.co

Fundación Mundial de la Mujer Bucaramanga (FMM/Bucaramanga)

Calle 34, No. 21-46, Bucaramanga 2007, Colombia
Tel. +57 (76) 632-0061, fax +57 (76) 632-0052,
email: fmmb@col1.telecom.com.co

Corporación Mundial de la Mujer Medellín (CMM/Medellín)

Calle 57 (la paz), No.48-28, Medellín, Colombia
Tel. +57 (4) 514-02-22, fax +57 (4) 231-79-80,
email: cmm@interpla.net.co

CREDIMUJER

Guadalupe, 50 metros sur de la Cruz Roja,
Calle sin salida, San José, Costa Rica
Tel. +506 234-9070, fax +506 224-5630,
email: cremujer@sol.racsa.co.cr

KADINLARIN EKONOMİK GÜÇ VE KAPASİTE GELİŞİMİ ÜZERİNE ÇALIŞAN ORGANİZASYONLARA AİT SİTE BAĞLANTILARI :

Changelinks

Eldis

Institute of Development Studies

Sustainable Development Communications Network

Sustainable Livelihoods

WomenWatch

WorldWatch Institute

www.wiego.org

<http://www.oneworld.net>

<http://www.projecttsunami.org/home.html>

Campaign on Contingent Work (USA)

Committee for Asian Women (Thailand)

Factor X (Mexico)

Garment Workers Center (USA)

General Federation of Nepalese Trade Unions (GEFONT) (Nepal)

Homenet (UK)

International Federation of Workers' Education Associations (UK)

International Restructuring Education Network, Europe (IRENE) (Netherlands)

Maquila Solidarity Network (Canada)

National Alliance of Street Vendors, India (NASVI) (India)

Open Air—World Guide to Farmers Markets, Street Markets, and Street Vendors (USA)

Public Services International (France)

Self-Employed Women's Association (India)

Self-Employed Women's Union (South Africa)

StreetNet International (South Africa)

Sweatshop Watch (USA)

Toronto Organizing for Fair Employment (Canada)

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ (Bu örgütler bağışlardan sağladıkları gelir ile proje ve programlar sürdürmektedir)

Acción International (USA)

Association for the Promotion of North-South Dialogue (NSD) Exposure and Dialogue Program (Germany)

Association for Women's Rights in Development (AWID) (Canada)

Community Agency for Social Enquiry (CASE) (South Africa)

International Coalition on Women and Credit (USA)

Oxfam International (UK)

Promujer (USA)

Women in Global Science and Technology (WIGSAT) (Canada)

Women's Edge Coalition (USA)

Women's World Banking (USA)

The World Bank Group

SBA's Office of Women's Business Ownership

DIĞER İLGİLİ ORGANİZASYONLAR

Online Women's Business Center
Center for Women and Information Technology
The International Alliance
WIMNET
Businesswomen in Trade
An Income of Her Own
Black Women On the Web
Digital Women
Business Women Network Interactive
Women and Enterprise
http://www.globewomen.com/bus_net2/bwn.asp

GAP Girişimci Destekleme Merkezleri

GAP-GİDEM
Girişim Destekleme Merkezleri Projesi
Proje Koordinasyon ve Yönetim Birimi
Willy Brandt Sok. No: 5
Çankaya 06680 Ankara - Türkiye
Tel: 0.312.440 50 25
Faks: 0.312.441 23 86
Web: www.gidem.org

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği
Uğur Mumcu Cad. No: 88
Gaziosmanpaşa Ankara - Türkiye
Tel: 0.312.446 55 11
Faks: 0.312.446 67 37
Web: www.deltur.cec.eu.int

T.C. Başbakanlık
Güneydoğu Anadolu Projesi
Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
Willy Brandt Sok. No: 5
Çankaya 06680 Ankara - Türkiye
Tel: 0.312.442 23 24
Faks: 0.312.440 13 84
Web: www.gap.gov.tr

UNDP Türkiye Temsilciliği
Birleşmiş Milletler Binası
Birlik Mahallesi 2. Cadde No: 11
Çankaya 06610 Ankara - Türkiye
Tel: 0.312.454 11 00
Faks: 0.312.496 14 63
Web: www.undp.org.tr

Adıyaman
GİDEM
Yahya Kemal Cad.
No: 1/C 02100 Adıyaman - Türkiye
Tel: 0.416.216 02 65
Faks: 0.416.216 90 05
e-posta: adiyaman@gidem.org

Diyarbakır
GİDEM
Kültür Sarayı Kat: 5
21100 Diyarbakır - Türkiye
Tel: 0.412.228 61 32
Faks: 0.412.228 39 45
e-posta: diyarbakir@gidem.org

Mardin
GİDEM
Eski Emniyet Müd. Binası
Meydan Başı Mardin - Türkiye
Tel: 0.482.212 44 22
Faks: 0.482.213 50 03
e-posta: mardin@gidem.org

Şanlıurfa
GİDEM
Yusufoğlu Mah. Sarayönü Cad.
Bayaslan İşhanı No: 147 Kat: 4-5
63200 Şanlıurfa - Türkiye
Tel: 0.414.215 01 95
Faks: 0.414.215 01 97
e-posta: sanliurfa@gidem.org

GAP Bölgesi'nde Kadın Girişimciliği GAP Bölgesi'nde Kadın Girişimciliği GAP Bölgesi'nde Kadın

